Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

TAGE WERNER

Wimmelskaftet 38

HISTORIEN OM EN EJENDOM

DANSK SYGEPLEJERÅD

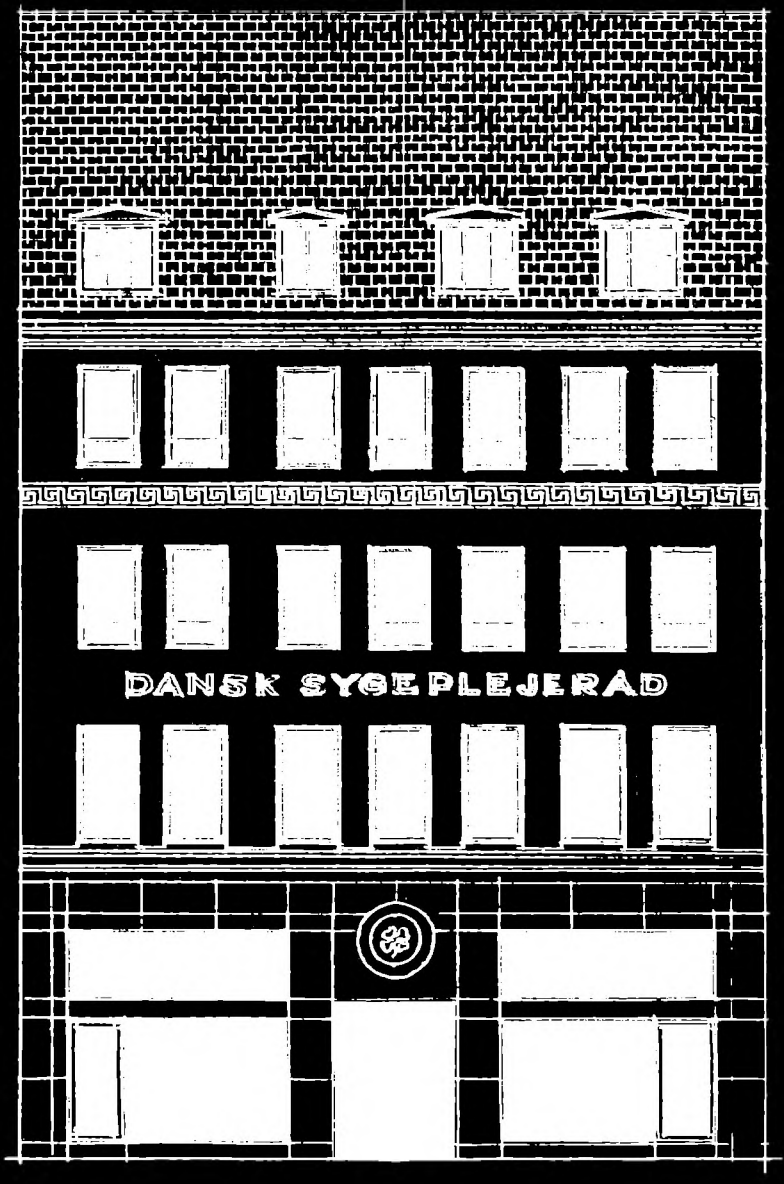
DANSK SYGEPLEJERÅD

TAGE WERNER

Wimmelskaftet 38

HISTORIEN OM EN EJENDOM

DANSK SYGEPLEJERÅD

VIMMELSKAFTET 38

HISTORIEN OM EN EJENDOM

TAGE WERNER

Wimmelskaftet 38

HISTORIEN OM EN EJENDOM

DANSK SYGEPLEJERÅD

KØBENHAVN 1974

Forord

Det er ikke usædvanligt, at en fagforening i anledning af sit jubilæum udgiver en bog, men det er ikke helt sædvanligt, at denne omhandler historien om en ejendom, de aktiviteter og mennesker, der har passeret ejendommen igennem tiderne.

Retfærdigvis må vi sige, at ideen da heller ikke er vor, men derimod forfatterens. Arkitekt Tage Werner har siden 1968 ledet arbejdet med ombygning, restaurering og vedligeholdelse af ejendommen Vimmelskaftet 38, hvor Dansk Sygeplejeråds sekretariat har til huse. Allerede på et tidligt tidspunkt i sit arbejde nævnte Tage Werner, at det kunne være morsomt at kende historien om dette hus. Det kunne man hurtigt blive enige om, men det medførte ikke noget initiativ. Mange andre opgaver trængte sig på.

Under forberedelserne til Dansk Sygeplejeråds 75 års jubilæum den 27. oktober 1974 lagde Tage Werner sit manuskript og sine ideer frem, og Dansk Sygeplejeråds forretningsudvalg modtog med glæde tilbudet og fandt, at bogen skulle udgives i anledning af jubilæet.

Siden sygeplejerskerne købte Vimmelskaftet 38 i 1967, er aktiviteterne steget støt, og for de mennesker, der i denne periode har haft ansvaret for organisationens drift, har det været væsentligt at gøre sygeplejerskernes hus til et levende hus. Et hus, medlemmerne følte var deres.

I en tid hvor parkeringspladser, enkle linjer og decentralisering står forrest, kan det forekomme paradoksalt, at sygeplejerskerne har erhvervet det gamle hus. Vi har problemer med at parkere. Der er snirkler og kruseduller, og det ligger i hovedstadens hjerte. Men dette har vi betragtet som en fordel, for uanset hvor sygeplejerskerne kommer fra i landet, så ligger huset praktisk i forhold til trafikforbindelser, og ved ombygningerne i huset kan der skabes moderne arbejdspladser i et varmt miljø, og sidst, men ikke mindst, ligger denne arbejdsplads sådan, at man kan *gå* til de centrale myndigheder og arbejdsgiverne.

Som denne bog fortæller, har mange mennesker med vidt forskellige gøremål passeret huset gennem flere århundreder, men altid har der været liv om bygningen, den har været præget af de mennesker, der har ejet den og fungeret i den. Det er vort håb, at vi kan fortsætte denne linje og ved vort arbejde med huset være med til at præge den gamle del af byen og derved yde vort bidrag til at det miljø, som mange holder af, bevares også for eftertiden.

Det er naturligt i denne sammenhæng at bringe en tak til Tage Werner for det arbejde, han udfører i vort hus, og for hans indsats ved denne bogs tilblivelse. Samarbejde omkring ombygningen af en sådan gammel ejendom betinger viden og smidighed, således at kravet til en moderne arbejdsplads kan opfyldes under skellig hensyntagen til gamle former.

efteråret 1974

Kirsten Stallknecht
formand

Indholdsfortegnelse

Forord	5
Indledning	9
En meget gammel ejendom	13
Ejendommen vurderet i 1712	18
Livet i bygningens gårde i 1712	23
Ejendommens ejere	24
Nicolai Buurmesters ejendom brænder	26
Bygningen efter branden	34
Grevinde Danners forretning	44
Bygningen efter branden i grevindens forretning	60
Bygningens stand ved århundredskiftet	89
Bygningen i dag	98
Efterskrift	109
Episode 13–1400-tallet	109
Episode 1600-tallet	110
Episode 1800-tallet	112
Episode 1974	113

Christian IV's København.

Indledning

Lad os starte historien med at sige lidt om byen København, hvor Dansk Sygeplejeråds ejendom og hovedsæde, matr. nr. 20, Frimands kvarter, Vimmelskaftet 38, har sin beliggenhed.

De første sikre optegnelser om byen stammer fra 1100-tallet, hvor stedet omtales som: »Havn«. Byen har været færgested for trafik til øen Amager og til Sverige.

På de ældste københavnskort ses det oprindelige byområde, hvis gadenet synes præget af et tidligere landsbysamfund på stedet.

For at beskytte byen og dens handelsforbindelser mod vendiske sørøvere, overdrog kong Valdemar den Store i 1157 byen Havn med tilliggende jorde til sin hærfører, biskop Absalon.

Samme år påbegyndte Absalon opførelsen af en borg på

en af småøerne ved kysten. Samtidig befæstede han byens landside med et omfattende voldanlæg. Det indkredsede et område, der først i 15–1600-tallet blev effektivt bebygget.

Med biskop Absalons befæstelse af byen påbegyndtes en udvikling, der trak fremmede handelsfolk til København.

I 1425 indførte kongen toldafgift for skibes passage gennem Øresund, som da var et indenrigs farvand. Det medførte repressalier og hanseaterangreb på byen.

Efter internationalt forbillede oprettedes i 1479 Københavns Universitet.

Begyndelsen af 1500-tallet var kendetegnet ved religiøs og social uro. Fra Tyskland spredtes reformationens tanker og samtidig en tvivl om samfundets opbygning. Christian II tillod reformationens tanker at vinde indpas og arbejdede for at skabe en alliance mellem borgerstand og konge, vendt mod adelen. Men også handelsvæsenet optog kongen, idet han forsøgte at trække købmandshandel til byen ved uddeling af monopoler.

De religiøse og sociale modsætninger førte til flere borgerkrige, der endte med at Christian II's søn Christian III belejrede og indtog København 1536.

Byen var dengang omgivet af et murværk i samme forløb som Absalons vold, og uden for dette en uregelmæssig grav. Murene var forsynet med tårne og ud for byens tre porte var der små åbne pladser, hvorfra broer førte over graven.

Allerede Christian II opfordrede byens borgere til at bygge med sten og bindingsværk i stedet for lerklining. Først under hans søns regering fik man fred så længe, at der kunne gøres alvor af tanken.

Christian IV (1588–1648) er blevet kaldt Københavns anden grundlægger. Foruden en række enkeltbygninger skabte han en ny bydel, Christianshavn, og inddrog et område nord for den gamle by, i en plan, planen for »Ny København«. Til forbindelse mellem Christianshavn og den gamle by opførtes Knippelsbro. Den medførte store gener for havnetrafikken, så nye kajanlæg nord for broen måtte anlægges. I 1631 påbegyndtes opførelsen af Nyboder som boliger for flådens mandskab.

Det grundlag, Christian IV havde skabt, blev forudsæt-

ningen for det København, som bestod indtil midten af 1800-tallet. Fra 1350 til 1650 voksede befolkningen fra ca. 3000 til henved 30.000 indbyggere.

I årene efter Christian IV's død arbejdedes der på at få den påbegyndte fæstning færdig og at få bebygget Ny-København. Opgaverne var i hovedsagen løst, da der udbrød krig med Sverige. Svenskerne belejrede København i 1658–59. Men blandt andet gennem de københavnske borgeres indsats, blev belejringen modstået. Begivenheden styrkede det københavnske borgerskab og fik afgørende betydning for byens stilling, såvel kommunal- som statspolitisk, helt op til vor tid. Krigen medførte imidlertid tabet af provinserne øst for Øresund. Fra da af lå København i udkanten af kongeriget.

Byens folketal, der omkring 1650 havde udgjort ca. 30.000, var ved 1700-tallets begyndelse steget til 65.000.

Første tredjedel af 1700-tallet var præget af to katastrofer. I 1711 blev byen hærget af pest, som i løbet af et halvt år kostede 22.000 mennesker livet. I 1728 blev over en tredjedel af byen ødelagt af en brand. Antallet af husvilde anslås til ca. 12.000. De envældige konger rejste mange pragtbygninger, men København forblev, trods forbedret byggeskik, en usund by, som med mellemrum hjemsøgtes af epidemier. Byen voksede dog – men hovedsageligt på grund af indvandringen fra det øvrige land. I 1769 havde København 70.000 indbyggere foruden ca. 10.000 militærpersoner.

I 1795 udbrød der igen en brand, som hærgede store byområder. Værst gik det ud over den del af byen, der var blevet skånet i 1728. 900 ejendomme brændte, og 6000 mennesker blev husvilde. I forbindelse med Napoleonskrigene afslog regeringen i 1807 at udlevere den danske flåde til englænderne. En engelsk hær gik i land og gennemførte et bombardement, hvorved 300 ejendomme ødelagdes.

I årene fra 1801 til 1840 voksede byen fra 100.000 til 120.000 indbyggere. I 1840'erne var alle ledige arealer bebygget. Af militære grunde var det forbudt at bygge mellem voldene og Jagtvejslinien (Demarkationsterrænet), og man måtte følgelig gå i højden. Tilstanden i byen, med en voksende befolkning og med mangelfulde sanitære forhold, blev mere og mere prekær. I 1851 åbnedes demarkationsterrænet

for bebyggelse, men for sent, for i 1853 udbrød en koleraepidemi, som i løbet af få måneder kostede over 7000 mennesker livet. Epidemien og begyndende spekulationsbyggeri udenfor voldene gav stødet til en byggelov i 1856. Før den tid havde der nok eksisteret visse bygningsbestemmelser, men loven af 1856 kom til at indeholde krav om, at hver lejlighed i nye huse skulle have adgang til 2 trapper, ligesom den indeholdt minimumskrav til gadebredder.

Befolkningsudviklingen fra 1850 til århundredeskiftet førte indbyggertallet fra 130.000 op til omkring 360.000.

Årene fra 1850 til op mod 1900 var industrialismens gennembrudstid. Provinsboere strømmede til København, og navnlig 1870'erne og 1880'erne, var store byggeperioder. Det gjaldt om at bygge billige lejligheder – og billige blev de, men også små og mørke. Fra denne periode træffes køkkener på 3 m² og lejligheder, hvor det største rum ikke var 10 m² stort.

Den fremtrængende industrialisme skabte også de nye trafikmidler. En jernbane fra København til Roskilde åbnedes i 1847 – Danmarks første.

I 1863 kom den første hestetrukne sporvogn. I 1864 åbnedes en ny banestrækning mod nord. Da den gamle banegård ved Tivoli var for lille, førtes den fra en nyanlagt banegård nord for Vesterbrogade over Nørrebro til Hellerup og videre til Hillerød med en afstikker til Klampenborg. Nogle år senere fremsattes forslag til en reorganisering af byens banesystem. I 1904 vedtoges et projekt omfattende den nuværende hovedbanegård og den såkaldte Boulevardbane, en 4-sporet banetunnel til forbindelse mellem to hidtil adskilte banegårde. Projektet gennemførtes i tiden til 1917.

Fra gammel tid ejede byen en del markjorder. Behovet for at besidde arealer til boligbyggeri og til de nye institutioner og værker for den ekspanderende by, satte ved århundredskiftet bystyret igang med omfattende jordopkøb. 1901–02 fik Københavns kommune sin nuværende udstrækning efter omfattende indlemmelser, som forøgede kommunens areal til det 3-dobbelte. En størrelse, som selve København har nu, og som vi alle har kendskab til, og som skal være afslutning for dette afsnit.

En meget gammel ejendom

Ja – ejendommen hører faktisk med fra Københavns start, hvorfor førnævnte indledning ikke kan undværes, når en historie om en ejendom skal skrives.

Matrikelsbetegnelsen er i dag nr. 20, Frimands kvarter. Navnet matrikel dækker i Danmark fortegnelsen over landets ejendomme. I Danmark findes matrikelsbetegnelser af 1664, 1688 og 1844. Nærværende ejendom fik i 1689 betegnelsen nr. 28 og 29, i 1755 21A og i 1807 matrikelsbetegnelsen nr. 20, som den har i dag.

Navnet Frimands kvarter er, når man skal snakke historie, naturligt at standse lidt ved.

Før 1500-tallet blev nogle få ærværdige borgere udtaget til fjerdingsmænd, som skulle være tilstede ved rådstuemøder og på den menige mands vegne iagttage stadens tarv og overhøre byens regnskaber.

Ved år 1500 blev det gængse navn rodemester.

Ændringen af navnet til rodemester hænger sammen med, at benævnelsen fjerding som stadens inddeling ophørte, formodenlig fordi der i slutningen af det 15de århundrede opstod en ny inddeling, som navnet Fjerding ikke vilde passe til. Kvartererne fik da navnet Rodemål, og hvor ubehjælpsom man har været med de ny navne ses af, at flere har fået navn efter de fungerende fjerdingsmænd eller rodemestre, således nævnes 1496 Arild Vogns, omtrent 1510 Mogens Lavridsens, senere Frimans Rodemål, efter Hans Friman, Rodemester 1506–10, og så har vi navnet Frimands kvarter.

Fra den generale opmåling af 1755, som altså blev foretaget samtidig med den ændrede matrikelsbetegnelse, kan vi se grundens form og dens bebyggelse dengang. Fra Geddes eleverede kort, det såkaldte perspektivkort af 1760–61, kan man skimte ejendommens udseende. Men disse tegninger er *efter* Københavns brand 1728, som også ramte omhandlede ejendom. Hvordan har grundens specielle form og bebyggelse da før været?

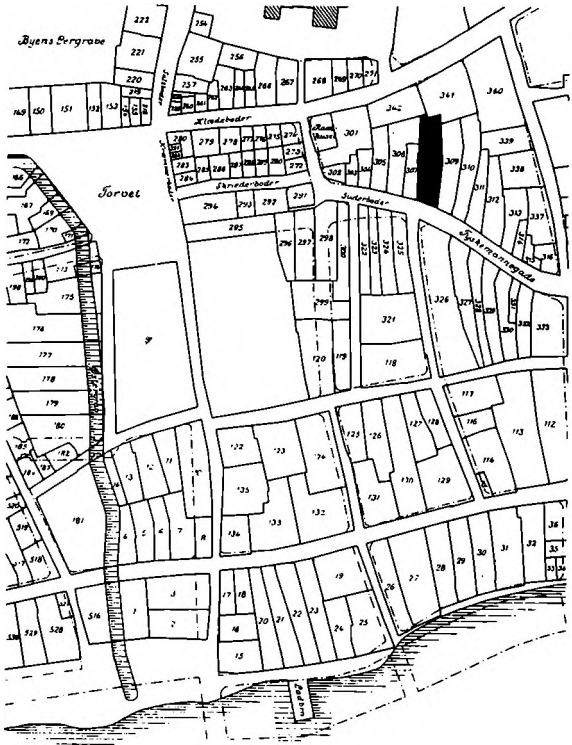

København 1377. Ejendommen markeret.

Grundens lidt mærkelig smalle form kunne man tænke sig opstået ved, at den er udstykket i tidens løb, men det er den ikke. København er en lidt mærkelig by, for størrelsen af ejendomme skifter ikke blot fra kvarter til kvarter, men fra gade til gade, ja, ofte fra hus til hus.

Går vi helt tilbage i tiden, finder vi, at den slags forskelligheder har der altid været i det gamle København. General H. U. Ramsing har på grundlag af Jordebogen af 1377 søgt at rekonstruere byens grunde i det år. Og mange af dem må man regne med går helt tilbage til Absalons dage. Nogle er endda ældre.

På kortet ser man en stor gruppe af grunde, der er mindre end de fleste andre. De grunde er påfaldende forskellige fra de andre i staden. De ligger der som en lille by i byen. Og

København 1974. Ejendommen markeret.

det er hvad de faktisk har været. Man mener, at her var der nogle grundstørrelser, der var bevaret fra den lille bydannelse »Havn« fra før Absalon. Husene dengang har været beskedne og kun haft nogle små tofter.

Men i den by Absalon grundlagde, blev grundstykkerne gennemgående væsentligt større. Der var dog undtagelser.

På H. U. Ramsings kort af 1377 ses nogle lange smalle grunde ud til den gade, vi nu kalder Vimmelskaftet. Dengang hed den Tyskemannegaden. Gaden var den foretrukne for tyske håndværkere, ølbryggere og handelsmænd.

I Vimmelskaftet finder man stadig nogle af de smalle grunde fra den gamle Tyskemannegade.

Sygeplejerskernes ejendom hører således til mellem disse grunde. Den er markeret på ovenfor omtalte kort, og ved

sammenligning ved markeringen på et dags dato kort, ses tydelig grundens uændrede form.

I sandhedens interesse må det oplyses, at førnævnte navn, Tyskemannegade, havde gaden kun en kort tid. Her skal kort gengives de historiske fakta om gadens navn.

Gaden kaldes i 1377 Thytheskemannegade, 23. juni 1385 Duysehmans strate og 20. november 1385 Platea thydeskmans. Dette navn bruges sidste gang 11. december 1486. Allerede 31. august 1440 dukker navnet Skomaghereboden op i den vestlige ende af strædet, der i 1377 kaldes Sudænera. 11. marts 1465 bruges her navnet Sudere bother og 16. november 1498 Skobodher. En anden benævnelse er Kiøpmannegadhe, som nævnes 27. juni 1486 og 28. juni 1504 og derefter forsvinder, medens Sudereboder, Skomagerboder eller Schoboder i forskellig stavemåde bruges for hele gaden. Navnet Vimmelskaftet er ikke middelalderligt; det er tidligst brugt 27. april 1597 om Skovbogade og er i 17. århundrede efterhånden vandret over til Vimmelskaftet. Navnet, som stammer fra et snedkervridbor, og som er kendetegnende for den bugtende gade.

Der er ingen tvivl om, at bygningerne på grunden før Københavns brand i 1728, har dannet grundlag for byggeriet vi ser i dag, idet de gamle fundamenter, kældere og ydermure altid efter en brand bliver anvendt igen. Et bevis herpå fik vi da en del af de gamle bindingsværks-skillevægge blev nedtaget i 1969. Her fremkom da munkesten, som stammede fra før branden 1728.

Tegninger over bebyggelsen før branden er meget sparsomme. Men der er andre måder at finde frem til denne bebyggelse på, bl.a. ud fra vurderinger.

Her skal gengives en vurdering foretaget i forbindelse med overtagelsen af et dødsbo, som brygger Sr. Nicolai Buhrmester lod foretage i juni 1712. Det fremgår heraf, som andre beviser i øvrigt, at ejendommen er en gammel bryggergård. Disse gamle vurderinger er skrevet med gotisk skrift, men selv om de oversættes med latinske bogstaver er de vanskeligt forståelige. Derfor gengives her kun selve dokumentet for vurderingens fastsættelse i gammel skriveform, medens selve vurderingen er oversat til et mere forståeligt sprog.

Gamle Numere

Wimmelskaftet.

28 á 29.

Assessor Buurmester, Bruden tilt Wimmelskaftet 23 ad 18 t. Skinder Gaden 13 ad 7 t.

No. 28 maatt den 18 May 1713. No. 29. den 3 July 1730. Hier for Indquartiering som afbrandt.

Skinder Gaden

Johan Jørgen Kjøbner

Andreas Haussen

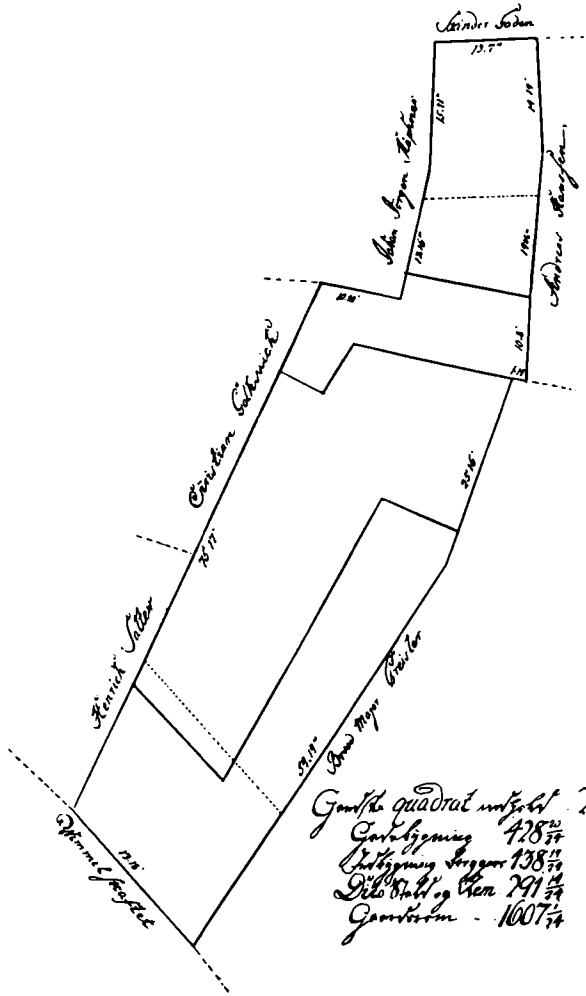

Christian Gulknick

Henrick Salter

Brand Mayer Greister

Wimmelskaftet

Gandste quadrat indholdt 2766 6/24 ac.
Gadebygning 428 20/24
Indbygning Jørgen 438 19/24
Dito Stald og Hem 291 14/24
Gaardsrom 1607 1/24

Kort, 1730.

Ejendommen vurderet i 1712

»Som vi underschrefne haver Bekommet Høy og VelEdle Magistratens Befaling, at vi efter Sr. Nicolai Buhrmesters Ansøgning og Begiering, Schall Taxere og vurdere afg. Christofer Munck og hans Sal. Hustro Anne Hendrichs Daatter Drejers, deris fra døede Brøgger Gaard beliggende udj Vimmelschaftet, hvilcken deris gunstige Befaling lyder Saaledis Som følger

Jens Pedersen, Kiøbmand
Jens Randløf, Tømmermester og
Lauritz Erichsen, Muurmester

Det er Høy og VelEdle Magistratens Befaling, at i, Efter Sal. Anne Henrichs Daatter Drejers, forhen afg. Christofer Munck Brøggers, Efterlatte Barns anordnede formønder Sr. Nicolai Buurmesters Ansøgning og Begiering, forderligst forføyer Eder til hendis fradøede Brøgger Gaard, Beliggende i Vimmelschaftet her udj Staden, Samme med I værende Jern Kackelovne og Paaneelverck, Sampt tilhørende Brøgger Reedskab, og ellers alt andet, hvis muur og nagelfast findis, Saaledis at Taxere og vurdere, som det efter Itzige Tiders Tilstand, forsvarligen kand vere værd, og for Reede Penge Selgis og afhendis kand, til Auctions Efter Retning, huorom I en schriftlig forretning haver at forfatte, og Samme under Eders Hender paa Skriver Stuen Vedkommende til Efterretning Indlevere.

Khafns Raadstue den 7 Juni 1712.

Efter Høy og VelEdle Magistratens Anordning
S. A. Lindberg

Efter samme foranstående høje respektive befaling haver vi os den 9. dito forføjet os hen på åstedet og da befunden gården at være conditioneret som følger.

Huset til gaden består af 3 store grundmurede fag, 6 spærfag, ungefehr 13 alen til gaden, 2 etager høj og kvist i midten. Gården grundmuret til alle 4 sider. Under huset er en grundmuret kælder med nedgang fra gaden ved 3 trin med lemme over. Indkørsel fra gaden ved et portrum med 2 porte, med behørig beslag, gulvet lagt med planker. Ved siden af en stue, hvor væggene er beklædt med panel, og loftet er med gibspuds, 1 kakkelovn, 3 skruer høj på 4 messing piller, siret med 13 messing knapper, samt rør og dør. Gulvet af fliser. Ved samme stue en nedgang til kælderen.

Over denne stue er rummet opdelt i 2 dele. Væggene betrukket med malet lærred. Under loftet beklædt med malede brædder. I det ene af rummene står en åben kamin med trælister omkring. I det andet rum står en kakkelovn, 2 skruer høj, på 4 træpiller med behørig rør og dør. Gulvet af brædder. Over disse rum er et loftrum opdelt i 2 dele. Herover igen et loftrum, hvor skorstenen går. Taget mådeligt. Opgangen fra port ad en indvendig beklædt vindeltrappe.

Til østre side i gården står en sidebygning på 19 fag lang, 2 loft høj, en kvist over 3 fag. Det underste stokværk er muret, og det øverste stokværk er mur og bindingsværk. Under de 12 fag er en grundmuret kælder, hvori udi findes 7 ølkar. Gulvet brolagt. Nedgangen fra gården af 3 trætrin.

Herover, tæt op til gaden, er en stue på 4 fag. Væggene betrukken med malet lærred, og heri står en åben kamin med trælister omkring. Ved siden af en kakkelovn 2 skruer høj, på 4 messing piller, siret med 10 messing knapper, samt behørig rør og dør. Gulvet af brædder. Ved siden af en forstue på 2 fag, opdelt i 2 dele. Den ene del til et spisekammer med nogle hylder. Den anden del til forstue. Bare vægge, gulvet fliser.

Uden for samme forstue er en trappe af 4 stentrin med jernrækværk på begge sider. Dernæst et køkken på 2½ fag, hvori står en åben skorsten, hvilende på en jernpille. Et bord med 2 skabe under. Ved siden af en vaskesten. Bare vægge, 2 reoler og en hylde. Gulvet af fliser. Ved siden af en liden stue på 2½ fag. Bare malede vægge, en liden bilæggerovn, 2 skruer høj på en muret fod. Gulvet af fliser.

De øvrige fag i samme bygning. Bryggeri, hvori står en åben skorsten. Ved siden af en muret bryggerkedel. Ungefehr

på 7 tønder. På den anden side er en grundmuret hel kølle med behørig køllegriis og flagger. I samme rum er et gildkar med 3 jernbånd, 1 bag urtekar med 2 jernbånd og et træbånd, 1 støvkar med 3 jernbånd, 2 puur tønder, 1 øl-hejs i jorden med opstander samt andet småt tilhørende bryggerredskaber.

Her oven over, tæt op til gadehuset er et kammer, hvori står en åben kamin, 1 kakkelovn 2 skruer høj på 4 træpiller med behørig rør og dør. Bare malede vægge, gulvet af fliser.

Ved siden af et dito kammer, bare malede vægge, gulvet fliser og mursten. Endnu et kammer, bare malede vægge, gulvet brædder. I samme kammer står en kakkelovn, 2 skruer høj på 4 træpiller med behørig rør og dør, gulvet af brædder. Det øvrige bruges til et maltloft. Ovenover disse rum er kornloft, hvorpå er et opstående hjul med udligger, tov og krog. Opgangen af førnævnte trappe i gadehuset.

Bag i gården står et tværhus på 8 fag, 3 loft høj, en kvist over 3 små fag, alt af mur og bindingsværk. Underneden er et dørgående portrum til en baggård. Ved siden af et stort rum, hvori tilforn har stået en mølle. Herover er et maltkammer og loft. Atter herover – under taget – er et foderloft, hvorpå er et hjultræk med udligger og krog. Taget mådeligt. Opgangen af en stigetrappe. Imellem samme gadehus og tværhus, er et langt smalt gårdrum, som er brolagt. Heri står pumpevandsbrønden med en brøstfældig opstander og jernpumperedskaber. I samme gård en nagelfast lygte.

Bagved førnævnte tværhus er en baggård, hvori står et halvtaghus på 5 fag, 2 loft høj, af mur og bindingsværk. Underneden bruges dette til staldrum for 5 heste, med behørig hækker og krybber. Herover er et foderloft. Taget mådeligt. Opgangen ved en løs stige. Ved siden af er en liden tilbygning af 3 fag og 2 loft høj af mur og bindingsværk. Underneden bruges til locum og skarnkiste, ovenover et rullekammer. Atter herover et loft. Taget mådeligt. I samme baggård er et portrum som er dækket over med brændeved. Samme baggård er temmelig stor, og er brolagt. Den bruges til oplagsplads for brændeved. I samme gård er en brøstfældig brandstige, samt 8 læder brandspande. Ved samme grund er en våning (bolig) udtil Skindergaden af 6 fag og 2 loft høj. En

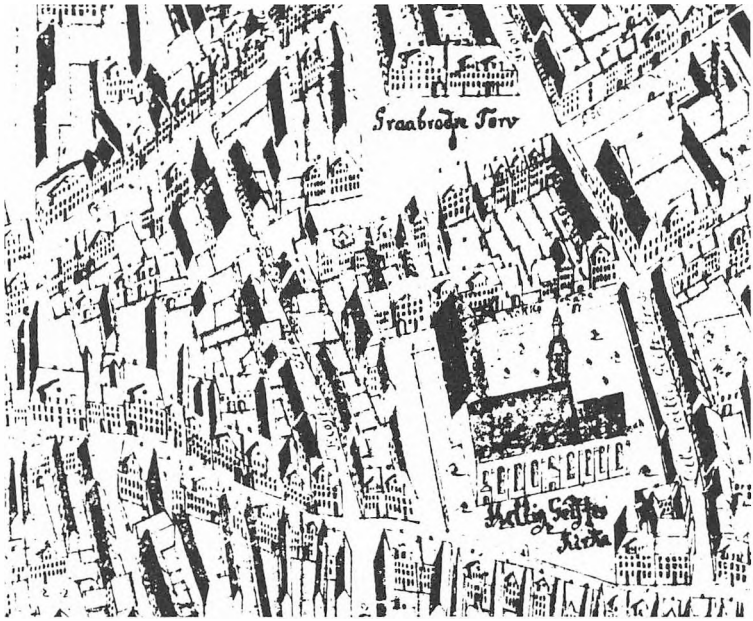

Udsnit af Geddes eleverede kort fra 1760, hvor ejendommen ses i venstre side af kortet.

liden frontspids, på 3 fag, alt af mur og bindingsværk. Fri stolper og væg til begge sider. Indgangen fra gaden ved dør i stuen. Bare vægge, gulvet af gamle fliser og brædder. Ved siden af til østre side er en stue på 3 fag. Væggene på 2 sider gammel panelværk. Under vinduet en bilæggerovn 3 skruer høj, på en jernfod. Gulvet af fliser. Under samme stue er en kælder brolagt. Udgangen fra stuen med lem over. På venstre side af forstuen er et portrum på 2 fag med en port for, med lås af hængsler. Portrummet er brolagt.

Herover er 3 kamre, og i det ene kammer står en liden bilægger på en muret fod. Bare vægge, gulvet af brædder. Herover er et loft. Taget mådeligt.

Udi gården til den østre side står et halvtag på 7 fag, 2 loft høj, af mur og bindingsværk. Underneden optil gadehuset er et køkken på 2 fag, hvori er en åben skorsten. Ved siden af et lille spisekammer. Bare vægge, gulvet af mursten. Ved siden af en lille stue på 3 fag, bare vægge. I samme stue står

en kakkelovn 2 skruer høj på en jernfod med behørig rør etc., gulvet af brædder.

Endvidere et lille kammer på 2 fag, bare vægge, gulvet af brædder. Ovenover udtil gadehuset er en stue på 2 fag, hvori står en åben skorsten. Bare vægge, gulvet af brædder og mursten. Ved siden af et lille rum på 3 fag, bilæggerovn, 2 skruer høj på en jernfod. Bare vægge, gulvet af brædder. Ved siden af et lille kammer på 2 fag. Bare vægge, gulvet af brædder. Herover et loftrum. Taget mådeligt. Opgangen fra gården til en svalegang ved en stigetrappe.

Ved samme lejebolig er et mådeligt gårdsrum, brolagt. Her er en brønd med stander og jernpumperedskab. Til naboen er 3 fag plankeværk at vedligeholde.

I gården er et lille locum. Samme gård giver årlig til jordskyld til Københavns universitet, til hver påske, penge 5 rigsdaler, 1 ort og 8 scilling.

Hvilken for bemeldte gård, grund og ejendom med tilliggende lejeboliger og alt andet tilhørende som førom skrevet står, vi efter disse tings tilstand have taxeret og vurderet for fire tusinder og et hundrede rigsdaler. Siger 4.100 Rdr.

Som vi således til de vedkommendes nærmere efterretning, under vore hænder til skrivestuer indleverer.

Datum Kiøbenhafn vt Supra.

Jens Pedersen *Jens Pedersen Randløf* *Lars Erichsen Murermester* «

En bryggersvend i arbejde i Vimmelskaftet.

Livet i bygningens gårde i 1712

Vurdering af 1712 giver et godt billede af bygningen, som også dengang har været stor og givet plads for mange mennesker. Det har været en arbejdende bygning, hvor larmen fra det ret store ølbryggeri, hestetrampen fra stalden og gårdens brolægning, og menneskets virke i det hele taget, hvor øldrikkeriet, som hører med til et bryggeri, ikke har været den mindst kedelige larm, har skabt en meget speciel atmosfære. Et lille malende billede af livet dengang, hentet fra en stadslæges rapport fra samme kvarter, og fra gårde i samme størrelse, specielt den i vurderingen omtalte lille gård mod Skindergade, skal her gengives:

»Gadedøren, som er snæver og lille, er almindeligvis anbragt i den ene ende af husets forside. Den fører ind til en gang, der sædvanligvis er smal, lav, mørk og sjælden lige, som leder ud til det smalle gårdsrum, men hvorigennem luften vanskelig kan suges ind, fordi den altid møder en eller anden hindring, enten en trappe eller en lukket trappegang, som forbinder forhus og baghus, eller en latrinbygning, som er anbragt under denne trappegang, eller muren af baghuset, som står i ængstelig nærhed af forhuset. Ikke mindre vanskeligt er det for lyset at trænge ind i disse små gårdsrum. I den snævre gang, som løber gennem forhuset, hersker altid tusmørke. Derigennem trænger ingen lysning ind i gården. Det er derfor alene gennem åbningen foroven mellem tagene, at et sparsomt lys kan trænge ned. Om solstråler kan der naturligvis aldeles ikke være tale. Derfor havde murene, som vender ud til disse gårde, også et råt og fugtigt udseende, og i flere af gårdspladserne er jordbunden altid fugtig, så meget mere som der i flere af disse, foruden et latrin, findes en pumpe. Gennem den slette brolægning udstrømmer dunster, der blander sig med stanken fra rendestenen, der løber (eller rettere skulde løbe) ud i gadens rendesten, fra latrinerne og fra flere på forskellige steder anbragte vaskeindretninger, hvori beboerne udhælder spildevandet og hvori dette ofte bliver stående og dekomponeres. I den vestlige ende

af kvarteret, hvor gårdspladsen er forholdsvis rummelig, bliver luften desuden fordærvet ved uddunstningerne fra to kostalde (en stald med 16 køer, og en stald med 13 køer og 1 hest), og fra et brændevinsbrænderi. Efter denne beskrivelse vil det være indlysende, at disse gårdsrum kun meget slet opfylder deres bestemmelse: at skaffe lys og frisk luft til en del af bygningerne. Værelserne i disse huse er i reglen små og lave, og navnlig mangler de af dem, som vender til gården (altså alle dem i baghusene og sidehusene og en stor del af dem i forhusene) i høj grad både lys og luft, medens de derimod er gennemtrukne med dunster, som strømmer ind fra de ovenbeskrevne gårdsrum. Medens de lejligheder, som vender mod gaden, er mindre inficerede af uddunstningerne fra gårdsrummet, bliver de påvirkede af forskellige andre i hygiejnisk henseende uheldige omgivelser, hvoraf foruden de åbne rendestene især fortjener at fremhæves forskellige kostalde i nabogaderne, og et oplag af klude og ben længere henne i gaden. Endelig er det værd at lægge mærke til, at to hospitaler ligger i nærheden.«

Ejendommens ejere

Et bevis på denne ejendoms rigtige alder kan gives ved at finde frem til ejendommens ejere i tidens løb.

Disse er fundet og er som følger:

1377 Esbern Niclessons sønner
1389 Petrus Jacobus, kaldet Holbec kannik
1457 Jes Peter, Sutor (skomager)
1510 Dirich Buchlow
1544 Kort (Konradus) Birmand – Maren Erichsdatter, og Niels Birmand – Booild Rasmusdatter
1547 Hans Nielsen
1558 Anders Rasmussen
1579 Thoregells Frandtzen – Mette

1611 Jens Christensen, kansler
1633 Hans Helmer, brygger
1650 Erich Jensen Munch, brygger – Maren Hansdatter
1696 Christofer Erichsen Munch, Anne Hendrichs datter Drejers
1713 Nicolai Buurmester, rådmand, brygger
Elisabet Andersdatter
1757 Buurmester, assessor
1759 (skifteretten)
Nicolai Buurmesters hofretsassessor enke Magrethe Raff, (blandt det efterladte en bryggergård i Vimmelskaftet)
1763 Fru assessorinde Buurmester, brygger
1764 Voigt, krigsråd
1787 Johan Voigt (70 år) krigsråd og brygger
1792 Møller hof- og stadsretsprocurator (skriver at han har købt Renteskriver Muus bryggergård i Vimmelskaftet)
1794 Andrea Møller, prokurator, brygger
1799 Andreas Møllers enke
1800 Peter Bache, brygger og grosserer
1801 Peter Bache, grosserer, brygger (39 år)
1807 Peter Baches enke
1807 August Vilhelm Heilman, brygger
1832 Madame Heilman
1846 J. & L. Salomonsen, tøjfabrikør
1856 Kreditkassen (har ved dom erholdt udlæg i gården Vimmelskaftet nr. 20)
1857 Salomonsen, grosserer (til auktion) (efterretning)
1859 Berling, kammerherre
1871 Boet efter afdøde kammerherre Carl Ernst Berling
1881 Firmaet Schattlender og Goldschmidt (herre ekvipering)
1899 Benny M. Goldschmidt
1905 Enkefru Goldschmidt
1926 Emilius Møller, grosserer, Dansk bandage industri A/S
1929 Kai Møller m.fl.
1938 Stig Møller m.fl.
1959 Emilius Møller, National kasseapparater
1967 Dansk Sygeplejeråd

Hvad kan læses heraf, for det første er ejendommens alder herudfra ca. 600 år.

Dernæst begyndte ølbryggeriet i Chr. IV's tid ved brygger Helmer i 1633, og selve ølbryggeriet sluttede ca. 1856 i forbindelse med et konkursbo og med kammerherre Carl Ernst Berlings (grevinde Danners kæreste) overtagelse af ejendommen.

Endvidere fremgår det af forskellige papirer, at flg. ejere har fået vurderet ejendommen:

1713 Nicolai Buurmester
1847 J. & L. Salmonsen
1856–59 Vurdering ved konkursbo, og Berlings overtagelse af ejendommen
1899 Benny M. Goldschmids død

Disse vurderinger, som giver et meget levende billede af ejendommen, vil senere blive gengivet.

Nicolai Buurmesters ejendom brænder

Det har været en stor katastrofe for ejeren og hans familie, da ejendommen brændte ved Københavns brand 1728. Det var onsdag d. 20. oktober og skete lige før vægterne havde begyndt deres aftenrunde. Brand! Brand! lød det fra Københavns vesterkvarter, og lidt efter hørte man trommerne gå. Her lå en del tæt sammenbyggede bindingsværkshuse, møre og tørre i træværket. I et af disse, et hjørnehus i Lille Sankt Klementsstræde, tilhørende Signe salig Børge Hansens, brød ilden løs. Her boede til leje, sammen med tre andre familier, en marketender og lysestøber, der om dagen havde været travlt beskæftiget med sin profession for at skaffe godt lager til mørketiden. Ildens årsag kunne bagefter ikke opklares. Et barns færden på loftet med en tændt lysestump blev angivet; men nogle hævdede, at det blot var forældrenes påskud for at slippe for straf og ansvar. I hvert fald synes det, som om be-

boerne i den første skræk og forvirring har villet hindre vægterne i at komme ind.

En kraftig efterårsblæst med kortvarige byger stod ind over byen fra sydvest. Det var indendørsvejr og snart tid at gå til ro. På alle lofter var der stuvet med vinterforråd, halm og hø proppet ind under spærene, baller med hør og hamp oven for loftstrappen, tønder med tjære, talg til lysestøbning; sulekarret var fyldt, og under bjælkerne hang røgede skinker og pølser. Gårdspladser, baghuse og brændeskure var fyldt med tørv eller brænde – det var som et vel tilrettelagt bål. I et nu stod flammerne op gennem taget, og i løbet af få øjeblikke var flere huse antændt. Ilden løb som et altædende uhyre i en bred stribe ned gennem strædet, kun efterladende sammensunkne, sortsvedne ruiner. Døre blev revet op, og folk styrtede ud på gaden for at hjælpe, eller for at se til.

Brandvæsenet og materiellet var i fineste stand: et korps på over 1000 mand; moderne sprøjter, der pumpede fem tønder vand på tre minutter; solide sluffer med vandtønder, og spande og slanger af læder. Dette brandvæsen var »et af de principaleste iblandt de ædle perler og diamanter«, hvormed kongens krone var prydet, havde politimesteren skrevet få år i forvejen. Men det kneb nu og da med ledelsen. Brandmajoren, stadshauptmanden og politimesteren, der også var borgmester, havde svært ved at enes om kompetencen, og med de militære myndigheder var der ofte brydninger.

Ilden forplantede sig hurtigt til de tilstødende gader og stræder, Helligkorsstræde, Vognbadstuestræde, Antiquestræde og sprang over til Vestergade. Hverken forfærdelsen eller forvirringen over denne udvikling tog af, da brandfolkene langt om længe kom til. De havde om eftermiddagen jordet en kammerat – eller måske havde de været til brandøvelse, hvad nogle bagefter hævdede – og derpå bravt slukket tørsten, så det kneb nu med at slukke ilden. I de snævre gader kunne de dårligt manøvrere med sprøjterne, og folk løb dem hele tiden i vejen. Dertil kom, at der for tiden ikke var vand i denne del af byen samt i fire tilstødende kvarterer. Byens militære ledelse havde lukket vandrenderne, fordi man af forsvarsmæssige grunde ville have Peblingesøen, der netop var blevet renset, fyldt igen.

Råb om vand lød gennem gaderne, og nogle råbte op om stadsgraven. Men garnisonens kommandant, grev Sponneck, nægtede at lade Vesterport åbne uden kongens tilladelse, så man kunne hente forsyninger der; først ved middagstid om torsdagen kom tilladelsen. Baggrunden herfor var frygt for, at de hvervede soldater skulle desertere. De militære chefer synes i det hele taget at have ment, at den civile brand ikke angik dem. Soldaterne stod hele natten og næste dag ørkesløst opmarcheret på »Grønland« ved Østerport, og da de endelig langt om længe blev sat ind, var de udmattede af mangel på hvile og søvn.

Da flådens matroser af sig selv gik i gang med at slukke, blev de af Holmens chef, viceadmiral Poulsen, der red omkring »og gloede på ilden«, skældt ud for »hundsfotte« og fik ordre til at »forføje sig ud til Holmen for at passe kongens flåde«. Heller ikke Københavns politimester, Hans Himmerich, kunne organisere slukningsarbejdet. Denne forhenværende oberst i russisk tjeneste, hvis adkomst til embedet var et godt forhold til oversekretær Møinichen og ægteskab med dronningens kammerpige, blev overmåde tørstig af den megen varme og måtte ifølge en samtidig beretning »sove rusen ud på tømmerpladsen, hvor han havde ladet opføre et rullehus for skøgerne«. Efter branden skaffede han sig attest på, at det var opspind. Hans vigtigste indsats for at forebygge et tilfælde som dette havde ikke hjulpet. Få måneder tidligere havde han udgivet en samling politiplakater, datidens politivedtægt, hvis sidste nummer var om »Ildsvåde at forekomme og hindre«.

Forvirringen blev fuldkommen, da grev Sponneck lod soldaterne hugge løs på såvel tilskuere som slukningsmandskab med det resultat, at mange listede bort. Brandens vældige omfang har formodentlig overrasket de fleste og bragt også de ledende fra koncepterne; men man kan næppe frikende disse for den anklage, at de i begyndelsen har opført sig, som om det »kun var naboens hus der brændte«. Det var småfolkenes og håndværkernes bydel, der først gik tabt. Sandsynligvis kunne man ikke med tidens slukningsmateriel have standset ilden her i den stærke blæst. Det eneste effektive havde været at nedbryde et antal huse i god afstand fra ilden.

Men hvem ønskede at få sit hus jævnet med jorden, så længe det ikke var direkte truet. Ganske hovedløst var det, at nogle begyndte at fjerne tagstenene på de nærmeste huse, hvorved ilden bare fik så meget hurtigere fat. I løbet af få timer blev slukningsmateriellet ødelagt; slangerne tilstoppedes af slam og sprængtes, da man tog vand fra rendestenen; mange af sprøjterne brændte op. Der havde været vand nok at få i kanalerne, men denne udvej blev ikke benyttet – enhver vidste jo, at »saltvand læsker ikke så godt som fersk«.

Men endnu var kun en ringe del af staden truet. En iagttager fra Frue kirketårn så, hvordan ilden bredte sig i retning af Nørrevold gennem Larsbjørnsstræde, og man håbede så på, at kun dette nordvestlige hjørne ville gå med. Men da vinden ud på natten gik i vest, måtte man se dette håb gjort til skamme; og da der – også af uopklarede grunde – opstod en ny brand, denne gang på Nørregade, kom også de centrale kvarterer i fare. Tolv bryggergårde med vældige brændselslagre gav her bålet en farlig næring. Da brandmajor Preisler ville dirigere fire sprøjter til den nye brand, blev folk meget ophidsede og »ville med kårder og knive myrde« ham, så han måtte have beskyttelse. Rygterne svirrede blandt de ophidsede folk, og det fortaltes, at en bryggerkarl under sit arbejde havde klinet en stump lys til en bjælke. Da han hørte larmen fra gaderne, løb han ud for at se til, blev presset til at deltage i slukningsarbejdet og glemte sin lysestump.

En ti-årig dreng, Carl Frederik Reiser, der for sin nysgerrighed denne rædselsnat »bekom ... af (sin) salig moder et par dygtige kindheste eller stærke ørefigen på nyeste danskfacon« og en gang tamp i tilgift, huskede endnu 56 år senere som velmeriteret stadskirurg denne nats jammer og tumult. I sin »Historiske beskrivelse over den mærkværdige og meget frygtelige store ildebrand 1728« beretter han, hvorledes man forgæves prøvede at standse ilden på Nørregade: Her »ville brandmajoren nu til sidst forsøge, om han havde bedre lykke end ved den store ild. Han fik da med sine brandfolk en gammel forrusten sprøjte fat; thi de bedste og nyeste var alle rent kaput og opbrændte ... Den stakkels fordærvede sprøjte ville nu slet intet noget betyde, men var ligesom et barn pissede i ilden«.

Vogne og kærrer med møbler og husgeråd fyldte gaderne, karosser kørte af sted for at bringe folk i sikkerhed i byens østlige del. Et sted sprang en kone hændervridende rundt og skreg: »Ak, herre Jesus, min vedhammer brænder«. Et andet sted så man en præstekone, lammet af skræk, sidde på en vogn med en syltekrukke og et alenmål i favnen i stedet for et »meget prægtigt spejl med en tyk massiv sølvramme, hun havde stående på sit natbord«. Kort efter måtte hun overlade karrossen til en mand, der råbte: »Min kone er i den hårdeste barnsnød! Og jordemoderen er just nu hos hende, og nu da vores genboers huse brænder, så slår de græsseligste luer ganske fælt ind af ruderne til os, får jeg nu ej Deres vogn, så må hun på det jammerligste i den fæle ild omkomme og levende med det endnu ej til verden fødte foster blive opbrændt«.

Imens var præstekonens mand, pastor Schreiber, travlt optaget af at redde møblerne og sit bibliotek »ind under orgelværket« i Petri Kirke. Der brændte det op alt sammen få timer senere. Selv undslap han med nød og næppe, da flammerne »omgav og bespændte hans gård rundt omkring«. Han måtte kravle op over den høje kirkemur til Larslejsstræde, hvor hjørnehuset stod i lue, »som slog ud af alle vinduer, og derfor måtte og kunne den almægtige Gud (og slet og aldeles ingen mennesker) hjælpe.«

Fra volden var kongeparret vidne til ilden, men ved éttiden om natten tog de hjem til slottet. Københavns præsident forblev i sin residens i Kastellet.

Ud på natten, da ilden nærmede sig Frue Kirke, fik man den ide at sprænge nogle huse væk med krudt for at standse branden. Da nogle matroser imidlertid ville forbarme sig over et godt vinlager, løb de ned i en kælder for at redde, hvad de kunne, og i mellemtiden antændtes lunterne. »Førend brandfolkene blev det selv vár, så sprang dette store hus himmelhøjt op i luften, og den arme tjenestepige og de trende drukne matroser blev ej et led helt på deres arme legemer, så det var ret en ynk og jammer at se; ja, brandmajoren med sine folk og brandvagten selv havde nød nok at retirere sig, så at mange af dem blev forskrækkeligen beskadiget; ja, nogle mistede arme og ben«.

Da ilden samtidig nåede bispegården, stod kirken ikke til at

redde. »Kort tid efter slog røg ud af vinduerne... og blev suget ind igen. Dette gentog sig trende gange, ligesom når en mand trækker ånde«. Her brændte biskop Worms bibliotek, som han netop havde fået bragt derind. Kun tre bøger, som han havde haft med på en lige overstået visitatsrejse, beholdt han. Biskoppen mistede opså denne nat sin hustru, der havde ligget alvorligt syg.

Af kirkernes begravelsesprotokoller fremgår det, at mange omkom som følge af branden, enten som Karen Andersdatter »ynkeligen lemlæstet« eller som brændevinsbrænder P. A. Dahl »død af alteration ved ildebranden«. Men mangt og meget gik for sig i disse uhyggelige nætter, ting man havde svært ved at forklare sig. Historikeren P. F. Suhm oplyser »at mange koner som tilforn ingen børn havde fået, nu kom til at lave til barsel«. Mere forklarligt var det, når en kone nedkom i utide på volden, hvor hun havde søgt tilflugt.

Den følgende dag blev hele den lærde stand hjemløs, da universitetet, Ehlers og Borchs kollegier samt Regensen brændte. Professorerne havde fået travlt med at redde ejendele og bogsamlinger. Professor Stenbuch fik sit bibliotek bragt over til kollegaen Hans Gram i Store Kannikestræde, hvor det brændte; astronomen professor Horrebow mistede alt, hvad han ejede. Med en af sine sønner havde han søgt tilflugt i sneglegangen i Rundetårn, hvor folk stimlede sammen med deres bohave. I tiltro til de grundmurede bygningers modstandskraft søgte de sammen her og i kirkerne, måske også med den tanke, at »Vor Herre beskytter vel sit tempel«, men oftest forgæves. Da ilden nåede taget på Trinitatis kirke, der dækkede universitetsbibliotekets samlinger, måtte Horrebow ud på gaden, hvor hans hat brændte af ham. Rundetårns svære mure holdt stand, men instrumentsamlingen fra Tyge Brahes og Ole Rømers tid gik tabt. Foruden universitetsbiblioteket brændte også professor Anchersens bibliotek, der var blevet bragt ind i Trinitatis kirke.

At opgøre de kulturelle tab lader sig ikke gøre. De fleste offentlige samlinger, arkiver og instrumenter blev ildens bytte. Dagen før branden havde man på bøndervogne bragt Roskilde Domkirkes vældige arkiv af middelalderlige breve og skrifter ind til universitetsbiblioteket, og også denne uer-

stattelige samling forsvandt. Desuden fandtes i universitetsbiblioteket en historisk materialesamling, opstået ved afleveringer fra de kongelige historiografer gennem tiderne, Svaning, Vedel, Krag og Huitfeldt, for blot at nævne enkelte af dem. Ved rådhusets brand forsvandt ikke blot stadens pengebeholdning og politikassen, men også byens og Kommercekollegiets arkiv. På grund af den lukkede byport havde kollegiets præsident, Christian F. Holstein, ikke kunnet komme ind, da han med stort følge nåede frem fra sit gods Katrinebjerg.

Ingen af de ansvarlige havde haft åndsnærværelse nok til at redde de uerstattelige værdier i tide. Branden skabte herved en lakune i kildematerialet til Danmarkshistorien, som aldrig vil kunne udfyldes.

Torsdag den 29/10-1728 nåede ilden frem til Vimmelskaftet, hvor omhandlede ejendom brændte og familien Buurmester blev hjemløse. Som vurderingen lyder, blev det mådelige tagværk et meget let bytte for branden.

Fra Vimmelskaftet nåede den Helliggejst, hvis berømte sangklokker for sidste gang lod »vreden din afvend, herre Gud, af nåde« tone gennem bulderet. Mange bragte i tillid til det gamle ord »Herren bevarer vel sit tempel« deres ejendele ind i kirkerne, hvis hvælvinger ansås for modstandsdygtige, og som nu fyldtes med alskens husgeråd. Men netop da vinhuset Blasen på det vestre hjørne af Gammeltorv og Nørregade (hvor nu den Høffding'ske Gård har sin mindeplade) var sprængt i luften for at afskære ilden fra yderligere næring, skete det, man ville hindre: Frue spir fængede. Tre gange slog røgen ud af glughullerne og blev suget langsomt ind igen, som om det dødsdømte tårn drog ånde. Gnisterne blev til flammer, og ved 10-tiden torsdag faldt spiret ned over kirketaget, som brast; epitafier og monumenter gik til grunde sammen med orgelværket, ja selv kisterne under gulvet skånedes ikke.

Torsdag aften stod strækningen fra Vesterport til Gothersgade og fra Nørreport til Amagertorv i lys lue; på Ulfelds Plads (Gråbrødretorv) beskadigedes skamstøtten, så at ordet »forrædderen« blev ulæseligt – hvad der midt i elendigheden gav anledning til folkelige gisninger om Corfitz Ulfelds

uskyld. Forvirringen var ubeskrivelig. Ildens bragen blandede sig med kanonskud, når brandfarlige bygninger sprængtes, og den dybe stønnen af huse, som faldt sammen, med menneskers skrig og råb. En tæt gnistregn stod for blæsten ud over sundet, og i Køge og Roskilde holdt man sig for næsen. Først om fredagen, hvor vinden var blevet nordlig, blev slukningsarbejdet effektivt. Slottet og de fornemme kvarterer måtte reddes. Nu blev både garnisonens 8000 mand og de 4000 matroser beordret i aktion; samtidig begyndte vinden at lægge sig, og en del af de havarerede sprøjter blev repareret. Nu blev der heller ikke mere lagt fingre imellem, når det gjaldt om at rive huse ned; ifølge magistratens opgivelse sløjfede man i alt 36. Ledende officerer reddede deres egne boliger ved at lade alle huse i nabolaget nedrive og medvirkede derved til at standse ilden.

Specielt skal nævnes, at ilden i Vimmelskaftet blev standset ved en meget foretagsom galanterikræmmermadam Petersen, idet hun lod uddele 200 rigsdaler til matroserne, og gaden derfor som sådan slap for de store nedrivninger af brandtomterne.

Da branden endelig, ved middagstid om lørdagen døde hen, lå to femtedele af residensbyen i aske, 1670 af 4087 huse var brændt. Som det senere hed på en »ildebrandssten« om Københavns elendighed: »Ilden brændte i trende dage / navnet blev kun snart tilbage«.

Mange har skrevet om denne brand, blandt andre Holberg, der mistede adskillige af sine ejendele, har givet en førstehånds skildring: »Folk blev så forbavsede«, skriver han, »idet at de ved denne usædvanlige og uformodentlige elendighed stod ligesom ledige og ørkesløse tilskuere af så stor en ulykke... Da kunne man se dem gå i skarn op til knæerne, som nyelig tilforn havde været ligesom uden ben og stedse ladet sig kiøre samt nu at begære almisser, da de nyelig tilforn selv hade givet. Dette kan jeg dog rose mig af, at jeg i al denne forvirring og elendighed var dog vel til mode, thi såsom jeg fra ungdommen op har altid været vant til en særdeles sparsommelighed så kan jeg ikke ved enhver ulykke så hastig tabe modet som de, der har altid fuldt op og lever alene for at æde«. Han mistede sit gamle studerekammer på Købmager-

gade, »hvor jeg udi fornøjelig roelighed havde bortdrevet så lang tid af min alder iblant mine bøger og skrifter; det krænkede mig mere, at jeg måtte miste dette sted end det, at jeg mistede mine midler, såsom der er intet, jeg mere fornøjes ved end stilhed og roelighed, og der er intet, hvorved sindet sættes bedre i stand end ved en vel indrettet levemåde«. Han blev for kortere tid tvunget til at tage ophold på Christianshavn.

For en stor del af byens borgere var branden en bedøvende katastrofe. I løbet af timer var hjem og ejendele – resultatet af et livs arbejde og rammen om deres tilværelse – blevet til intet. Tilbage var kun en sveden tomt – og penge til at bygge nyt for, hvor kom de fra? Ingen af husene var brandforsikret.

Bygningen efter branden

Branden var hård ved København; hvad der før havde været de tættest befolkede og livligste kvarterer, lå nu hen som trøstesløse ruiner. En trøst var det dog for byen, at så godt som ingen af Chr. d. IVs smukke bygninger blev ramt af katastrofen. Der blev handlet hurtigt.

Allerede i december forlangte kongen af magistraten en fortegnelse over de afbrændte gårde og huse; den blev til i de følgende måneder, mens indtrykket af ulykken endnu var frisk, og er værdifuld, fordi vi her kan følge de forsvundne gader fra hus til hus. Samtidig godkendte kongen reguleringskommissionens indstilling. Var den blevet gennemført, vilde byen have fået et helt nyt ansigt; nu var anledningen der til at genrejse de brændte kvarterer efter barokkens idealer for en by: med luftige, brede gader i stedet for de tilfældigt forkrøblede, med skønne pladser og ensartede husrækker. Begyndelsen var gjort med Christianshavn, Frederiksholmskvarteret og Kongens Nytorv, og fortsættelsen fulgte senere med Frederiksstaden omkring Amalienborg. Men man resignerede over for vanskelighederne: borgerne var fortvivlede

over at skulle afstå deres grunde; branden havde været kapitalejerne en kraftig lære om, at fast ejendom var et dårligt pant. De opsagde prioriteterne, og grundejere og husbesiddere stod på fallittens rand. Alene udgiften til vandrendernes omlægning fik det til at løbe koldt ned ad ryggen på borgerne, og tilmed kneb det med materialer og arbejdskraft. Ikke alene borgerne protesterede, men også magistraten. Ingen ønskede at afgive noget af sin grund til de nye gader. Endnu stod jo fundamenterne af de gamle huse, og dem kunne man benytte på ny. I øvrigt havde borgerne ikke råd til at bygge, som der blev forlangt. Alle, der ville bygge, fik lov til at bryde kalk på Saltholm og sten ved Stevns, og nye grundmurede ejendomme fritoges for mange afgifter. Men også kravet om, at alle huse til gaden skulle grundmures, måtte opgives; snart fyldtes gårdene igen med nemme, stråtækte bræddeskure. I øvrigt hed det i resolutionen: »Når gaderne kun bliver udvidede i bredden, får det udi det øvrige ved den forrige gadernes krumhed at have sit forblivende«.

Disse her nævnte forhold var årsag til, at Vimmelskaftet beholdt sin krumhed, og ejendom nr. 38 beholdt en del af sine mure og fundamenter.

Gaden ændredes ikke, kun Knabrostræde blev forlænget til Vimmelskaftet.

Som sagt, folk byggede, dog foreløbig mest nødtørftige huse i baggårdene, og resultatet blev, at i 1731 kom nye forordninger, indrettet efter virkeligheden, og borgeren fik lov »at bygge grundmur eller bindingsværk som han bedst kunne afstedkomme«, selv om formanden for bygningskommissionen C. D. Reventlow rasede mod disse »svovlstikhuse«. Hvad der bragte fart i byggeriet var dog ikke denne lempelse, men oprettelsen af Københavns Brandforsikring 26. januar 1731. Det lokkede kapitalen frem, og københavnske ejendomme blev en god forretning i de følgende år, da branden på ingen måde standsede byens befolkningsmæssige vækst. Tværtimod lokkede de gode fortjenstmuligheder og løfte om skattefrihed skarer af bygningshåndværkere til, både fra provinsen og fra udlandet.

Efter kun to års forløb, i 1733, var 2000 nye huse rejst, og den driftige rådmand og brygger, Nicolai Buurmester,

var mellem dem, der hurtigt fik sine bygninger sat i stand igen.

Der skrives i de gamle dokumenter, at rådmand og commerceråd Nicolai Buurmester i 1731 lod forhuset genopføre. Huset var dengang 3 etager højt med kvist over 3 fag. Man kan se kvisten på Geddes perspektivkort.

Et andet eksempel på de velhavende ejere af denne ejendom fremgår af Københavns skatteliste fra 1743 – den såkaldte Kop- Heste- og Karosse-skatsmandtal.

Heri står:

28 & 29	Sekretær Buurmester ejer nu denne sine sl. forældres gård, som faderen 1728 ejede, da den afbrændte og derefter opbyggede. Herefter nævnes det, han betaler skat for	rigsdaler	rigsdaler
	1 fuldmægtig	4	
	1 brøggersvend	3	
	1 tjener	2	
	1 kusk	2	
	2 bryggerkarle	2	
	2 piger	4	
	4 heste, deraf en udtaget til Hans Majts. tjeneste		
	1 karet og		
	1 chaise	———	36 rigsd.
	Kieldermand og øltapper Andrea Knudsens enke	2	1
	1 pige	1	
	Logerende hoesekræmmer Christen Pedersen	4	2
	1 karl	1	

Ifølge førnævnte ejerliste har sønnen dog ikke i 1743 haft skøde på ejendommen. På ejerlisten figurerer han i 1757, men måske har der været problemer i forbindelse med arvesagen.

I 1743 var han sekretær, men i 1757 står han som assessor, i 1759 dør han, og hans titel var da hofretsassessor.

Efter skattelisten er han tilsyneladende en velstående mand, som både har en fuldmægtig, en tjener, karle og piger, foruden heste, karet og bærestol.

En af hans heste er endda udlånt til kongen. Ja, han er blevet lidt mere end den gamle Nicolai. Vi er i Holbergs tid, fader og søn er som hentet ud af Holbergs komedier, f.eks. den politiske kandestøber. Hvordan med deres koner, henholdsvis Elisabet Anders datter og Magrethe Raff, har de været typiske Holbergdamer? Lad os standse lidt op.

Herligt aftegner Holberg kvindekønnet. Ikke det unge, bly, forelskede; om subtilere følelsesmæssige emner er han tavs; da han selv som moden mand overvejede ægteskab, var hans betragtninger af praktisk og jordbunden art, og han endte med som en Jeronimus at forkaste muligheden – det kunne lettere gå galt end godt. Men madammerne. Dem havde han luret af fra sit vindue. Hele selskabet i »Barselstuen« havde han set på vej til og fra besøg. Ariancke Bogtrykkers af profession farvede sprog kendte han, forfatteren der var sin egen forlægger og, om han havde kunnet, gerne havde trykt bøgerne selv i stedet for at have alt det mas med bogtrykkerne. Else David Skolemesters fører en tale, der skal overbevise tilhørerne om, at hun er en dame af den akademiske stand, men hendes lærde omstændelighed bliver til opstyltethed, og talens indhold er den sorteste overtro.

Som den gode borger med veludviklet sans for økonomi, forstod han Korfitz' harme over disse kvinder, der med deres barselvisitter kunne bringe en mand til ruin; men som den fantasifulde kunstner, der næppe selv havde været til »barselstue«, forstod han samtidig den arme barselkone, der forsvarsløs i sin seng udsattes for medsøstrenes kværnen. Her ramte han plet. Komedien »alarmerede en hob af vore fruentimmer«, skrev han i oktober 1723 til sin forhandler i Norge. I levnedsbrevene vurderede han den således: »Og såsom

denne komedie er ret et spejl på fruentimmers sæder, synes mange sig fornærmede derover, men just for det selv samme holder alle sunde dommere den for en af de bedste«.

Og så var der bønderne, der kom ind til torvedag – og til terminen. Den opblæste Studenstrup fra »Den ellevte juni« og den forsagte og forsumpede Jeppe fra den imaginære landsby Bjerget, hvor de gamle dyder og de gamle fejltagelser holdtes i hævd. Jeppe blev udleveret til latteren – som de fleste andre. Han var ingen tragisk figur for 1700-tallets publikum, men han blev det måske imod slutningen af århundredet. Jeppe er et drog, der prygles af konen og gøres til hanrej af degnen. Men Jeppe er en »vittig«, d.v.s. kløgtig mand, der i bedre stunder kan ræsonnere ganske fornuftigt over livet og i sin virkelighedsflugt ind i brændevinstågen nu og da sige sine overmænd bitre sandheder.

Der er en funklende festivitas over Holbergs barokke løjer og de groveste vitser. Selv mente han det nødvendigt at forsvare sin anvendelse af »så megen unyttig galskab udi moralske komedier«, med en henvisning til apotekerne, der »forgylder deres piller« for at få medicinen til at glide ned; men han forstod, at komediens sjæl var »kunsten at komme folk til at le«.

Holberg lærte, at det var vanskeligt at stille det blandede publikum tilfreds, fordi »den gemene mand« ville have noget for øjnene – der skulle ske noget på scenen – og »fornemme folk« for deres part ville »have noget for ørerne«. Det lykkedes, siger han selv, i »Maskerade«, der efter befaling blev spillet tre gange i træk, »hvilken lykke, ingen komedie endnu har haft hos os«.

Den lærde professor Holberg var dog måske lidt flov over disse barokke komedier, hentet lidt fra den franske forfatter Moliere fra århundredet før, idet han skrev komedien under forfatternavnet Hans Mikkelsen.

Komedierne er guld værd nu bagefter, og giver også et godt billede i forbindelse med historien om ejendom 38 i Vimmelskaftet.

Landet havde brug for penge, men man kan ikke sige, at den enevældige kong Chr. VI selv holdt sig tilbage med statens udgifter.

En barselstue.

For kronprins Frederik (V) lod kongen opføre et palæ mellem kanalen, Ny Vestergade og Stormgade, det såkaldte »Prinsens Palæ« (i dag Nationalmuseet). Opgaven blev overladt Eigtved, der her opførte det første rokokopalæ i Danmark i ren fransk stil med tilhørende haveanlæg, og det lille jagtslot Eremitagen, som han også lod opføre, var også en luksus. Dengang, skal man vel sige, for i dag er vi glade for disse bygninger.

På baggrund af den tid, vi her har standset op ved, er det naturligt at trække linierne op omkring kongehuset.

Frederik V blev konge i 1746 kun 23 år gammel.

Det var i den gamle enevældes stil, når Frederik V gik ind til sin kongegerning uden nogen opdragelse eller uddannelse, der gjorde ham skikket til at stå i spidsen for et styre. Kongen var født fuldkommen.

Mest afgørende var det dog, at han som menneske var meget ringe skikket til at være leder. Manglende karakter- og viljestyrke bevirkede, at Frederik V umuligt kunne holde interessen for statens sager fast i længere tid, samtidig med at han var et let bytte for de moralsk nedbrydende kræfter, tidens hofliv var så rigt på.

Medens han var kronprins nåede rygtet således hans far, at prinsen »så sig om efter horer og maitresser«, og han lod prinsens overhofmester A. G. Moltke, til hvem han havde ubegrænset tillid, foretage en undersøgelse, »da et sådant rygte sjældent opstod, uden at der var noget om snakken«. Resultatet blev, at en kammerjunker Tillisch, der havde optrådt som prinsens mellemmand, forvistes fra hoffet.

De uheldige finansforhold og især den forhadte ekstraskat, bl.a. i forbindelse med branden, havde tæret svært på Frederik V's popularitet, og hans helbred var på retur. I 1760 havde han i beruselse brækket et ben. Ofte sås han i en forfatning, hvor »hans arm ikke var mægtig at bringe hans hat på hans hovede igen uden M(oltke)s hjælp«.

Natten til den 14. januar 1766 døde Frederik V, kun 42 år gammel. Straks derefter ilede Moltke til den 16-årige kronprins' gemak for at give ham meddelelsen om hans faders død.

Christian VII's intelligens, hurtige opfattelse og kongelige væsen havde bevirket, at man stillede de største forvent-

FREDERICVS V D.G. DANIÆ NORVEGIÆ VANDALORVM GOTHORVMQVE REX ETC.

Frederik V.

ninger til ham. Han kunne med lethed gengive, hvad han havde lært, og hans spotske replikker afslørede, at han havde øje for svaghederne omkring sig. Hans evne til at efterligne andre, når han gjorde nar af hofpræsterne og »parykkerne«, som han kaldte ministrene, blev af ham selv og andre misforstået som skuespillertalent. Mange lo, når han krummede ryg for at efterligne sin forvoksede halvbroder, arveprinsen.

Det er i nutiden blevet erkendt, at Christian VII led af ungdomssløvsind.

Han blev hurtig gift, man fremskyndede det for længst aftalte bryllup med den engelske prinsesse Caroline Mathilde. Det foregik ved stedfortræder i St. James i London 1. oktober 1766. Han var da sytten og hun lige fyldt femten år. Den 7. november kom hun til landet og blev modtaget med stor begejstring af Københavns befolkning.

Ægteskabet var ikke lykkeligt. Kongens driftsliv synes hele tiden at have været perverteret, og han måtte næsten med magt føres til dronningen. Reverdil mener selv at være årsag til, at der kom et barn i ægteskabet, idet han æggede kongens selvfølelse ved at foreholde ham, at man ellers ville tvivle på hans evner som ægtemand. Men kongens afsky for samliv med en kvinde var ægte nok og bundede i hans sygdom.

De gamle ministre havde magten i Danmark, og kongens person dirigeredes nu af den udsvævende grev Conrad Holck, der snart blev udnævnt til grand maitre de la garderobe og surintendant des menus plaisirs, d.v.s. chef for hoffets forlystelser. Hans evner i den henseende var store, og politisk var han absolut ufarlig. Af Holcks forbliven ved kongens side som en slags lynafleder afhang nu Bernstorffs politiske liv, og foreløbig kunne denne føle sig sikker.

Netop i efteråret 1767 gav Holck kongen en lejlighed til at fremme sine drømme om absolut amoralitet, idet han førte ham sammen med en berygtet prostitueret, kaldet Støvlet-Katrine. Hun synes efter beretningerne at have svaret til det idealbillede af en kvinde, som kongen havde dannet sig: Hun skulle være stor og stærk, mere mand end kvinde, fordrukken og liderlig. Sammen skulle de storme byen rundt og begå voldshandlinger og prygle hinanden.

Under anførelse af Støvlet-Katrine turede kongen og hans

selskab byen rundt, fulde og gale, for en tid – spasen blev for stor for ministrene.

Efter en udenlandsrejse, som kongen foretog, kom hans tyske læge med til København. Det var Johan Friedrich Struensee. Skønt ingen af de ledende tiltroede ham store talenter, så man dog med velvilje på, at han gjorde forsøg på at tilvejebringe en afspænding i forholdet mellem kongen og dronningen. Modvilligt, og kun på kongens udtrykkelige påbud, gik Caroline Mathilde med til at lade sig behandle af denne nye yndling, om hvis umoralske liv der gik de vildeste rygter. For kongen var det en lettelse, at denne yndling også overtog de selskabelige pligter over for dronningen, som han ikke selv kunne opfylde.

Ved ankomsten til København var Struensee 32 år; en iagttager betegner ham som: ikke smuk, »men temmelig voksen... dertil bredskuldret og stærk af lemmer. Det kønneste på ham var benene. Hans hår var lysegult.« Han var behagelig af væsen, når han ønskede at være det, men ingen hofmand efter det gamle aristokratis opfattelse, dertil nærede han for megen foragt for etikette og konvention. En parvenu var og blev han, men i den tilbagetrukne stilling hos kongen kunne han gøre nytte. Og da kongen syntes at befinde sig vel ved hans selskab, blev han gjort til kongelig forelæser og benådet med titlen konferensråd.

En lykkelig gennemført koppevaccination på den lille kronprins gav ham også dronningens bevågenhed. Hun opdagede nu, at Struensee slet ikke var det frygtelige menneske, hun havde hørt om, men en forstående læge, til hvem hun kunne tale fortroligt om sin situation. Den drevne kvindebedårer erobrede hurtigt den tilsidesatte og ensomme dronnings hjerte. Og resten af historien kender vi alle, hans statue står i Biblioteksha ven, og selv om han endte på stejle og hjul, er han berømt for at starte den forretningsgang, vi har i ministeriet i dag.

Alt det her nævnte hører med til historien omkring ejendommen Vimmelskaftet 38, fordi vi i næste afsnit, i det næste århundrede, omtaler ejendommens forretning, der som lejer har grevinde Danner, den sidste enevældskonges kone. Det er et historisk hus.

Grevinde Danners forretning

Mange år er gået, indtil denne episode i ejendommens historie indtræffer, hvor en butik i ejendommen udlejes til Louise Rasmussen.

I det forløbne tidsrum siden Magrethe Raff, enke efter hofretsassessor Buurmester, var ejer, har ejendommen skiftet ejer en halv snes gange.

Ejendommen er sådan set uforandret bortset fra, at ølbryggeriet er ved at blive nedlagt, og værksteder for håndværkere samt butik indrettes i stedet. Men i København er der sket meget i denne periode.

København brændte igen i 1795, men branden nåede ikke omhandlede ejendom.

En væsentlig del af Holbergtidens København forsvandt, og 909 forsikrede ejendomme var totalt ødelagt og 74 stærkt beskadiget. Desuden var 7–8 ikke-assurerede ejendomme gået til grunde og sammen med dem den gamle Nikolaj Kirke. Af kendte bygninger brændte foruden de allerede nævnte Valkendorfs Kollegium og Budolphi Kloster. Tabet af menneskeliv var begrænset, men henved 5770 af byens borgere var blevet husvilde. Beboerne i de skånede ejendomme fik et vældigt rykind af slægtninge og bekendte. Der blev en trængsel uden lige i de bevarede huse. En del af de brandlidte søgte husly uden for byen på Amager og i Valby. De fleste var henvist til at blive i hovedstaden, hvortil kampen for det daglige brød bandt dem.

En anden stor begivenhed indtraf i marts 1801; da stævnede en stor engelsk flåde under overkommando af sir Hyde Parker og med lord Nelson som næstkommanderende ind i de dansk-norske farvande. Målet var København, og af hovedstadsbefolkningens holdning afhang rigets nærmeste skæbne.

Den truende krigsfare udløste et stærkt nationalt sammenhold. I enighed samlede man sig omkring kronprinsens person. Alle befolkningslag ønskede at gøre en indsats, og villigt lod man sig indrullere i forskellige frivillige korps. Hovedstø-

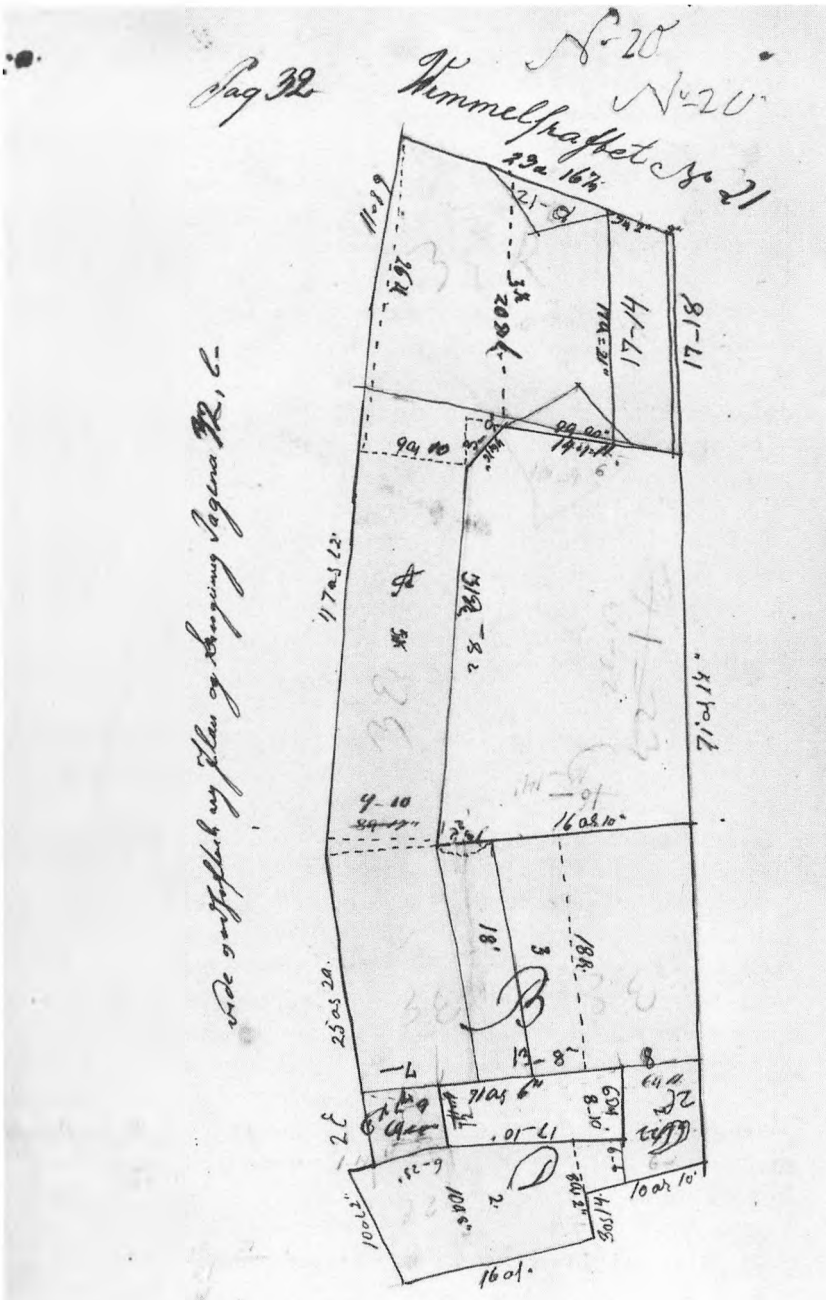

Kort, 1802.

det måtte naturligvis tages af flådens faste dansk-norske mandskab, og til deres assistance udskrev man i en fart københavnske håndværkssvende og tyende. Studenterne meldte sig til »Kronprinsens Livjægerkorps«.

Den engelske kampstyrke bestod af 35 skibe, heraf 11 linieskibe, og der var henved 9000 krigsvante mand om bord. Overmagten var således knusende, men heltemodigt tog man kampen op, og forsvaret var så stærkt, at englænderne blev villige til at forhandle om våbenstilstand. Forhandlingerne førtes på Amalienborg, hvor Nelson blev modtaget af kronprins Frederik. 9. april 1801 blev våbenstilstanden afsluttet.

En glimrende handelsperiode indtraf herefter indtil 1807. Gennem toldlovgivningen var København blevet stabelplads for hele udenrigshandelen, således at samtlige provinsbyer – inklusive de norske – måtte forskrive deres oversøiske varer fra hovedstaden. København havde ligeledes eneret på al transithandel, hvilket medførte, at adskillige østersøhavne forsynede sig med oversøiske varer fra de københavnske lagre. Alle det 18. århundredes store handelskompagnier – Asiatisk Kompagni, Det vestindiske Kompagni – havde deres sæde i hovedstaden, og herfra dreves endelig statens monopolhandel på Færøerne, Grønland og Island. Den store danske korneksport til Norge gik ligeledes for en væsentlig del over København.

Hovedstaden var ligeledes sædet for landets industri. I København blev St. Croix sukkeret raffineret, og de 15 københavnske sukkerraffinaderier fik eneret på sukkerforsyningen til provinsen. Med tiden fik sukkerindustrien stor betydning for det københavnske erhvervsliv. Også hovedstadens tekstilindustri nød betydelige begunstigelser, og det samme var tilfældet med den københavnske møbelindustri, den keramiske industri og porcelænsfabrikationen.

Men englændernes bombardement i 1807 og søkrigen med England indtil 1814 betød en brat afslutning på en række rige økonomiske år. Ved selve bombardementet tilføjedes der hovedstadens beboere svære tab på liv og ejendom, og søkrigen medførte efterhånden byens totale afskæring fra de store have. Efter at landet var blevet krigsførende, kunne man

ikke længere deltage i den udbytterige neutrale skibsfart mellem de udenlandske handelspladser. De danske skibe blev i vid udstrækning opbragt og ladningerne beslaglagt. Selv i hjemlige farvande var danske koffardiskibe udsat for fjendtlige overfald.

I 1813 gik den danske stat bankerot, og i 1814 sluttedes freden i Kiel, hvorved Norge adskiltes fra Danmark. Begge begivenheder ramte det københavnske næringsliv hårdt. Adskillige faktiske privilegier forsvandt i dybet, og hovedstaden stod ribbet tilbage.

Pengenes synkende værdi havde forlængst frembragt en håbløs forvirring i samtlige pengeomsætninger, og den endelige bankerot medførte nedskrivning af alle pengeværdier og talrige betalingsstandsninger.

Det var store begivenheder, men hvordan så selve København ud på dette tidspunkt, hvor butikken blev udlejet?

I slutningen af det 18. årh. oprettedes såkaldte schweizerkonditorier. Det første åbnedes på Østergade i 1788 af schweizeren Sultane og flyttedes senere til Kongens Nytorv. Der serveredes bagværk, likører, punch og chocolade. Det spillede en vis rolle i datiden, der ikke var forvænt med offentlige forlystelser. Fra ca. 1800 fulgte andre konditorier efter, og navnlig leverede kanton Graubünden i Schweiz adskillige dygtige konditorer.

Noget pulserende gadeliv kendtes ikke. Vogntrafikken var beskeden. Da afstandene var små, kom man til fods let fra den ene ende af byen til den anden. Portechaiserne var forlængst forsvundet, og hyrevognene havde indtaget deres plads. Store butiksvinduer med lokkende udstillinger kendtes ikke. De fleste butikker lå i kælderen, og et simpelt skilt oplyste om indehaverens navn og forretningens karakter.

Brolægningen var dårlig, også i de fornemme gader, og overalt fandtes åbne rendestene, kun slet forsynet med rendestensbrædder. Når det regnede stærkt, flød rendestenene over alle bredder. Når varmen lå tungt over byen, bredte der sig ofte en modbydelig stank. København var sørgelig berømt for sine skidne gader. Myndighederne førte en kamp mod beboerne, der var tilbøjelige til at smide deres affald ud på gaden. Dette blev atter og atter forbudt, og i 1806 påbød

man, at alle husejere skulle drage omsorg for, at der hørte specielle affaldsbøtter til hver ejendom. Når renovationsfolkene ved hjælp af skralden, der fra 1806 blev enerådende (tidligere havde man også haft en klokke), tilkendegav deres ankomst i gaden, skulle beboerne komme ud og anbringe affaldet på vognene. Det kneb imidlertid med at få påbudet overholdt. Betegnelsen »skraldemand« fortrængte samtidig de gamle udtryk »Skarnager« eller »Kørekarl«.

Under disse forhold var al passage på gaden om aftenen ubehagelig. De søvnige tranlamper, der holdtes i live af de gemytlige vægtere, gav kun sparsomt lys. Den meste færdsel standsede derfor. I gaden hørtes mest vægterens tunge støvler, når han syngende de gamle vægtervers gik igennem den sovende by.

Det københavnske borgerskab tilbragte fritiden hovedsagelig i hjemmet. Selskabeligheden var stor, og man kom gerne sammen. Traktementet var ikke overdådigt, og alle memoireskribenter samstemmer i dette, at levevisen var tarvelig i sammenligning med senere. Men man hyggede sig i hinandens selskab. Den almindeligste form for selskabelighed var aftenselskabet, hvor man kom til te kl. 6,30 og spillede kort et par timer. Derefter kom aftensmaden på bordet, og traktementet afsluttedes altid med den dampende punchebolle. Ved punchen vekslede tale og sang, og gammel og ung fandt glæde i hinandens selskab. Undertiden musiceredes der, og til andre tider bød man op til dans.

Overalt fandtes der i byen, navnlig i de små stræder, en mængde små ølstuer og kipper, hvor byens talrige enlige personer søgte trøst i hinandens selskab.

Således var som sagt København, da den energiske pige Louise Rasmussen, født i 1815, slog sig ned som modehandlerinde i Vimmelskaftet 38.

Hun havde fremmed blod i årerne, var blond med bredt ansigt og stikkende blik. Øjnene var lyseblå. Hun var en begavet pige, der dristigt tog kampen op med tilværelsen, inspireret af sin mor, som var syerske og pyntekone i theatret. Moderens valgsprog var, at man ikke skulle tage livet højtideligt, man skulle blot udnytte de chancer, som tilbød sig.

Louise blev balletdanserinde, men karrieren afsluttedes,

Grevinde Danner omkring 1860
(Billedet stod altid på Frederik VII's skrivebord på Jægerspris slot)

Bøndernes køretøjer i gaderne.

da hun fik et barn med Berling. Han var kongens ven, og årsagen til forbindelsen med Frederik VII.

Hun var da 27 år, og havde fået sin afsked fra theatret, endda med pension. Formentligt takket være sit venskab med prinsen, et venskab, der stadig holdt, selv efter at prinsen fik sin kone nr. 2.

Ved kongens død i december 1839 var prins Frederik blevet nærmeste tronarving, hvilket betød en friere tilværelse for ham. Christian VIII var en svag fader – lige så eftergivende, som Frederik VI havde været streng. Den nye konge blandede sig nødigt i sønnens private forhold.

I kraft af sin forstand, sit livsmod og sin tilpasningsevne, vidste Louise hvilken vej hun skulle vælge.

På grundlag af sin sikre smag for farver og sin praktiske sans ville hun være modehandlerinde. Men da den forretning, hun påtænkte at starte, skulle have sit særlige præg med international tone, var det nødvendigt, at hun høstede erfaring i Paris, modernes by.

Louise Rasmussen kom i lære hos en anset modehandlerinde, Mlle Emmy Le Carpentier, der havde sit atelier i hjertet af Paris. Carl Berling ledsagede hende og var hendes financier.

Før hun rejste til Paris, havde hun forhandlet om leje af butik og lejlighed med madame Heilman, som dengang ejede omhandlede ejendom Vimmelskaftet nr. 20. For en ordens skyld skal her oplyses, at dengang havde gadens huse ikke numre som i dag, man brugte matrikelnumre. Aftalen kom i orden, hun sikrede sig en butik i Vimmelskaftet. Hun havde dog overset, at modehandel krævede en bevilling fra magistraten. Hun havde lokalet og varerne, men ikke tilladelsen til at handle, da hun fra Paris sendte denne ansøgning, som Berling havde formet:

»*Til Københavns Magistrat.*

Det er kun i dybeste ærbødighed, at jeg vover at henvende mig til den høje magistrat i København med nærværende ansøgning om bevilling til at måtte forfærdige modepynt og dermed drive handel, og jeg tillader mig allerærbødigst at henlede den høje magistrats opmærksomhed på, at jeg, som er uden forældre, er så langt fra at have nogen som helst understøttelse fra min familie, at jeg meget mere må ernære en gammel, affældig bedstemoder; dette er vel hidtil lykkedes mig ved utrættelig flid, men da jeg frygter en sørgelig fremtid, når jeg fremdeles skal være afhængig af andre, har jeg tænkt at etablere mig selv og har derfor anvendt et erholdt lån til at rejse her til Paris, hvor jeg for tiden opholder mig for at perfektionere mig i min kunst, hvortil er given fortrinlig lejlighed, da jeg er ansat hos en af de berømteste modehandlerinder Mlle Carpentier, hvor jeg for tiden arbejder, og hvis atelier er meget søgt.

Ukendt med forholdene har jeg alt i foråret ladet leje butik og værelser til oktober flyttetid d.å., idet jeg troede, at det var enhver, der havde lært og forstod modepynt og handel, tilladt at etablere sig; da jeg imidlertid senere fra hjemmet har erfaret, at dette må være genstand for en ansøgning, tillader jeg mig at benytte en landsmands hjemrejse for at fremsætte denne, bedende den høje magistrat nådigst tage hensyn til den sørgelige forlegenhed, jeg ville komme i med

den butik, jeg har lejet, og de varer, jeg har bestilt på fabrikken, dersom mit ærbødige ønske enten ikke skulle blive opfyldt eller dets opfyldelse forsinket, da ikke alene det lidet, jeg ved mange års flid selv har samlet, men også det lån, man i tillid til min dygtighed har gjort mig, for at jeg kunne etablere mig, uigenkaldelig ville være tabt.

Gentagende vover jeg at erindre om, at denne stilling som jeg har lært, og hvortil jeg har ofret tid og kræfter, så at jeg gående i mit 30. år, alt er meget svagelig – er den eneste, hvori jeg har udsigt at komme gennem verden, hvorfor jeg, for i mit fag at blive så fuldkommen som mulig, har vovet så meget ved denne for mig så kostbare rejse.

Paris, den 19. juli 1844.

Allerærbødigst
Louise Rasmussen«

Da mange betragtede en fhv. balletdanserinde med en vis skepsis, navnlig når hun var moder uden at være gift, fandt hun, der nu var kommet tilbage til Danmark, det formålstjenligt at vedlægge en attest om sin vandel fra stiftsprovst E. Tryde ved Frue Kirke. Den ansete prælat bevidnede den 22. august 1844, at »Jomfru Louise Rasmussen, der opholder sig hos sin bedstemoder, enkemadam Rasmussen, Dybensgade nr. 189, (nuværende nr. 21), har oftere søgt Herrens bord her i menigheden og er mig fra meget pålidelige mænd kendt som en sædelig, stræbsom og agtværdig pige«.

Efter skik og brug sendte magistraten ansøgningen til erklæring hos »Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget«, hvor den mødte et »fortjent afslag«.

Oldermanden O. P. Thorsens grunde hertil giver et lille begreb om synsmåderne i voldenes København før næringsfrihedens indførelse. »Modehandlerbevillinger er kun forbeholdte aldrende og svagelige fruentimmer, som virkelig er trængende og ikke på anden måde kunne finde erhverv; men dette er langt fra tilfældet med supplikantinden, der kun er 29 år gammel, af hvis årsag det derfor er bedre for hende, om hun søgte sit udkomme ved at konditionere eller arbejde for andre, der sikkert ville afgive et bedre resultat end ved selv at hengive sig til modehandleriet, der ofte kun tjener til luxus udbredelse og indtrængen i andres handelsrettigheder«.

Oldermanden troede ikke på hendes sygdom, »som jo ikke havde hindret hende i at rejse til Paris«. Og at leje en butik, før man havde bevilling til at drive handel, stemplede han som »mildest talt uklogt«.

Den 7. september blev bogtrykker Berling tilsagt til møde på rådstuen – formentlig for at erfare magistratens afslag. Både han og hun må have haft en følelse af, at en nægtelse var i vente, men parret vidste også, på hvilken måde den i sidste øjeblik kunne afværges.

De rejste begge til Fredericia, hvor kronprinsen tilbragte et ensformigt liv som chef for Fyenske Infanteriregiment, og resultatet heraf blev, at denne skrev:

»*Til Geheimeetatsråd, Overpræsident*
og Politi-chef Kjerulff,
Storkors af Dannebrog og Dannebrogs mand.

Deres højvelbårenhed.
I anledning af en fra jomfru Louise Christine Rasmussen til Københavns magistrat om tilladelse til at drive modehandel indkommen ansøgning dateret Paris d. 19. juli og forsynet med påtegning af general-konsul Delong, ville jeg være Deres højvelbårenhed meget forbunden, om De ville drage omsorg for, at bevillingen udfærdigedes forinden oktober flyttedag dette år og for øvrigt klausuleredes fordelagtigt for ansøgerinden.

Da ansøgerinden er gået i compagni med Mlle Le Carpentier i Paris, ønsker hun bevillingen udfærdiget med tilladelse at benytte firmaet Le Carpentier & Comp.

Deres velvilligst hengivne
Frederik K.P.

Fredericia d. 9. sept. 1844«

Kronprinsens brev afleverede hun selv til overpræsidenten privat, medens Carl Berling ventede uden for hans sommervilla på Frederiksberg. Indfaldet var nyttigt, thi Kierulff havde som politidirektør referat for kongen, og man kan sikkert gå ud fra, at han forelagde brevet, da han konfererede

om de dagligt forefaldende spørgsmål med majestæten. Det hele var kun en bagatel, men forretningen kunne muligvis vokse sig stor og føre til, at hun beskæftigede sig mindre med kronprinsen.

En ny ansøgning til magistraten – i samme ydmyge tone som den første – blev dog også skrevet, men denne gang om en indskrænket bevilling.

Denne skrivelse var også lang, og kun sidste del skal her refereres; den beviser, hvor lang afstand der var fra de almindelige mennesker til den herskende klasse.

»Og derfor vover jeg at håbe, at magistraten vil lade mig blive den nåde til del at se mit allerærbødigste andragende bevilget; jeg har i så lang tid og med så megen flid søgt at uddanne mig til denne stilling; jeg har anvendt en del af det mig til min intenderede handel velvillig gjorte lån til at rejse til Paris, for der at perfektionere mig i min kunst (rigtigheden heraf bekræftes af generalconsul Delongs attest, der er vedhæftet min ansøgning af 19. juli), og jeg har hele mit håb til dette foretagende, så at min fremtidige, timelige velfærd vil bero på den høje magistrats beslutning i denne sag.

København, den 30. sept. 1844
Allerærbødigst
Louise Rasmussen
Dybensgade 189«

Magistraten sendte også den nye begæring til laugets udtalelse, men oldermanden gentog afslaget. Han advarede filistrøst imod at »formere antallet af modehandlerinderne med et så ungt subject, hvis udvortes aldeles ikke røbede nogen svaghed«.

Kronprinsens brev havde imidlertid gjort sin virkning. På tværs af oldermandens indstilling og sikkert til laugets harme fik Louise Rasmussen omsider den 15. november 1844 bevilling »sålænge hun i ugift stand forblev«.

Endelig havde hun nået sit foreløbige mål, og med sædvanlig iver og energi startede hun nu i Vimmelskaftet en forretning, der både i udstyr og med hensyn til reklame brød nye

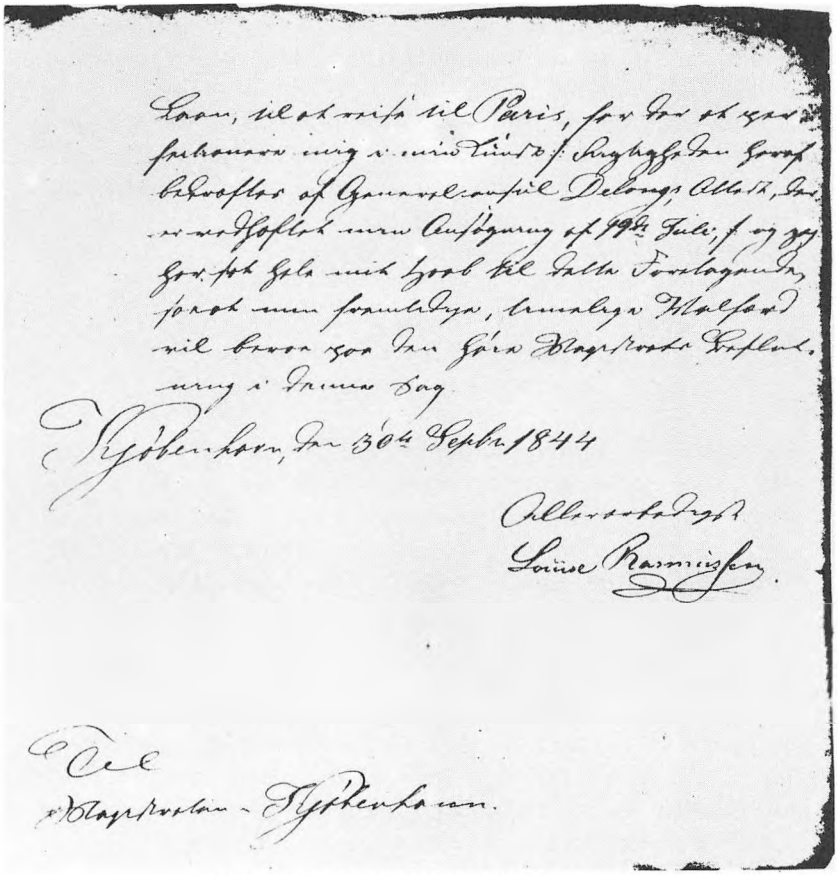

Udsnit af Louise Rasmussens sidste ansøgning.

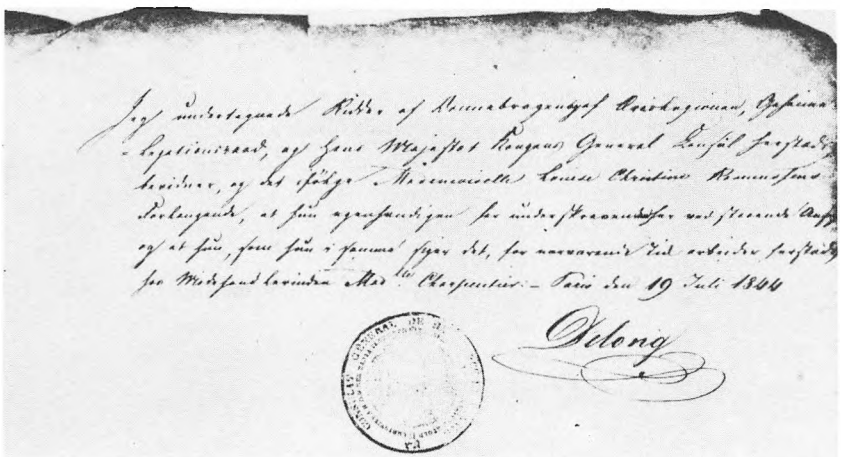

Delongs attest.

baner, og som på sit område bidrog til livet i fyrrernes vågnende København.

Butikkens vægge var beklædt med høje, brune paneler, varerne lå i glasskabe, og på mahognidisken flød franske modeblade. Interiøret havde et internationalt præg, og hendes avertissementer i Berlingske Tidende var affattet både på dansk og fransk. Åbningsannoncen den 22. november 1844 lød:

»Magasin for Pariser Modevarer
Vimmelskaftet nr. 20 (38)

Hovedstadens damer tillader jeg mig herved at underrette om, at jeg under firma Emmy Le Carpentier et Comp. har åbnet et magasin for pariser-modevarer, af damehatte, coiffürer, kapper m.m. i den nyeste og reneste smag og alt forfærdiget af de bedste stoffer. Under mit ophold i Paris har jeg været så heldig at træffe et arrangement med det berømte modemagasin E. Le Carpentier, hvorefter jeg ved assistance af mademoiselle Emmy le Carpentier er istand til at følge enhver nuancering i pariser-modeverdenen og altid vil være forsynet med de nyeste i Paris mest søgte modeller. Jeg er således istand til at give alt den nyeste tournure og tør sikkert håbe ved en omhyggelig udførelse af alt, hvad der anbetros mig, at vinde de ærede damers tilfredshed, som jeg herved tillader mig at indbyde til at tage mit atelier i øjesyn.

Louise Rasmussen«

Den nye modehandlerinde spekulerede altså i københavnerindernes smag for franske moder, og i overensstemmelse hermed ansøgte hun kancelliet om tilladelse til at føre pariserfirmanavnet »Emmy le Carpentier et Co«. Kancelliet sendte begæringen til magistraten hvorfra man gentagne gange forgæves anmodede hende om at bevise sin juridiske ret til at tage det franske firmas navn.

Endelig 24. maj 1845 svarede hun, at hun »vel var fuldkommen vis på, at Mlle le Carpentier var enig med hende i, at hun førte hendes firma, men at hendes skrivelser dette betræffende ej egnede sig til fremlæggelse«.

På grund af de manglende beviser afslog magistraten hendes ønske, men hun vedblev at benytte navnet og skrev sine regninger på fransk. Fint skulle det være.

Samtidig med butikkens åbning sendte hun en anden ansøgning til Det kgl. General-toldkammer og Kommercekollegium om at få et femårigt patent på at forfærdige og sælge mekaniske damehatte, hvis fabrikation hun »smigrede sig med at have gjort fuldkommen«.

Hattene var konstruerede således, at selv »den kostbareste og eleganteste damehat ved hjælp af en egen i dens indre anbragt mekanisme kunne nedlægges i en flad æske og derved med lethed transporteres på rejser«.

Da hverken bestyrelsen for den polytekniske læreanstalt eller kgl. fabriksdirektør Rawert havde noget at indvende mod opfindelsen, som stammede fra Frankrig, bevilgede Christian 8. den 5. februar patentet, mod at hun i to eksemplarer indsendte en beskrivelse med tegning af mekanismen samt forpligtede sig til inden et år at begynde fabrikationen og »senere dermed vedblive«.

En anden af hendes ideer vakte større opsigt. Bag butikkens store spejlglasvindue anbragte hun en »drejende voxdame« i udsøgt toilette.

Ja, Louise Rasmussens modeforretning i Vimmelskaftet gik strygende. Den mekaniske dukke i vinduet vakte stor opsigt. Sådan en var aldrig før set i København. Hele dagen igennem stod tætte skarer udenfor på gaden og betragtede den, og hver lørdag, når den blev iført et nyt kostume, var der formelig opløb.

Folk undrede sig over, at politiet tillod en sådan sammenstimlen. Ellers var det såmænd striks nok. Men de indviede vidste besked om den høje protektion, under hvilken modehandlerinden stod. Mand og mand imellem fortaltes de utroligste ting om hendes teaterliv, fra hendes pariserophold og hendes rejse til Fredericia.

Men hvad folk så sagde, var butikken altid fuld. Alle byens fruer og madammer skulle derind, for ikke at tale om teaterdamerne, både de store og de små. Og Louise holdt gode varer og ekspederede smilende og flinkt.

Overfor sine gamle kammerater fra teatret var hun såpas

Modehandlersken

Den lykkelige Modeboutik,

og den

yndige Dukke i Vimmelskaftet.

Til Melodien: **Kjøbenhavn er deilig.**

Samt Portrait af

Lehnsgrevinde Lovise Danner.

Kjøbenhavn.

P. Strandbergs Forlag.

Faaes i Visehandelen i Holmensgade Nr. 18 i Stuen,

(tæt ved Vingaardstræde)

Trykt hos H. G. Britt.

Titelblad fra gadevise.

tilbageholdende. Begyndte de at snakke om gamle dage, så havde hun ikke tid. Hun afslog alle invitationer, men hver lørdag gik hun i teatret på en god plads.

Hun boede i en lejlighed bag butikken. Alle Berlings forsøg på at få hende til at flytte ind i den gamle lejlighed havde været forgæves.

Hendes gamle mormor delte i denne periode lejlighed med hende.

Hun havde antaget to jomfruer til medhjælp og havde allerede så meget at bestille, at hun ikke selv behøvede andet end at ekspedere. Hver lørdag sad hun og gjorde sin kasse op og talte med fryd sine spareskillinger, som voksede anseligt og allerede udgjorde en køn sum. Hele hendes medfødte sparsommelighed var vakt til live igen. Hun så jomfruerne på fingrene ved hver skilling og skældte ud for en knappenål, de tabte på gulvet. Men når det gjaldt en nødvendig udgift til forretningens drift sparede hun ikke.

Den 23. januar 1846 endte det hele, der gik ild i ejendommen kl. 2¾ i et snedkerværksted i baghuset lige ud for det sted, hvori Louise Rasmussen havde sin butik, og da der fandtes et bomuldsvæveri i ejendommen, fik ilden rig næring, og flere af de tilstødende sidebygninger blev et rov for luerne.

Dagspressen kaldte branden »den stærkeste, som i lang tid er set i København«. Louise Rasmussens lyst til at optræde fornægtede sig heller ikke ved denne lejlighed; i Berlingske Tidende for den 26. januar indrykkede hun denne tak til publikum:

»Da jeg ved det sørgelige uheld, der ramte mig afvigte fredag ved ildsvåden i Vimmelskaftet nr. 20, (38) såvel hos de omboende familier som mange andre, mødte en deltagelse og assistance, der altid vil blive mig i uforglemmelig erindring, opfylder jeg en kær pligt ved herfor at aflægge min forbindtligste tak.

Louise Rasmussen
Modehandlerinde «

Efter branden flyttede hun midlertidig hen til hotel »Monopol« i Vingårdsstræde, hvorfra hun i august 1846 meddelte sine kunder, at hun rejste til Bruxelles og Paris for at gøre indkøb til vintersæsonen. Hun modtog gerne kommissioner fra damer, der ønskede »ægte pariserartikler«.

Hendes virke som modehandlerinde slutter i virkeligheden her – hun fik større opgaver.

Hun var en sjælden kvinde og blev en uundværlig kone for den folkekære kong Frederik VII.

Bygningen efter branden i grevindens forretning

Da ilden opstod i ejendommen var madamme Heilman ikke mere ejer, men ejendommen var overdraget tøjfabrikør Salomonsen. Det er så heldigt, at i Københavns arkiver findes en rapport fra denne brand, som her gengives.

Udskrift af Københavns Brandvæsens journal sag nr. 81/1846 (Københavns Brandmajors rapport). Københavns Stadsarkiv.

«Fredagen d. 23. dennes, eftermiddag kl. 2 ¾ blev af arbejdsmand Peter Andresen anmeldt, og derpå klemtet for ildsudbrud i ejendommen nr. 20 i Vimmelskaftet, tilhørende tøjfabrikør Salomonsen, hvor en 5 etages mellembygning, en 2 etages bagbygning og tvende 2 etages sidehuse, alt af grundmur total afbrændte, ligesom 3.de fag af det grundmurede sidehus i forgården, og noget af det bindingsværks sidehuses tagværk i ejendommen nr. 22 i Vimmelskaftet afbrændte.

For ildens dæmpning blev afkimet kl 7½.

Ved denne ild blev efternævnte sprøjter brugte:...«

Udskrift af Københavns journal sag nr. 137/1846. Københavns Stadsarkiv.

«Hoslagt skulle jeg ikke undlade tjenstligst at fremsende udskrift af et ved Københavns Criminal- og Politiret optaget forhør i anledning af den 23. f.m. stedfundne ildebrand i gården nr. 20 i Vimmelskaftet.

Københavns Politikammer d. 20.de februar 1846.

Bræstrup «

»Til den kgl. Brandkommission i København.

Udskrift af Københavns Criminal- og Politirets 3.die Criminalkammers protokol.

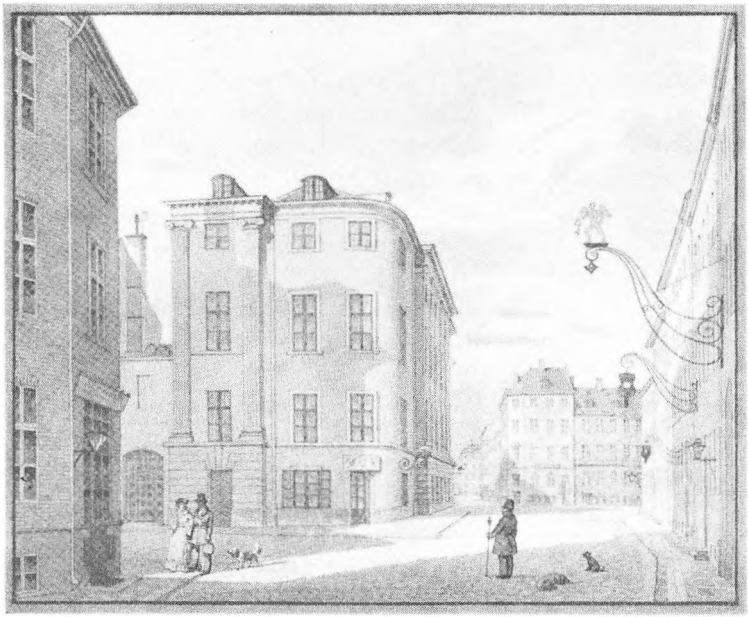

H. G. F. Holms tegning af Vimmelskaftet, ca. 1840.

År 1846 fredag den 30.te januar blev foretaget forhør til oplysning om anledningen til den i Vimmelskaftet nr. 20 stedfundne ildsvåde.

Dommeren fremlagde en rapport af 24-de dennes, som den 28.de næstefter er remitteret hertil med 1 bilag. Bilaget, en grundtegning, følger hoslagt, hvorimod rapporten er således lydende:

Lørdag den 24.de januar 1846.

Ifølge politidirektørens ordre til undertegnede om at anstille nærmere undersøgelse om anledning til den igår eftermiddags klokken 3 i gården nr. 20 på Vimmelskaftet opkomne ildløs, – ved hvilken ikke blot den af 6 etager bestående, dels til tøjfabrikation og dels til snedkerværksted og møbelmagasin benyttede mellembygning aldeles opbrændte, men også størstedelen af bagbygningen og de imellem denne og mellembygningen beliggende sidehuse, hvilke ligeledes be-

nyttedes på samme måde, – mødte dags morgen efter tilsigelse på politikammeret:

Væversvend Hans Peter Paustian, var ved tøjfabrikant Salomonsens tøjfabrik ansat som maskinmester ved vævene, forklarede: Da klokken igår var henved 3, medens komparenten opholdt sig på 2. sal i mellembygningen, der udgjorde en stor med væve besat sal, blev komparenten opmærksom på, at luen steg op igennem gulvet fra 1. sal på 2 forskellige steder, nemlig dels i en krog tæt ved en muret skorsten, navnlig på et sted, hvor tidligere et jernrør har været anbragt, og hvor nu var slået en jernplade for, der dog ikke dækkede gulvet nøjagtig, og dels tæt ved en omtrent 8 alen fra den murede skorsten anbragt jern-skorsten. Uden om denne sidste var der nemlig op igennem hele huset indrettet et skorstenen omgivende træplankeværk, der var gjort i en firkant, og af hvilke de brædder, der var skorstenen nærmest, dog var ¾ alen fra den. På dette skillerum, hvis hensigt egentlig var, om sommeren at forhindre varmen i værkstederne, var der nu i vinterens tid dels åbnet en foroven anbragt lem og dels udtaget et brædt forneden. Igennem den derved dannede åbning var det, at komparenten på samme tid, som opdagede luen henne ved den murede skorsten, også opdagede luen i gulvet her, navnlig midt imellem jernskorstenen og brædeskillerummet.

Komparenten og samtlige arbejdere ilede nu underneden, hvor han nu så hele snedkerværkstedet aldeles bespændt med røg, så at man ikke længere kunde udholde at være derinde, og henne i krogen ved den murede skorsten, samt imellem denne og jernskorstenen, så komparenten allerede da en stærk lue. Han spurgte snedkermester Petersen, hvorledes ilden var opkommen, og denne som ytrede, at han i det øjeblik havde været oppe ved en drejebænk, han havde ovenpå, og således ikke vidste besked derom, spurgte nu i komparentens overværelse en af sine drenge om, hvorledes ilden var opkommen, hvortil denne svarede, at den var kommet henne fra kabydsen, der var af jern og anbragt i snedkerværkstedet imellem den murede og jernskorstenen, men stod en 5 a 6 alen ud fra muren af og hvis rør gik ind i den murede skorsten. Den benyttedes af snedkerne til at varme lim i. Fra damp-

røret har ilden efter komparentens mening umuligt været direkte foranlediget, da dette var omtrent 5/8 tomme tykt, og røgen, der fra den i kælderen anbragte kedel passerer 13 alen inden den når røret, der således aldrig er varmere end, at man uden skade kan røre det. På hvad måde ilden imidlertid er opstået i snedkerværkstedet kan han ikke sige, men sandsynlig må ulykken være sket ved uforsigtighed og navnlig antager han, at snedkerne i håb om, selv at kunne få bugt med ilden, havde forfulgt den for længe uden at gøre anskrig. Han bemærker endnu, at samtidig med ham, blev luen som meldt, set bryde op igennem gulvet på 2 steder af en væversvend Kreutzfeldt.

Derefter fremstod lærling hos snedkermester Petersen, Johan Frederik Hougård, der forklarede: Siden sidste flyttedag har hans prencipal haft værkstedet på 1. sal i Salomonsens mellembygning. I værkstedet var vel anbragt en kakkelovn, men i denne var der sjælden ild, da der sædvanlig udgik overflødig varme fra det op igennem bygningen løbende damprør. I en i værkstedet anbragt kabyds, der stod på en muret omtrent 1 alen høj fod var der næsten hele dagen af og til ild, bestående af antændte spåner, ved hvilke der jævnligt igår, dels blev varmet limpotter, dels de såkaldte tullaer, der er træstykker, som efter at være varmede, lægges oven på finerene for at opvarme limen, der skal hæfte fineren til det under samme liggende træ. I en krog midt imellem damprøret og kabydsen var i vinterens løb opstablet en del spåner, nu omtrent et par læs, der inde ved krogen lå op i en højde af omtrent 4 alen og derfra i en stedse aftagende højde strakte sig omtrent 5 alen ud på gulvet, så at de spåner, der lå nærmest kabydsen, vel næppe var et par alen fra denne; men døren på kabydsen vendte ud til den side, som var modsat spånerne. Fra kabydsen førte et nyt jernrør, der løb i en skrå retning, røgen ind i en bag ved den krog, hvor spånerne lå, anbragt kamin, og antager komparenten, at der omtrent var 1 alens distance mellem de nærmeste spåner og røret, der når kabydsen havde, som igår, været meget opvarmet, var så hedt, at man ikke kunne røre det uden at brænde sig. På dette sted havde spånerne, efter hvad komparenten nu bemærker, dog ikke ligget mere end en 3 a 4 dage, hvorimod de tidligere lå

op til et damprør omgivende plankeværk, men da dette for nogle dage siden blev borttaget, fordi der skulde mures en mur op om damprøret, var det at spånerne blev flyttet hen i krogen. Da komparenten igår klokken henved 3 tilligemed værkstedets samtlige øvrige svende og drenge, stod ved sin høvlebænk, der er nærmest kabydsen, så han pludselig en lysning henne i spånbunken, omtrent midt i samme, hvorpå han straks gjorde de andre opmærksomme og de løb da samtlige til og forsøgte at dæmpe ilden ved at dække den med brædder, men dette var dem ikke muligt, og røgen blev i øjeblikket så kvælende, at de måtte forlade værkstedet. Mesteren var i det øjeblik fraværende fra værkstedet. Hvorledes ilden kan være kommet i spånerne, kan han ikke sige, men disse var, da de længe havde ligget henne ved damprøret, overordentlig tørre og let anfængelige. Han ved ikke, om røret, der førte fra kabydsen til kaminen var varmt igår eftermiddags, da han ikke erindrer, om der blev varmet tullaer senere end om formiddagen, men han antager vel, at hvis røret har været varmt på den tid ilden opstod, kunne de spåner, der lå nærmest røret have været, dog kun i ubetydelig grad, lunkne. Fra damprøret, der almindeligt er så hedt, at man umuligt kan røre ved det uden at brænde sig, hvilket det også var igår, antager komparenten, at der omtrent var et par alen til den nederste del af selve spånebunken, men ligesom der overalt i værkstedet selvfølgelig var spåner på gulvet, således var dette også navnlig tilfældet på gulvet imellem damprøret og spånebunken, samt imellem denne og kabydsen. Dog bemærker han, at der rundt om damprøret var et henved ½ alen bredt hul, der tidligere har været dækket med jernplader, hvilke dog nu var taget bort, da muren skulle opføres. Sluttelig bemærker han, at ilden efter hans mening umuligt kan være ved limpotterne og tullaerne transporteret til spånebunken, da disse genstande fra kabydsen af stedse førtes til høvlebænkene, de stod i en modsat retning.

Herefter afhørtes en snedkersvend, der forklarede, at det var svenden Enevoldsen, der kl. 2 ¾ opdagede ilden. Han mente, at den underneden liggende dampkedel og damprøret var skyld i ildens opståen, men mente dog også at spånerne i det øjeblik ilden opkom, havde været ophedede oven-

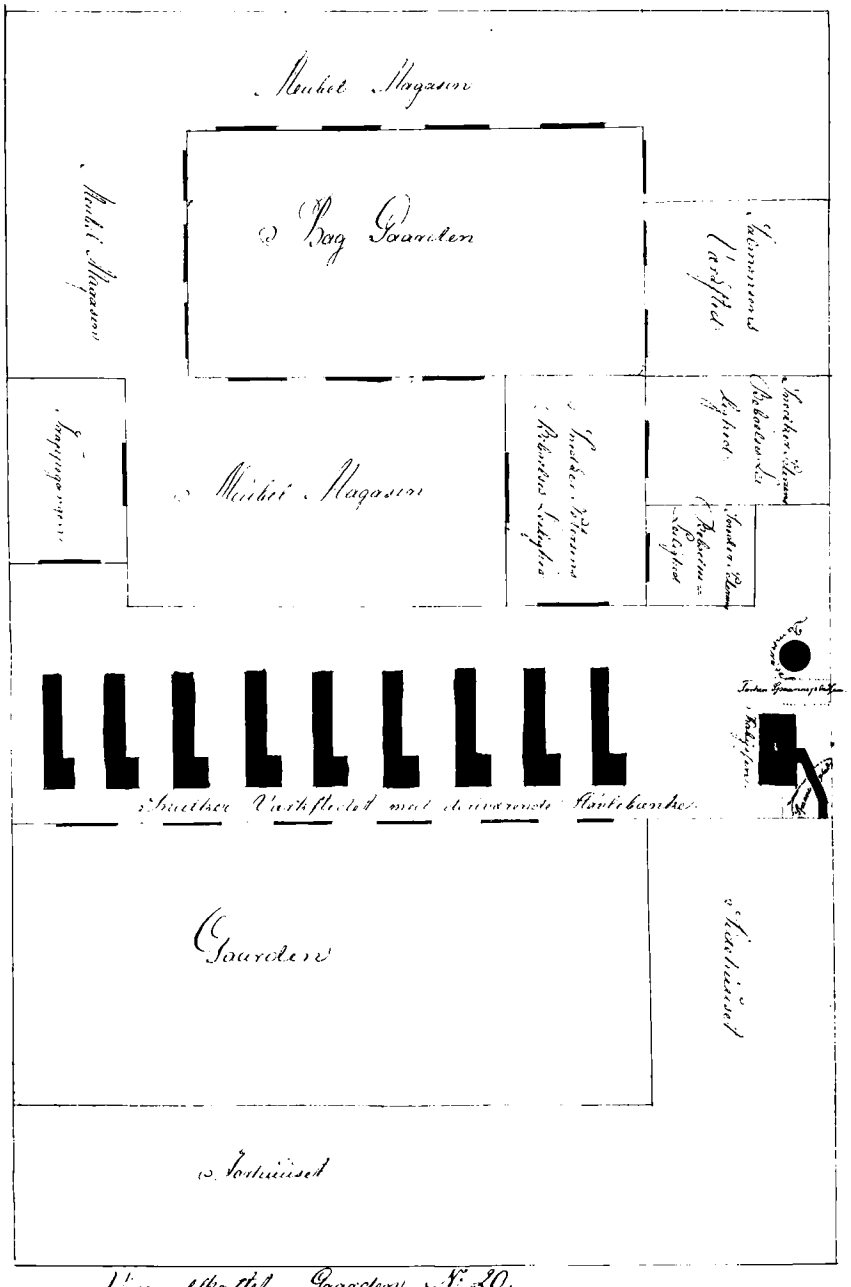

Vimmelskaftet, Gaarden No. 20.

Skitse af ejendommen fremlagt til brug for retssagen.

fra af varmen fra det rør, der løb fra kabyssen til kaminen. Snedkersvend Michael Larsen, der derefter afhørtes, forklarede bl.a., at spånerne ikke umiddelbart kunne være kommet i forbindelse med ild, og snedkersvend Jens Enevoldsen forklarede, at han var en af de første, der bemærkede ilden. Han havde klokken 1 fineret, og hentede selv tullaer fra kabyssen, der på det tidspunkt var temmelig varm. Straks da ilden bemærkedes, for de brændende spåner til alle sider og i vejret, så at det er rimeligt, at ilden samtidig blev bemærket ovenpå, især henne ved damprøret, hvor loftet ikke sluttede tæt. Snedkersvend Carl Christian Lund mente, at ilden skyldtes damprørets varme, der var så stærk, at arbejderne måtte trække både frakke og vest af og åbne vinduerne. Også kabyssen var temmelig varm, og han havde netop varmet en tulla i den, da ilden opdagedes. To andre snedkersvende kunne ikke meddele noget nyt, hvorimod læredrengen Jacob Jacobsen fortalte, at det sædvanligvis var ham, der hentede limpotter og tullaer, men at han var overbevist om, at der ingen skade kunne være opstået. Snedkermester Johan Lauritz Petersen forklarede, at den brændte møbelbeholdning var omtrent 6000 rd. værdi og at han netop for tre dage siden havde assureret for 5000 rd. Anledningen var, at der for 14 dage siden havde været ild på værkstedet. Branden, der lykkelig blev slukket, var opstået ved, at spånerne var kommet for nær på bagsiden af kabyssen. Efter hans mening var gårsdagens brand opstået på samme måde, idet der fyredes i kabyssen ved at man rev spåner ud af spånebunken og fyrede med dem. Spånebunkens yderste grænse kunne derved være nået hen til kaminen, og da der lå brædder ved siden af, var det ikke kaminfoden, men selve jernpladerne, spånerne var kommet i berøring med. Han tror ikke, at damprøret har været skyld i branden.

Derefter fremstod maskinmester ved Salomonsens dampmaskine, Christian Peter Sørensen, boende i Borgergade nr. 126 og 127 3.de sal, der forklarede, at da han igår erfarede ildens opkomst, opholdt sig underneden ved dampmaskinen, hvorefter han løb op på snedkerværkstedet, der i den østre side var aldeles bespændt med ild, og som snedkerne da allerede havde forladt.

Med 2 af forretningsfolkene krøb komparenten langs med gulvet hen til den af høvlebænkene, der var nærmest ved kaminen, hvor de da forgæves forsøgte at slukke. Derefter, da de måtte flygte ud af værkstedet, forsøgte komparenten på en brandstige udefra at slukke ved at kaste vand ind gennem vinduet. Senere faldt det komparenten ind, at hvis ilden nåede den underneden værende gasbeholdning, der udgjorde omtrent 40 fod, ville en for de nærliggende kvarterer i staden højst farlig eksplosion have fundet sted, hvis årsag han brak de i kælderen anbragte blikgasrør istykker, samt derefter med en våd måtte over hovedet, banede sig vej hen til gasometeret i stueetagen, hvor det allerede brændte i loftet over ham, hvorefter han åbnede hovedhanen og derved bevirkede gassens udstrømning i ledningsarmen, hvorved eksplosionen således forhindredes.

Ilden kan efter komparentens mening ikke være foranlediget ved damprøret, der vel ofte er meget varm, men i hvilket ilden fra kedelen dog ikke i regelen når så højt op, at den ved 1. sal endnu er flamme, hvilket navnlig ikke igår var tilfældet. Dette kan komparenten blandt andet bevise derved, at en murer i går var beskæftiget med imellem stueetagen og 1. sal at opføre en mur omkring damprøret 6 tommer fra selve røret, hvilket han ikke ville have kunnet udholde, hvis ilden havde nået så højt op i røret.

Tøjmagermester Isac Salomonsen, der dernæst afhørtes, var overbevist om, at damprøret ikke kunne være skyld i branden, for han havde før prøvet at holde noget letfængende tvistgarn mod røret, uden at der gik ild i det. Ilden måtte være opstået på anden måde i snedkerværkstedet. Han havde ejendommen assureret for 58.700 rd., indboet for 5000 rd. og varerne for 2000 rd. Hans broders indbo var forsikret for 5000 rd.

Til sidst afhørtes en væversvend og murersvend Østerløv, der havde været beskæftiget med at opføre en mur om damprøret (dampskorstenen). Dette havde da ikke været varmere, end at det kunne røres. Han mente, at snedkerne havde forsøgt selv i en 10–15 minutters tid at slukke ilden, inden de gjorde anskrig. Sagen blev derefter undersøgt i kriminal- og politiretten. Næsten alle de tidligere afhørte vidner, der nu

igen måtte udtale sig, mente, at ilden var opstået på grund af fyringen med spåner i kabyssen, selv snedkerne var nu af den mening. Snedkermesteren oplyste, at han havde tegnet forsikring i England for 5000 rigsbankdaler, men at han ikke havde fortalt om denne forsikring ved politiforhøret, da han troede, at det var forbudt at tegne forsikring i udlandet, eller i det mindste forbudt at tegne forsikring både her og i udlandet. Maskinmester Sørensen forklarede, at der kun brændte et par næsten udbrændte skæpper kul under dampkedlen, og da trækken var stærkt modereret, kunne flammerne højst være 4 alen lange under den 14 alen lange dampkedel. Skorstenen kunne altså umuligt have været så varm, at den kunne have sat ild på genstande i nærheden.

Salomonsen forklarede, at hans tab ved branden var betydeligt. I 4 år havde han arbejdet hårdt på at bringe det nu efter 2 måneders drift ødelagte fabriksanlæg i gang. Han understregede, at fra hans side havde al mulig forsigtighed været iagttaget, således havde man ikke arbejdet på fuld kapacitet, fordi det nye gasbelysningsapparat ikke var kommet i fuld stand og han frygtede for, at der ved at arbejderne overlodes sædvanlige lamper, skulle kunne opstå ildsvåde.

Forhøret sluttede derefter.

Kort tid efter gik man i gang med at opføre de nedbrændte bygninger. Men gjorde dog mere, idet Salomonsen ønskede at forhuset skulle have en etage mere, den højde den har i dag. Ved samme lejlighed blev facaden forsynet med bånd over 2. og 4. etage og hovedgesimsen fik tandsnit.

Byggearbejdet var allerede færdig i 1847. Fra denne tid foreligger en vurdering af ejendommen, som giver særdeles gode oplysninger, også om butikkerne, som man må regne med er tilsvarende som før branden.

Vurderingen lyder således:

Udskrift af vurdering af ejendommen Frimands kvarter matr. nr. 20, Københavns Stadsarkiv.

»Ifølge vedlagte respektive ordre af den høje og velvise magistrat har vi underskrevne indfunden os i ejendommen nr. 20 i Vimmelskaftet og samme befunden således som følger:

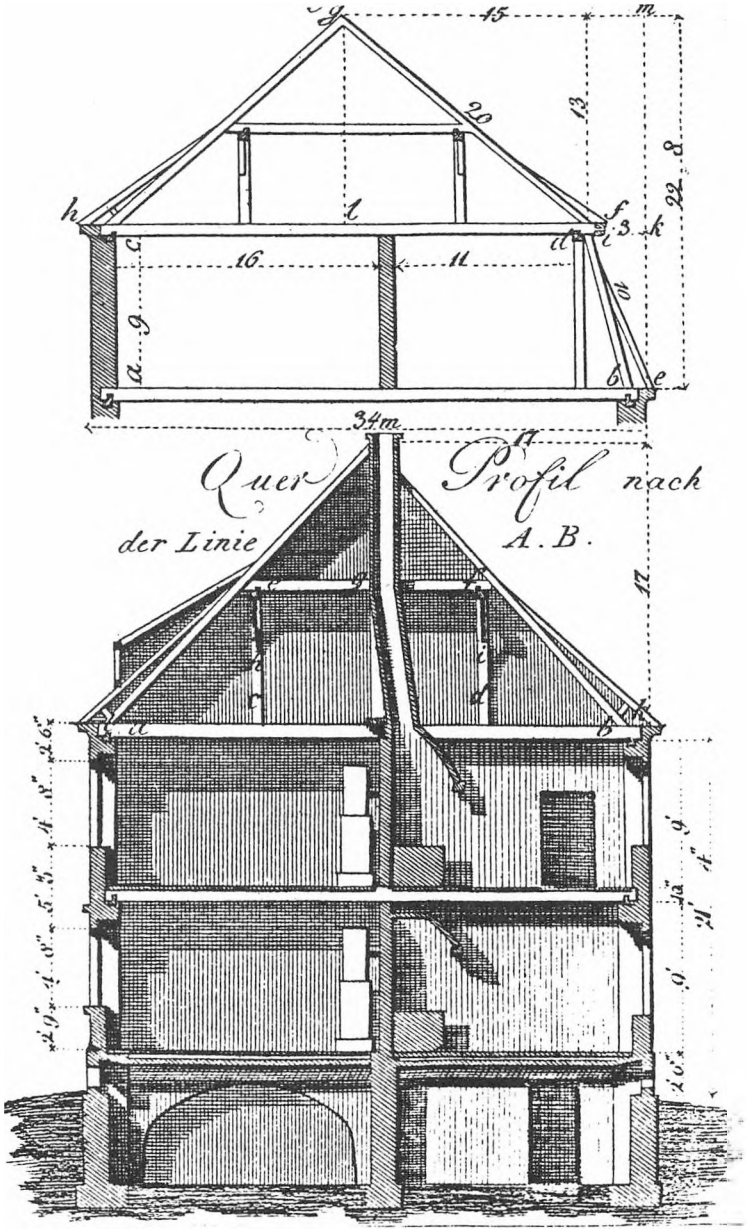

Tværsnit af hus efter branden 1728.

Et til alle sider grundmuret forhus med et dertil stødende sidehus til gaden, 4 etager høj, samt en mezzaninetage og jordkælder til gården, 4 etager høj, og en beboelseskælder, vinkeltag med 5 tagkviste, 7 fag bred til gaden, til gården 4 fag bred og et smigfag, som står i forbindelse med sidehuset, som er af samme højde, grundmuret til alle sider og halvtag samt 10 fag bred.

En gennemgående port under 2 fag, pudsede vægge og gibset loft samt plankegulv, herfra indgang til 2 butikker og hovedtrappen. Fra hovedtrappen en nedgang til forhus, kælderen til gaden afdelt i 10 afdelinger til brænde og viktualiekælder, bjælkeloft og stengulv. Fra porten en nedgang til beboelseskælderen til gården, som fører til en forstue, pudsede vægge og loft samt bræddegulv, derfra indgang til et lokale på 2 fag, hvoraf det ene et blindfag under trappen af samme beskaffenhed som det førnævnte, dernæst et smigværelse på 1 ½ fag, som støder til sidehuset, bryst og pillepanel, vægge papir på lærred og gibset loft samt en rund 2 etages kogeovn, bagved et køkken med komfur, et lille spisekammer og køkkenindretning, pudset loft og vægge samt bræddegulv, dette køkken får sin belysning fra smigværelset, dernæst et aflukke med omløbende panel, papir på lærred og gibset loft, som ligeledes belyses fra smigværelset, dernæst under sidehuset en kælder på 5 fag, hvoraf det ene nedgang, jordgulv, bjælkeloft og kalkede vægge, ved siden af en kælder på 4 fag og et blindfag, ligeledes med en nedgang, gibset imellem bjælkerne, kalkede vægge og jordgulv.

Stueetage

Fra porten en indgang til en butik på 1 fag til gaden, bryst og pillepanel, papir på lærred og gibset loft samt en 3 etages ovn med kogeindretning. Dernæst en butik på 2 fag, hvoraf det ene indgang fra gaden, bryst og pillepanel, væggene papir på lærred, gibset loft ligeledes med papir samt butiksindretning, som hører til stedet. Bagved et aflukke, gibset loft, papir på lærred og fodbreder med en firkantet ovn. Ved siden af en butik 2 fag, af samme beskaffenhed som det forrige, bagved et lille rum, hvori er anbragt en trappe, som fører til den højre liggende stue til gården. Fra porten en indgang til ho-

vedtrappen i 3 løb med mahogni gelænder og drejede balyster, pudset under løbene, væg og loft, som optager de 2 fag til gården, derfra indgang til et smigværelse på 1 ½ fag, som støder under sidehuset, bryst og pillepanel, oliemalede vægge delt i friser, gibset loft og en 2 etages firkantet spiseovn. Dernæst under sidehuset et værelse på 3 fag, bryst og pillepanel, gibset loft, væggene med papir på lærred delt i friser, og en 3 etages rund ovn, dernæst et værelse 2 fag af samme beskaffenhed samt en 2 etages vindovn med pyramide, dernæst et værelse 1 fag, kalkede vægge og pudset loft, dernæst et køkken på 3 fag, pudsede vægge og loft, åben skorsten belagt med jernplader, køkkenindretning og trævask, samt et afdelt spisekammer, dernæst trappegangen på 1 fag, pudsede vægge og loft, heri er en trappe i 2 løb, drejede balyster og fyrretræs gelænder, gibset under løbene, denne trappe fører igennem alle etager og sætter begge sidehuse i forbindelse.

Mezzaninetagen

Fra hovedtrappen indgang til en lille entre, pudsede og malede vægge og loft. Derfra indgang til en korridor, som fører til værelserne, pudset loft, vægge betrukket med papir på lærred og fodbreder, heri er anbragt et spisekammer og et skab med knager. Fra korridoren indgang til et værelse 2 fag med dobbelte vinduer, bryst og pillepanel, væggene betrukket med papir pa lærred, loftet pudset og derpå papir, i væggen et dobbelt skab og en 3 etager rund ovn med kogeindretning, dernæst et værelse på 2 fag af samme beskaffenhed med en firkantet 2 etages spiseovn, dernæst et værelse et fag af samme beskaffenhed, dog uden ovn. Over porten et lavere værelse 2 fag, bræddevægge, gibset imellem bjælkerne, i væggen et skab, samt en 2 etages rund ovn. Bagved til gården et køkken 2 fag med komfurindretning, trævask og køkkenindretning, gibset imellem bjælkerne og pudsede vægge, også et skab i væggen.

1. sal

Et værelse til gaden 2 fag, bryst og pillepanel, oliemalede vægge delt i friser med forgyldte lister, gibset og malet loft og

en 2 etages vindovn med tromle, dernæst et værelse 3 fag, bryst og pillepanel, væggene betrukket med papir på lærred, pudset og malet loft, butikindretning og en 3 etages rund ovn med varmeindretning, dernæst et værelse på 2 fag af samme beskaffenhed og med en 2 etages firkantet ovn, ved siden af dette et mørkt aflukke med pudsede vægge og loft. Imellem værelserne til gaden og trappen en lille entre, dels pudsede, dels panelvægge og gibset loft. Til gården over porten et værelse 2 fag af samme beskaffenhed som de sidst beskrevne, med skabe i væggen og en 2 etages firkantet ovn. Dernæst den nys beskrevne trappegang og derfra en indgang til et smigværelse på 1 ½ fag, som støder til sidehuset, bryst og pillepanel, papir på lærred, gibset og malet loft, i væggen nogle skabe og en 3 etages vindovn. Dernæst i sidehuset et værelse på 3 fag som forneden med en 3 etages colonneovn, dernæst et værelse 2 fag af samme beskaffenhed som forneden med en 2 etages vindovn med tromle, dernæst et værelse på 1 fag som forneden, og dernæst et køkken på 3 fag som forneden. Fra smigværelset til køkken fører en korridor bag værelserne.

2. sal

Et værelse til gaden 2 fag, bryst og pillepanel, papir på lærred samt pudset og malet loft og en 2 etages rund ovn med firkantet underdel, dernæst et værelse på 3 fag, bryst og pillepanel, væggene indelt i friser med papir på lærred, pudset og malet loft og en 3 etages colonneovn. Ved siden heraf et værelse på 2 fag af samme beskaffenhed som det forrige med en 3 etages firkantet spiseovn, bagved til gården et værelse 2 fag af samme beskaffenhed med en 3 etages rund ovn, herfra indgang til det på første sal omtalte mørke aflukke, dernæst ved siden af trappen et smigværelse af samme beskaffenhed med en 4 etages ovn og nogle skabe i væggen, dernæst i sidehuset et værelse på 3 fag, bryst og pillepanel, væggene betrukket med papir på lærred, pudset loft og en 3 etages ovn, dernæst et værelse på 2 fag af samme beskaffenhed, dernæst et værelse på 1 ½ fag af samme beskaffenhed med en 2 etages ovn, dernæst et køkken på 2 ½ fag som forneden, ligeledes en korridor som forneden.

3. sal
Et værelse til gaden på 2 fag, bryst og pillepanel, væggene betrukket med papir på lærred, gibset og malet loft og en 3 etages blikovn. Dernæst et værelse 3 fag, bryst og pillepanel, væggene inddelt i friser og forgyldte lister, og betrukket med papir på lærred samt en 3 etages blikovn, dernæst et værelse på 2 fag af samme beskaffenhed med en 3 etages colonneovn med kogeindretning, bagved et mørkt aflukke som forneden. Til gården et værelse 2 fag af samme beskaffenhed som forneden med en 3 etages rund ovn, på den anden side af trappen et smigværelse på 1 ½ fag, som også den øvrige etage i sidehuset af samme beskaffenhed som den forneden beskrevne etage. Fra trappen indgang til et kvistkammer 1 fag til gården, tag og omløbende panel. Papir på lærred og pudset loft, samt en 3 etages rund ovn, dernæst et kvistværelse til gaden 2 fag af samme beskaffenhed, dernæst til gaden et kvistværelse på 1 fag af samme beskaffenhed, dernæst et tagværelse på 2 fag af samme beskaffenhed, her er det halve fag afdelt, bagved på trappegangen 1 mørkt aflukke, til gården er sidehuset inddelt i 6 tagkamre, tagpanel, pudsede vægge og loft, heraf er 4 kamre forsynet med kakkelovn. På hanebjælken over forhuset fast loft og udi et, over sidehuset loftet afdelt i 2 dele.

Sidehus nr. 2
Et til det før beskrevne sidehus stødende sidehus som også et dermed sammenbygged mellem bag og sidehus, grundmuret til alle sider, dels hel dels halvtag. Sidehuset er 5 fag bred, hvoraf det ene på 1 ½ fag dernæst en mellembygning på 4 fag bred til forgården, hvoraf de 2 smigfag griber i begge sidehusene og 4 fag til baggården, dernæst et med mellembygningen i forbindelse stående sidehus på 3 fag, og et lille med det øvrige i forbindelse stående baghus på 1 fag, alle 5 etager høj og kælder under.

Kælderen
En sidehuskælder på 5 fag og et smigfag, som går igennem under mellembygningen ud til det bageste sidehus, indrettet til vinlager. Bjælkeloft, kalkede vægge og plankegulv, der-

næst et rum under mellembygningen på 1 fag, bjælkeloft, kalkede vægge og plankegulv. Dernæst en gennemgående gang, som fører hen til baggården, kalkede vægge, bjælkeloft og plankegulv. På den anden side af dette skillerum går en jernrende, ved siden heraf til forgården et rum på et smigfag på den anden side, som er forskallet, kalkede vægge og plankegulv, bagved et rum med 1 fag ud til baggården, hvori et fyrsted, bjælkeloft, kalkede vægge og bræddegulv, dernæst et rum på 2 fag ud til baggården af samme beskaffenhed, dernæst sidehuskælder delt i 2 dele, hvoraf det ene en forstue på 4 fag med nedgang, hvoraf 2 fag i gavlen, heri pudset loft og vægge samt bræddegulv, dernæst et værksted på 6 fag, hvoraf det ene nedgang, heri et fyrsted, bjælkeloft og kalkede vægge.

Stuen

På højre side af trappen et køkken på et stort fag, panel ved vinduerne, væggene papir på lærred, malet med limfarve og gibset loft, åben skorsten, men ingen køkkenindretning, dernæst et værelse 2 fag af samme beskaffenhed, dernæst et lokale, som benyttes til møbelmagasin, og som går igennem mellembygningen og omkring i sidehuset på 10 fag i forgården og 6 fag i baggården, hvoraf det ene fag ind under sidehuset, panel ved vinduerne, væggene betrukket med papir på lærred, malet med limfarve og pudset loft, under hovedskillerum i mellembygningen er anbragt jernsauler, dernæst et værelse på 2 fag, som går under det bageste sidehus af samme beskaffenhed. I mellembygningen en trappe på 1 fag, i 2 løb drejede balyster og mahognigelænder, vægge, loftet og under løbene pudset, denne trappe continuerer igennem alle etager. Foran i den venstre sidefløj ligeledes et trappehus i 1 fag, deri en trappe i 2 løb, drejede balyster og fyrretræsgelænder, væggene, loftet og under løbene pudset og som ligeledes continuerer igennem alle etager, ved siden heraf i 1 fag i gavlen et lille værelse, pudsede vægge og loft samt fodbreder og en rund ovn.

1. sal

Fra den førbeskrevne trappe, som sætter begge sidehuse i forbindelse, en indgang til en entre på ⅓ fag, hvori et spise-

Der sladres i staden.

kammer er anbragt, resten af vinduet giver lysning til et køkken, pudset loft og vægge, køkkenindretning samt jernvask, åben skorsten med komfurindretning, bag skorstenen en lille korridor. Dernæst et værelse på 2 fag, panel ved vinduerne, pudsede vægge og loft og fodbreder og en 4 etages spiseovn, væggene malet med limfarve, derefter et værelse 2 fag af samme beskaffenhed med en rund ovn og firkantet underdel.

1. sal i mellembygningen

På højre side fra trappen en entre, derfra indgang til et værelse 1 fag, panel ved vinduerne, pudset loft og vægge samt fodbreder, dernæst et værelse på 1 smigfag, som støder op til højre sidehuset, panel ved vinduerne, pudset loft og

pudsede vægge malet med limfarve og en rund ovn, dernæst et værelse på 1 fag, som går under det bageste sidehus af samme beskaffenhed med en rund ovn og firkantet underdel, herefter et værelse 2 fag i samme sidehus og samme beskaffenhed med en rund ovn, fra entreen en indgang til køkken på 1 ½ fag, pudset loft og pudsede vægge malet med limfarve samt fodbreder på skorstenen komfurindretning, køkkenindretning og jernvask, hertil et spisekammer med hylder, dernæst et pigekammer på ½ fag, pudset loft og vægge samt fodbreder.

1. sal på venstre side i mellembygningen
Fra trappen en indgang til en entre, pudsede vægge samt loft og fodbreder, hernæst et værelse på 1 smigfag, panel ved vinduerne, pudset loft og vægge malet med limfarve og en 2 etages spiseovn, dernæst et værelse på 1 fag, som griber i sidehus, uden kakkelovn og af samme beskaffenhed, bag smigværelset et værelse 1 fag ud til baggården af samme beskaffenhed med en rund ovn, dernæst ud til baggården et køkken 2 fag, heraf det ½ fag til et afdelt spisekammer med hylder, på skorstenen komfurindretning, pudsede vægge og loft og fodbreder, køkkenindretning og jernvask, i køkken en slagbænk.

1. sal i venstre sidehus
Ved trappen en lille entre, derfra indgang til et værelse på 1 fag, pudset loft og væggene malet med limfarve, panel ved vinduerne samt fodbreder, dernæst et værelse 3 fag, panel ved vinduerne, pudset loft og væggene malet med limfarve samt fodbreder og en 3 etages rund ovn, dernæst et værelse 2 fag af samme beskaffenhed med en rund ovn og firkantet underdel, dernæst ved trappen et køkken med 1 fag ud i gavlen, pudsede vægge og loft, køkkenindretning med jernvask, på skorstenen komfurindretning.

2., 3. og 4. sal er i alle henseender af samme beskaffenhed i alle bygninger, som de nys beskrevne første sale.

På loftet over højre sidehus et køkken med en stor tagkvist, taget panel, pudsede vægge og loft, køkkenindretning og jernvask og en skorsten med komfurindretning, dernæst et

værelse med en stor tagkvist, tagpanel, pudsede vægge og loft og en lille rund ovn bagved et lille skab i gavlen. På hanebjælken fast loft, afdelt i 5 dele med jernvinduer. På begge sidehusene og mellembygningen er loftet afdelt i 10 kamre med en tagkvist, tagpanel, pudset loft og vægge, af disse kamre er 5 med kakkelovn, resten af loftet inddelt i 12 dele, som er mørk. På hanebjælken fast loft og inddelt i 12 bræddeafdelinger, hvoraf det ene gang. Over mellembygningen loftet på hanebjælken under eet.

Denne således af os beskrevne ejendom med alle dens mur og nagelfaste apperinentier takseres og vurderes til prioritets efterretning for den sum af 85.000 rbd. (Siger fem og firsindstyve rigsbankdaler) som forordningen af 7. juni 1827 i overensstemmelse med reskriptet af 7. februar 1794 § 6 tilpligter os under vores hænders underskrift og vores eds bekræftelse.

Ejendommen, som sidst er solgt den 15. maj 1841, for den sum af 33.000 rbd., er efter ildebranden til gården ganske opbygget af nyt, og forbygningen ombygget. Lejen beløber sig til 7.334 rbd. årlig, skatterne ca. 500 rbd.

Kbh. d. 15. maj 1847
H. Bremer *I. W. Ewert*
Tømmermester «

Den ret oplysende vurdering giver oplysning om, at boligen mod Skindergade, som var nævnt i vurderingen 1712, ikke mere ejes af Salomonsen. Ligeledes gives der oplysning om, at der fra porten, som dengang var længst til venstre, var adgang til 2 butikker og en hovedtrappe. Herudover en butik længst til højre, som havde et værelse (lejlighed) ud til gården og som lå i et lidt højere plan. Der var her adgang fra gaden direkte til butikken. Det var Louises butik. Tøjfabrikør Salomonsen forbyggede sig, han kunne ikke klare terminerne, og Kreditkassen fik ved dom erholdt udlæg i gården. I 1857 gik ejendommen til auktion.

Her skal gengives 2 dokumenter i denne forbindelse, det ene fra kreditkassen og det andet fra en vurdering, som daværende ejer i 1859 ønskede for at kunne få et lån.

Disse dokumenter var affattet således:

»Stempel 1856.

For Creditkassan for huuseiere heri staden, der ifølge dom har erholdt udlæg i gaarden og eiendommen no. 20 i Vimmelskaftet, Frimands Qvarteer heri staden, beder jeg herved 2de kyndige mænd, en muur- og en tømmermester, udmeldte for til auctionsefterretning at taxere og vurdere bemeldte eiendom.

Allerærbødigst

Kbhvn. d. 4. novbr. 1856. *Dahl* «

»Stempel 1859. Kjøbenhavn 7. marz 1859.
Til Kjøbenhavns Magistrat.

Eiendommen no. 20 Vimmelskaftet vurderes til prioritetsefterretning for udlaan af umyndiges midler.

Ærbødigst
for ejeren, hr. kammerherre Berling
d'Auchamp

Forretning ønskes fredag d. 11. dennes kl. 10.
d'Auchamp «

Den ejer, som ønskede den sidstnævnte vurdering, var ingen ringere end Louises tidligere kæreste Berling. Han havde, måske på grund af bekendtskabet med Louise, fået lyst til den gode og meget centralt beliggende ejendom, som han nu kort før vurderingen var blevet ejer af.

Det næste dokument i rækken er ansøgning om en taxation, som ønskes foretaget kort tid efter Berlings død.

»Vurdering Frim. 20.
Som executor testamanti: Boet efter afdøde kammerherre Johan Carl Ernst Berling tillader jeg mig herved at anmode om, at der må blive udmeldt tvende uvillige og kyndige mænd til at vurdere til auctionsefterretning da boet tilhørende eiendom matr.nr. 20 i stadens Frimands Quarteer, Vimmelskaftet nr. 38.

Kjøbenhavns magistrat den 15. august 1871

C. S. Henrichsen
Høiesteretsadvocat «

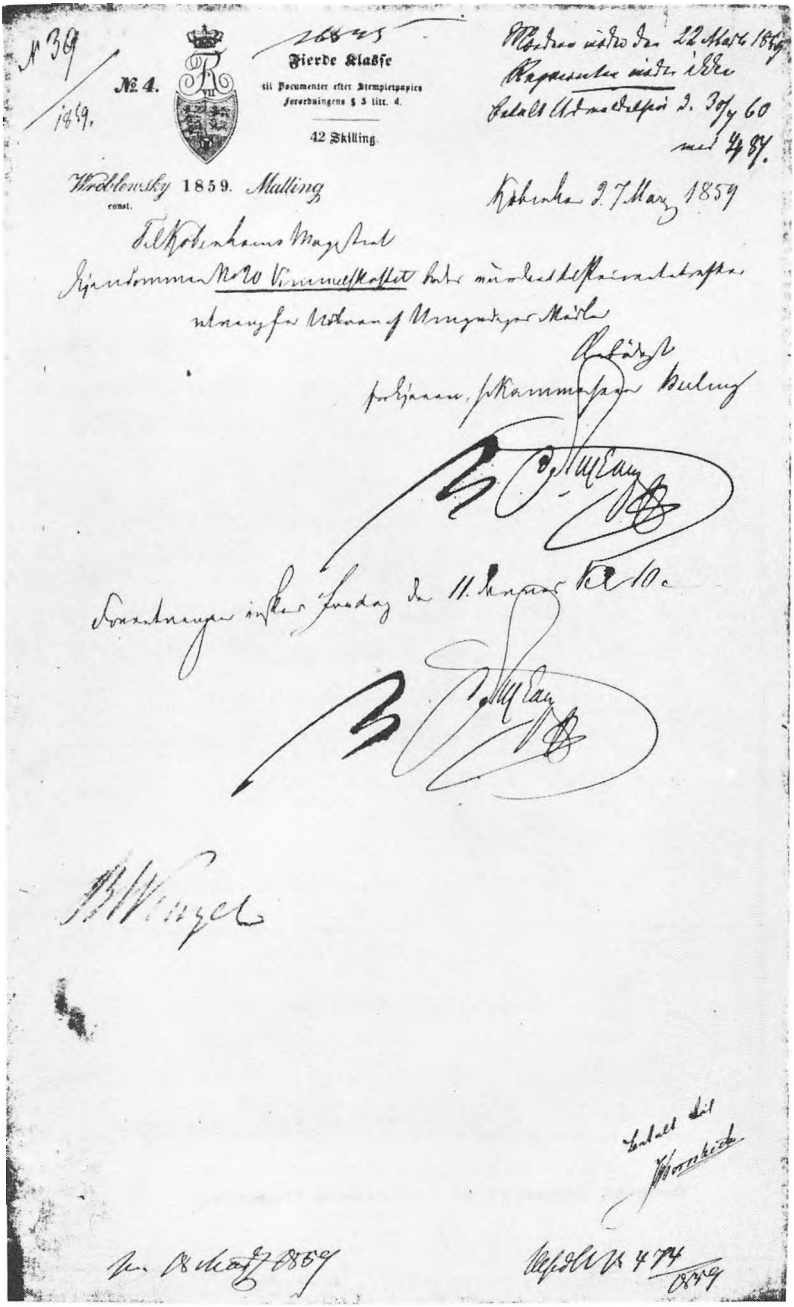

Vurderingsdokument, som Berling foranledigede.

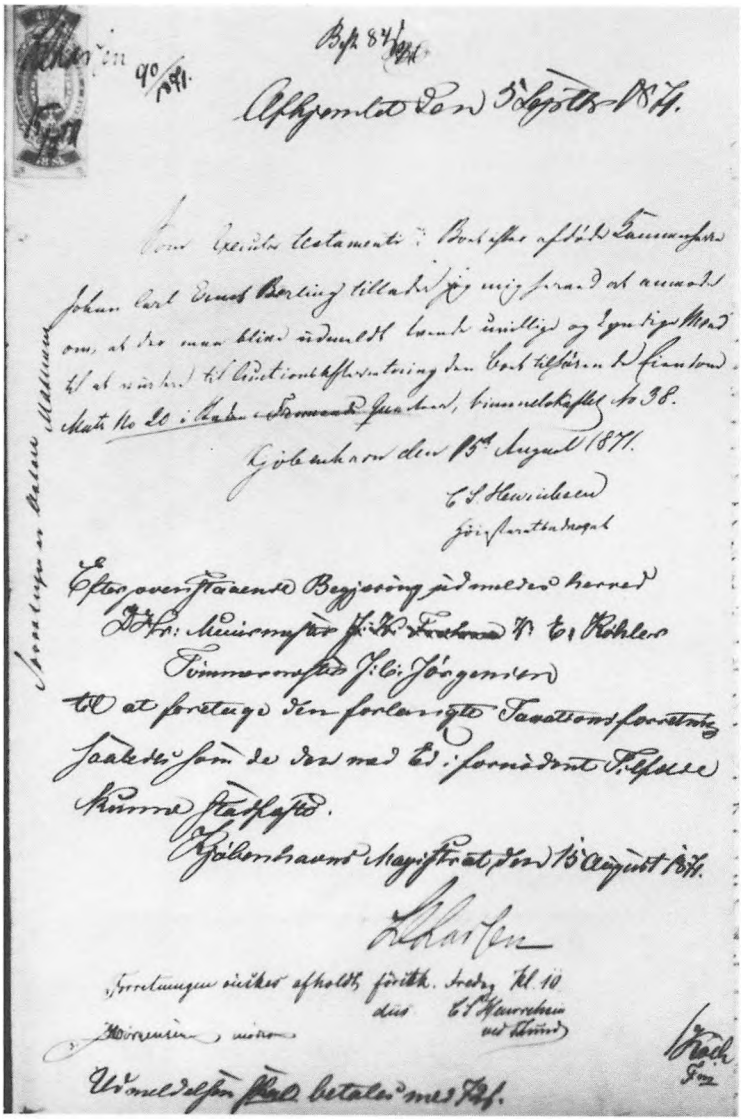

Dokument i forbindelse med Berlings arvesag.

Der står intet at læse i dette dokument, men det medtages for tidsfølgeplanens skyld. Men hvordan var det at bo i

ejendommen på dette tidspunkt og hvordan var det at være i København 1864 – krigen er ved at være overstået og Dalgas berømte ord, går over hele Danmark. »Hvad udad tabes skal indad vindes«. Lad os kaste et blik på hvem der beboede ejendommen i krigens tid. Vi kigger i vejviseren fra 1864.

		Berling C., kammerherre.
kælder		Bielefelt C. viktualiehandler.
stue		Thorngreen A. fabrikant
–		Thorngren A.W. bødker.
1. sal		Pluger, manufakturhandler.
–		Nycander C.M. direktzr.
2. sal		Nyrop C. professor v/univers.
–		Nyrop F. stud.med.
–		Nyrop C. stud.jur.
3. sal		Price J. artist.
–		Price R. frue.
–		Price C. elev v. d. kgl. theater.
–		Hoff J.P. kgl. postskriver.
4. sal		Mosfeldt L.C. fotograf.
stuen	b. 2	Larsen D., enke e. skomager.
–	–'	Wendelboe S. forstanderinde.
2. sal	–	Byrsting C.P. lakfabrikant.
–	–	Petersen J.B. skomager.
3. sal	–	Lengballe A. vaskerientreprenør.
4. sal	–	Hansen A.B. skræddermester.
5. sal	–	Andersen N.S. bødkermester.
–	–	Malling C. instrumentmager.
kælder	b. 1	Ginderup C. restauratør.
–	–	Køhlert C.T. sadelmager.
2. sal	b. 1	Østerberg A.W. forgylder.
–	–	Østerberg W., fh. kgl. skuespillerinde.
3. sal	–	Smith A.A. enkefrue.
–	–	Smith B. dameskrædderinde.
–	–	Smith J. kgl. skuespillerinde.
4. sal	–	Bojesen E. lærerinde.
–	–	Seidelen C. murermester.
–	–	Sørensen M. enke.
–	–	Jensen H.C. bud.

Vejviseren angiver, at der var 33 fastboende, og hertil kommer personalet i butikkerne, værksteder og tjenestefolk. Bygningen har rummet mange mennesker.

Af listen fremgår også, at de, der boede i ejendommen, hørte mellem Københavns elite.

Flere af dem er at finde i et leksikon og her er følgende at læse:

»Først ejeren, Berling, Johan Carl Ernst (1812–71), d. Hofmand, arvede efter sin fader det bogtrykkeri, hvorfra »Berlingske Tidende« udgaves, og erhvervede snart en stor formue. Til sin ungdomsven prins Frederik overlod han sin elskerinde Louise Rasmussen, der efter 1848 blev grevinde Danner, medens B blev kammerherre og generalintendant for civillisten. Begge øvede stor politisk indflydelse, særlig bidrog de til Ørsteds fald 1854 og venstreministeriet Rotwitts dannelse 1859. En stærk misstemning i Kbh. mod B. bragte ham dog til kort efter at nedlægge sine hofembeder«.

Det er en kort beskrivelse, som efterskrift burde stå, at han døde i Ægypten på en rejse sammen med grevinde Danner.

Berling har gjort meget for at få gode lejere til huse – og han var med på de nye ideer. Han ønskede således en fotograf i huset. I Københavns magistrats papirer er en sådan ansøgning at læse:

»8. okt. 1861.
Tømrermester, major Blom andrager på kammerherre Berlings vegne om i ejendommen matr. nr. 20, at måtte indrette et fotografisk atelier, ved at borttage et fransk skillerum, og ved i flugt med taget at anbringe et stort vindue, 7 alen lang«.

Her havde, som nævnt på listen, fotograf Mosfeldt sit atelier. Dette atelier findes endnu i ejendommen, blot blev det skrå vindue i 1876 ændret med kvist som i dag.

De næste 2 kendte personer af husets lejere er:
»Nyrop, Camillus (1811–83), d. instrumentmager, nedsatte sig efter grundig uddannelse herhjemme og i udlandet (hos Charrière) 1838 som instrumentmager og bandagist. 1860

Kammerherre J. C. E. Berling.

titulær professor. Gav sig særlig af med ortopædien med dens mekaniske hjælpeapparater (hans fjedertrykmaskine mod rygskævhed).«

»Nyrop, Camillus (1843–1918), d. historiker, søn af ovennævnte, cand.juris 1876, sekretær i industriforeningen 1876–94,

dens formand 1905–07, formand for dens repræsentantskab 1898–1905 og 1907–08, formand for Østifternes historisk-topografiske Selskab 1903–15 og for Dansk historisk Fællesforening 1909–11. Udgav en usædvanlig lang række større og mindre arbejder, væsentligst om industrihistorie, nævnes kan »Strandmøllen« (1878), 1890 medstifter af Kunstindustrimuseet.«

C. Nyrop skrev i et dagblad en artikel om sit barndomshjem, her er hentet et udsnit, hvori nævnes Vimmelskaftet:

»Under de stadig forbedrede kår, flyttede vi først til Skindergade, derpå til Vimmelskaftet. I Vimmelskaftet blev min broder og jeg studenter, og hvor mindes jeg ikke den hjertelige gæstfrihed, som fader og moder viste den unge kreds, der nu lidt efter lidt samledes hos os. Der knytter sig lyse minder til de mange glade sammenkomster, fader og moder undte os, og ved hvilke vi bl.a. lærte den nye dans Les Lanciers og øvede os i menuet. Moder var utrættelig i at ordne alt på det bedste.«

Den 3. kendte lejer er familien Price, James Price, fruen Rosa Price og sønnen Carl Price, som var elev på det kgl. theater. Om familien skrives der meget i dette leksikon – her et uddrag:

»Price, eng. artistfamilie, som optrådte første gang i Danmark på Dyrehavsbakken 1795. Pater familias hed James Price (1761–1805), han grundlagde 1801 til brug for sine ekvilibristiske kunststykker og pantomimer et sommerteater på Vesterbro, der 1817–45 under hans sønner *James P. d. yngre* (1801–65) og Adolph P. (1805–90) og deres hustruer, blev til »Morskabsteatret« lige overfor den kgl. skydebane, hvor et stort publikum fra alle samfundsklasser samledes. Der og om vinteren i Casino så August Bournonville familiens yngre medlemmer og fik dem optaget på balletskolen ved Det kgl. Theater, hvor navnlig to af Adolph P.s børn vandt berømmelse, nemlig Elise Juliette Christiane P. (1831–1906), d. solodanserinde og James P. d. y.s søn Andreas Nicolai Carl P. (1839–1909), d. skuespiller. Denne var 1857–97 med flere afbrydelser knyttet til Det kgl. Theater, hvor han uden at komme frem i

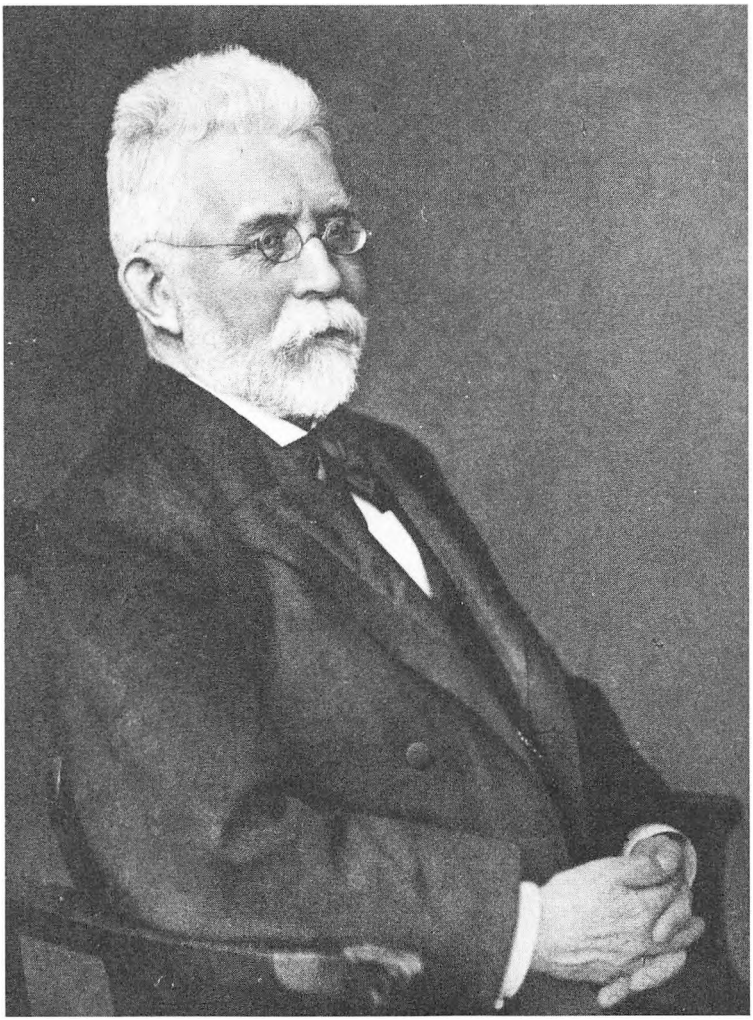

Industrihistorikeren Camillus Nyrop.

første række i enkelte roller, særlig af mimisk art (t.eks. som genfærdet i »Macbeth«), ydede ægte kunst. Hans datter Ellen Juliette Collin P. (f. 1878), d. solodanserinde, uddannedes på balletskolen og optrådte første gang 1886 som en alf i Heibergs »Alferne«. Tidlig vakte hun opmærksomhed ved sin blide ynde, sine talende øjne og sit indtagende smil.«

Det var James P. den yngre, der boede i Vimmelskaftet, Rosa Price (f. Lewin) hans kone, og sønnen Carl Price.

Fra bogen om Pricernes theater ved Eiler Nystrøm står bl.a. til sidst:

»I 1865 døde James Price, han havde fået sit ene ben amputeret (der var gået koldbrand i et brandsår, forårsaget ved fyrværkeri på linen)«.

Han spillede sine sidste år violin ved sin hustrus, Rosa Prices danseundervisning og det har måske været i Vimmelskaftet, at undervisningen skete?

På listen over lejere i lejligheden ser vi kendte navne som Thorngreen og Bielefeldt, navne som stadig hører til Københavns city's kvarters beboere.

Denne korte beskrivelse af ejendommens beboere giver et lille billede af livet, der rørte sig i ejendommen dengang, men hvordan boede disse mennesker?

Boligerne i ejendommen var i denne periode, selv om her boede mere velstående mennesker, temmelig spartanske. Møblerne var gedigent arbejde, men noget sparsomme og umagelige. Man havde normalt ikke gulvtæppe, men hvidskurede bræddegulve.

James og Rosa Price med datteren Amalie.

Fra de borgerlige baller i staden.

Det var i den tid, hvor petroleumslampen og gyngestolene var at se, og hvor man forsøgte at gøre dagligstuen sådan, at den besøgende fik et passende indtryk.

Man fik spisestue og dagligstue fra hinanden, men især var det blevet mode at få et særligt soveværelse – et forhold som før 1850 ikke fandtes i et middelstandshjem.

Og selve byen København, hvor disse mennesker havde deres virke, hvordan med den?

København fik sporvogne, kørslen begyndte 22. oktober 1863. Vognene var indført fra England, med åben bagperron og en udvendig, spinkel trappe op til de åbne tagpladser, vinduer i maurisk stil, to heste for hver vogn. En tur kostede 4 eller 8 skilling, så det var ikke noget, en jævn arbejder kunne tillade sig på vejen til og fra sit daglige arbejde, men vognene blev livligt benyttet af det pænere publikum.

Man fik også cykler, tohjulede »Velocipeder« af træ og jern med pedaler på forhjulene. De slog igennem i 1869, da der rasede en fuldstændig »velocipedefeber« i hovedstaden, men det varede kun en sæson. De var vanskelige at styre og uden luftringe, så de skulle helst ikke bruges på stenbroen; det var sport, ikke praktisk trafik. Man løb på skøjter om vinteren – herrerne naturligvis med høj hat. Gymnastikundervisning var et job for pensionerede underofficerer. Under engelsk ind-

flydelse viste der sig også anden sport i 1860erne, der kom lidt cricket, og Københavns Roklub blev stiftet i 1866.

Man elskede at danse, det var Strauss' og Lumbyes tid, da wienervals og polka var fremherskende. I en tid, da man så uhyre nøje på, hvem en ung dame af det bedre selskab fulgtes med på gaden, og da borgerskabet efter evne opdrog børnene til anstand og ydre ærbarhed, var ballet for en ung pige af god familie den store begivenhed, hvor man stiftede bekendtskaber.

De bredere lag søgte efter evne at få del i fornøjelserne. Man skulle være kommet meget langt ned, hvis man ikke havde en fin dragt at tage på til festlige lejligheder, og mange brave håndværksmænd sørgede for at lade sig fotografere i stiveste puds.

Karakteristisk for tiden var den vældige udvikling af de offentlige forlystelser. Ruten med forlystelser gik ud ad Vesterport, ad Frederiksberg Alle, hvor »Alleenberg« og »Sommerlyst« lå, og endte på Frederiksberg. Der var mange traktørsteder og forlystelseshaver ad denne rute, og med det bajerske øls sejrsgang kom i 1850erne »Ølhaller« i stor stil og med dem sangerindeknejperne. De grasserede også i den indre by og fik i mange tilfælde rå karakter. Mange af viserne fra de billige traktørsteders underholdning blev landeplager.

Carstensens Tivoli, der startede allerede i 1843, var heller ikke den, folk besøgte mindst.

Folks forhold til kunst begyndte herhjemme at vågne. Maleren Constantin Hansen udsmykkede universitetets forhal, maleren Marstrand malede sit store maleri af Chr. IV på Koldberg Hede, tegneren Frits Jürgensen viste Københavns dagligliv og billedhuggeren H.V.Bissen ramte sin tids tankegang rigtig, da han lod en jævn landsoldat være symbol for Fredericiaslaget.

I 1863 fik vi en ny konge, Chr. IX – Europas svigerfar.

Søndag aften på den åbne danseestrade i Tivoli.

Bygningens stand ved århundredskiftet

Hver gang en ejendom får nye ejere, skal der ske noget, og herreekviperingsfirmaet Schattlender og Goldschmidt fortsatte i Berlings spor, de ændrede således facadeindtrykket, ved at glatpudse facaden og forsyne den med en græsk mæanderbort mellem 3. og 4. etage. Den kvaderfugning af facaden som den fik i 1857, havde derfor kun kort levetid. Til gengæld får glatpudsoverfladen nok en lang levetid.

I 1899 er Benny M. Goldschmidt eneejer, og i dette år foretages en vurdering af ejendommen, som skal gengives her:

»Vurdering, Frimands kv. 1899.

År 1899 tirsdag og onsdag d. 11. og 12. juli indfandt vi undertegnede vurderingsmænd os ifølge omstående udmeldelse på den nævnte ejendom for at vurdere denne efter den derom fremkomne begæring.

Under forretningen var til stede for at meddele os de fornødne oplysninger
Hr. grosserer Benny Goldschmidt.

Til vejledning for forretningen var følgende dokumenter tilstede:

1) Skøde af 12. marts 1872, hvorefter sidste købesum 255.600 kr.
2) Pantebogsattest af 28. juni 1899.
3) Skattekvitteringer, hvorefter de årlige skatter andrager 2.028 kr. 10 øre.
4) Brandpolice, hvorefter arealet er 2.345 alen².
5) Lejefortegnelse, hvorefter den årlige leje andrager 33.235 kr.

Ejendommen forefandt vi som følger:

Ejendommen er grundmuret, kælder, 4 etager, 7 fag til gaden. Taget – 4 kviste, taget er heltag dækket med skiffer. Mod gården til højre i forbindelse med forhuset et sidehus, samme højde, med halvtag. Forhuset har 4 fag mod gården, et hjørnefag og sidehuset 10 fag, i taget et ateliervindue og 5 kviste. Til venstre i forbindelse med forhus et sidehus med kælder og 1 etage, ialt 6 fag, flat tag dækket med zink, der findes 2 fag vinduer i gavlen over sidehuset.

Kælderen til venstre en butik med nedgang fra gaden, 1 fag med spejlglasrude, pudset loft, pudsede bræddebeklædte og oliemalede vægge, bræddegulv, vindues- og forpanel, et mørkt rum med ovn, udstyret på samme måde, et brændselsrum under trappen, i sidehuset 4 rum samme udstyrelse, 2 ovne, i det ene rum opgang til gården.

Kælderen til højre er indrettet til restauration, fra gaden en nedgang omgivet af trævindfang, 1 spejlglasrude, 7 rum i forbindelse med hinanden ind i sidehuset, glaslofter, dels pudsede, dels betrukne og oliemalede vægge, vindues- og forpanel og omløbende brystpanel, fra et rum opgang til gården, ialt 2 ovne, under porten findes 2 rum og et pissoir med betongulv og bølgebliklofter.

Fra gade til gården en gennemgående port, denne er med dekorerede lofter og vægge, asfaltgulv, brystpanel samt ramper, fra denne adgang til en hovedtrappe i forskellige løb med pudsede loft og løb og oliemalede vægge, mahogni håndlist og drejede balystre, en gaskandelaber af jern. Under trappen et rum og herfra adgang til et rum i porten.

Stuen til venstre med adgang fra porten, en butik med 2 spejlglasruder, 3 rum, pudsede lofter, dels betrukne tapetse-

Frederik Salomon.
Nov. [illegible]

№ 153 / 1899.

Tirsdag den 11/7 99

Til

Kjøbenhavns Magistrat.

Tvende uvillige Mænd bedes udmeldte for at vurdere til **Prioritetsefterretning** i Overensstemmelse med Lov af 19. Marts 1869 den

Hr. Grosserer Benny M. Goldschmidt

tilhørende Ejendom. Matr. Nr. 20 i Frimands Kvarter.

Gade-Nr. 38 i Vimmelskaftet

Til Vejledning for Vurderingsmændene vedlægges:

1. Skøde af 12 Marts 1872 samt Overdragelsesdokument af 24 Novbr 1873 Tinglæste Henholdsvis 18 Marts 1872 og 18 Juli 1881.
2. Pantebogsattest.
3. Skattekvitteringer for det sidste Halvaar samt Fortegnelse over alle øvrige Ejendommen paahvilende Afgifter og Byrder.
4. Brandforsikringspolice.
5. Maalebrev.
6. Fortegnelse over den aarlige Lejeindtægt, bilagt med Lejekontrakterne (24 Stkr.) for samtlige de efter skriftlig Kontrakt udlejede Lejligheder.

Kjøbenhavn, d. 6 Juli 1899

Ærbødigst
Frederik Salomon
v. Johs Stein.

I Henhold til ovenstaaende Begæring udmeldes herved

Murmesta Niels Hansen, Dbm.,
og Tommermesta C. E. Cortsen, Dbm. & Raft.

til at foretage den forlangte Vurdering i Overensstemmelse med Reglerne i Lov af 19de Marts 1869 og Instruktion af 23de August s. A.

Kjøbenhavns Magistrat. d. 6 Juli 1899.

Mbr. v. Torsdagen d. 11 Juli Kl. 11

Carl Cortsen

For Udmeldelsen betales 2 Kr.

Vend om!

Vurderingsdokument i 1899.

rede og oliemalede vægge, vindues- og forpanel, ialt 3 ovne.

Stuen til højre, ligeledes med adgang fra porten, en butik med 2 store spejlglasruder og glasloft, 3 rum udstyret som de foregående, det ene rum er afdelt med et panel-skillerum, 1 ovn, i et rum en stor mat spejlglasrude.

1. sal er indrettet til kontor og lager, består af entre, 3 rum til gaden, 5 rum til gården og en korridor udstyret som butikkerne, ialt 3 ovne.

2. sal er ligesom 1.ste er beskrevet, men med 1 køkken, med vand, vask og bord med skabe.

3. sal er som 2. sal er beskrevet, 7 ovne, 1 køkken med kogegas, vand, vask og indretning.

Kvistetagen, entre, et atelier, 4 gadeværelser, pudset loft og tagskråninger, oliemalede vægge, et gårdrum ligedan, hvori findes vand og vask, 5 ovne ialt, et mørkt rum med vand og vask, et køkken med kogegas, vand, vask og indretning, et spisekammer med hylder, fra dette køkken en trappe til loftet over hanebjælkerne, som er afdelt med lægteskillerum til brændsel. Kvisten i sidehuset er 4 værelser, 3 ovne, køkken med kogegas, vand, vask og indretning, spisekammerskab. I sidehuset findes en trappe fra gård til tagetage, 2 løb i etagen, pudset loft og løb, oliemalede vægge, fyrretræs håndlistdrejede balystre, under trappen et rum, udvendig jernelevator med spil.

2 sidehuse i forbindelse med en mellembygning mod forgården, samt et sidehus mod baggården, som er i forbindelse med mellembygningen. Sidehus og mellembygning, en kælder og 5 etager, sidehus til højre 5 fag, sidehus til venstre 8 fag, i mellembygningen 2 fag og 2 hjørnefag, til baggården, samme højde, ialt 8 fag. Mellembygning er vinkeltag, sidehusene er halvtag, dækket med tegl. Mod forgården 8 kviste, mod baggården 4 kviste.

I kælderen imellem gårdene en gennemgang pudset loft og vægge med betongulv. Til højre 3 rum til restaurationsbrug i forbindelse med restaurationen, som er beskrevet i forhuset, et mørkt telefonrum, 1 ovn, ud i baghuset et anretterrum med borde, hylder og kogegas, et køkken med flisegulv, et stort komfur, kogegas, indretning og vand, et spisekammer med hylder og skab.

Vimmelskaftet 1899.

Kælder til venstre, nedgang fra gården, 6 rum, pudset loft, vægge og betongulv. I baghuset en større kælder i 2 rum til vaskeri, heri 2 større jernkedler. Opgang til baggården, endvidere et andet vaskerum med vand og komfur. Resten af kælderen er til brændselsrum.

Stuen i venstre sidehus, adgang fra gården til en trappe i 2 løb, pudset loft og løb, oliemalede vægge, fyrretræs håndlistdrejede balystre. I baghuset en lignende trappe, dog har denne mahognigelænder, fra højre sidehus er adgang til en trappe, som er beskrevet.

Stuen til venstre i sidehuset et mørkt køkken med kogegas, vand og vask samt indretning, 3 lagerrum pudset loft, dels pudset, dels betrukne vægge samt fodpaneler, resten af stuen er i 5 rum til lager og kontor udstyret, som er beskrevet, dels oliemalede, dels tapetserede vægge, der er 5 ovne ialt, en korridor og et indmuret pengeskab.

1. sal en lejlighed: entre, 2 værelser, 1 ovn, pigekammer, køkken, komfur, kogegas, vand, vask og indretning samt spisekammerskab.

Entre, 4 lagerrum udstyret som stuen, 3 ovne.

Entre i 3 dele, 5 lagerrum, 3 ovne, samt et køkken med komfur, vand og vask.

Et forretningslokale: Entre, 3 rum.

2. sal: En lejlighed: Entre, 2 værelser med 2 ovne, pigekammer, køkken med komfur og kogegas, vand og vask, spisekammerskab og indretning.

En lejlighed: Entre, 3 værelser, 2 ovne, dobbelt køkken, 2 komfure, 1 spisekammerskab, vand og vask og indretning, 2 entreer, 7 forretningslokaler med 1 ovn, udstyret lig det, som er beskrevet, køkken med komfur, vand, vask og indretning samt et spisekammer.

3. sal: En lejlighed: Entre, 2 værelser, 2 ovne, pigekammer, køkken, komfur, kogegas, vand, vask, indretning samt et pigekammer.

En lejlighed: Entre, 4 værelser med 2 ovne, en korridor, et køkken med vand, vask og indretning, komfur og kogegas, spisekammerskab.

En lejlighed: Entre, 4 værelser, 4 ovne, pigekammer, et køkken, alt som før beskrevet.

Et forretningslokale bestående af entre, 3 værelser, 2 ovne, gasovn i det ene værelse, vandkumme og vand.

4. sal: En lejlighed: Entre, 2 værelser, 2 ovne, pigekammer, køkken, komfur, kogegas, vand, vask og spisekammerskab.

Entre, 3 værelser, 2 ovne, korridor og køkken.

En lejlighed: Entre, 4 værelser, 3 ovne, pigekammer og køkken, alt som før beskrevet.

En lejlighed: Entre, 2 værelser, 2 ovne, køkken, et spisekammer, ligeledes alt som før beskrevet.

Kvisten består af 2 lejligheder: Entre, 2 værelser med 2 ovne, køkken med komfur, kogegas, indretning, vand og vask, 2 små spisekamre, pudsede lofter, panelede tagskråninger og oliemalede vægge.

Resten er med en gennemløbende korridor, deri 6 værelser, pudsede lofter og vægge, panelede tagskråninger, farvede og tapetserede vægge, ialt 4 ovne.

Resten er dels til pulterkamre, dels til brændselsrum.

Over hanebjælkerne er dels tørreloft og dels inddelt til brændselsrum.

Gårdene er belagt med asfalt, og der er kloak.

I baggården er en retiradebygning i 6 dele af tømmer og brædder, dækket med zink.

I forgården findes 1 pissoir. Der er et vandudtræk. Der er brandredskaber.

I ejendommen er indlagt elektriske lysledninger. Ejendommen er vel vedligeholdt.

Beregning over de indtægter og udgifter, der kunne påregnes af ejendommen, opgjorde vi som følger:

Indtægt

Den årlige leje ansatte vi til ..... 33.235 kr.

Udgifter

De årlige skatter andrager	2028 kr. 10 øre	
Brandpræmie	83 – 90 –	
Skorstensfejning	55 – 90 –	
Renovation	90 – 90 –	
Jordskyld	10 – 66 –	
Rente af bankhæftelser	198 – 72 –	
Reparation	2268 – 62 –	4.735 kr.

Når udgiftssummen fradrages indtægtsummen, udkommer som indtægtoverskud 28.500 kr.

Ejendommens værdi i handel og vandel ansatte vi efter vor bedste overbevisning til 530.000 kr.

Skriver: *Fem hundrede tredive tusind kroner.*

Ovenstående forretning er udført i henhold til den af os til stadens magistrat indgivne skriftlige edelige forsikring om efter bedste evne og samvittighedsfuldt at ville røgte det os betroede hverv. Dette så vel som at ingen af os er beslægtet eller besvogret i op- eller nedstigende linie eller første eller anden sidelinie med ejeren af den vurderede ejendom bevidner vi herved med vore underskrifter.

København d. 12. juli 1899

A. Hansen murermester — *Carl Carlsen* tømrermester

At jeg efter bedste vidende har meddelt de af vurderingsmændene forlangte oplysninger til brug ved forretningen og har medtaget de fremlagte dokumenter tilbage, bevidner jeg herved

København d. 12. juli 1899
Benny M. Goldschmidt

I diæter tilkommer os ialt 48 kr. «

Af denne vurdering fremgår, at der nu er en midterport i ejendommen. I forhusets kælderetage er en butik til venstre, og til højre en restauration. Herover igen er butikker til venstre og højre.

Papirer i magistratens arkiver viser, at Kvindernes Køkken d. 1.3.1904 fik tilladelse til at indrette restaurant på 1. sal i forhuset og installere 2 stk. vandklocetter.

I 1933 fik Kvindernes alkoholfri restaurant tilladelse til at indrette køkken og anretning, hvor nu den store sal findes på 1. sal. Rummene ud imod gaden var restaurationslokaler.

I 1908 fik en del af forhuset installeret centralvarme med damptryk.

I 1929 og 1930 fik en større del af ejendommen centralvarme.

Ejendommens værdi i handel og vandel var efter vurderingsmændenes skøn i 1899 530.000 kr. En ret stor pris, når man tænker på priserne dengang. Ved indgangen til det nye århundrede bragte aviserne dagspriserne på forbrugsvarer.

Disse var således:

Hos skræderen:

Et jakkesæt (Cheviot)	55,00 kr.
En blød filthat	9,50 kr.
Et par herre-snøresko	8,50 kr.
En dame-ulster	40,00 kr.
En spadseredragt (kamgarn)	50,00 kr.
Et par dameskindhandsker	1,35 kr.
Et par dame-laksko	8,50 kr.
Kulørt helsilke, pr. alen	1,34 kr.
Vaskeægte bomuldstøj, pr. alen	0,25 kr.
Ægte blå Cheviot, pr. alen	4,50 kr.

Hos slagteren:

Okse- og kalvesteg, pr. pund	0,65 kr.
Suppekød, pr. pund	0,50 kr.
Bøfkød, pr. pund	0,75 kr.
Kødfars, pr. pund	0,35 kr.
Røgede lammelår, pr. pund	0,50 kr.
Forloren skildpadde, pr. pund	0,55 kr.

Hos bageren:

Et helt rugbrød	0,45 kr.
Et langt franskbrød	0,12 kr.
Wienerbrød, pr. stk.	0,04 kr.
Femøreskager pr. stk.	0,05 kr.
Lagkage, pr. stk.	0,10 kr.

Hos urtekræmmeren:

Fineste kaffe, pr. pund	1,80 kr.
Kakao, pr. pund	2,00 kr.
Eddike, pr. 1/1 flaske	0,25 kr.
Soda, pr. pund	0,05 kr.
Stearinlys, pr. pund	0,85 kr.
Sagomel, pr. pund	0,20 kr.
Melis, pr. pund	0,24 kr.
Abrikoser, pr. pund	0,80 kr.
Singapore ananas, pr. pund	0,40 kr.
Lage-agurker, pr. stk.	0,10 kr.
Matjes sild, pr. stk.	0,20 kr.
Marokko dadler, pr. pund	0,40 kr.

Ismejeriet:

Fineste smør, pr. pund	0,92 kr.
Mælk, ½ pot sød	0,06 kr.
Fløde, ½ pægl	0,05 kr.

Gaden Vimmelskaftet får ved århundredskiftet en ny sensation, nemlig Jorcks passage, og bygherren var grosserer Jorck. Passagen har en længde af 50 alen og giver plads for 20 butikker. Arkitekten herfor var ingen ringere end arkitekt, etatsråd Dahlerup, berømt for brygger Jacobsens nye Glyptotek, Kunstmuseet og Det kongelige Theater.

Og selve strøget er blevet bedre ved, at Nygade får samme bredde som Vimmelskaftet og ved Amagertorv får man i 1901 »Den underjordiske«, og så fik Amagertorv i 1894 det meget omstridte Storkespringvand. Springvandet var en gave i forbindelse med kronprins Frederiks sølvbryllup, skænket af Foreningen til Hovedstadens forskønnelse. En anden gevinst for strøggaden er, at den ved århundredskiftet får en ny rådhusplads og et nyt rådhus som afslutning på gaden.

Rådhusets arkitekt var Martin Nyrup. Nye tider er på vej, biler kører nu i gaden Vimmelskaftet, og København har fået elektrisk drevne sporvogne. Vi er i det 20. århundrede.

Bygningen i dag

Som det fremgår af det forud skrevne, hører ejendommen med under Københavns ældste historiske bygninger. Det er derfor også en selvfølge, at den som sådan er noteret i Nationalmuseets liste over historiske huse. Her står om ejendommen i dag:

Grundmuret forhus på 7 fag, kælder og 4 etager. Butik i 1. etage. Facaden er over denne etage beklædt med stenfliser, mens resten er pudset og malet hvid. Gennemgang i husets 2 midterfag. Alle vinduer er uden sprosser og poste. Kordongesims under 2. etages vinduer og bånd med mæanderbort mellem 3. og 4. etage. Hovedgesims med tandsnit. Heltag med tegl og 4 kviste.

Hvad angår taget i forhuset er dette dog forkert, det er skifertag, som også fremgår af vurderingen 1899.

Om bygningen i dag må siges, at medens den i det 19 århundrede var en udpræget beboelsesejendom, er den i dag blevet en overvejende kontorejendom.

Det er en meget stor, vel udnyttet ejendom, uden at det mærkeligt nok føles sådan.

Den har et etageareal på omkring 4.000 m², hvoraf 2 boliger plus en atelierbolig kun optager et areal på ca. 300 m².

Vimmelskaftet før gågaden.

2 butikker incl. værksteder og kontorer optager et etageareal på ca. 700 m².

Bygningen fik en elektrisk drevet vareelevator i 1930. Den gamle jernelevator med spil, som jvf. vurderingen af 1899 dengang blev opstillet, blev altså moderniseret. I 1948 blev der installeret fjernvarme i ejendommen.

Bygningens stand var, da Dansk Sygeplejeråd i 1967 overtog ejendommen, for dårlig set i forhold til de iøvrigt solide og sunde bygninger, den planmæssige gode opbygning og de harmoniske facader.

Det, der var for dårligt, var rent ud sagt det almindelige slid, som var sket i årenes løb; bygningen trængte til en gennemgribende reparation, men hertil kom, at de sanitære forhold lod langt tilbage at ønske, når det drejer sig om en sådan stor bygning med plads til så mange mennesker.

Et forhold mere, som var nok så chokerende, var flugtvejenes stand i tilfælde af brand. De gamle trappevægge havde således flere lag påklistret papir, lærred og finerplader.

Flere af bygningens rumstørrelser – for ikke at tale om deres tilpasning til nutidige kontor- og lokalekrav – burde ligeledes gås nærmere efter.

Når der kommer ny ejer til ejendommen, sker der som ofte noget, og i dette tilfælde, hvor en stor kontorstab krævede en rationel arbejdsgang, siger det sig selv, at det var nødvendigt at gøre noget, og heller ikke mindst for virkelig at få den gamle ejendom sat i dens rigtige værdi.

Dette må siges at være sket. I de sidste 6 år er bygningen blevet repareret gennemgående.

F. eks. skal her nævnes:

Taget er bragt i orden, de sanitære forhold forbedret, det gamle centralvarmeanlæg er repareret og moderniseret, og styres nu med thermostater, gamle vinduer er udtaget og erstattet af nye med thermoruder, el-forsyningen til ejendommen forbedret, trapperum er renset for papir og plader. Tomme værkstedsrum er blevet til kontorer, repræsentative lokaler er indrettet, mødesal med plads til mange mennesker er udført, moderne ventilationsanlæg er installeret, vareelevator er ændret til personelevator, hovedindgang og receptionslokaler er placeret rationelt, indre baggård er saneret for skure og retirade og derforuden indsat nødudgang med branddør.

Der er sket meget, men derfor må det siges, at flere af bygningens mange rum endnu ikke er ført a'jour med tidens krav, men der er ingen tvivl om, at dette vil ske, når tiden er inde hertil.

Som bygningen er i dag fremgår af de her viste planer – se på disse – de giver et billede af, hvor stort huset i virkeligheden er.

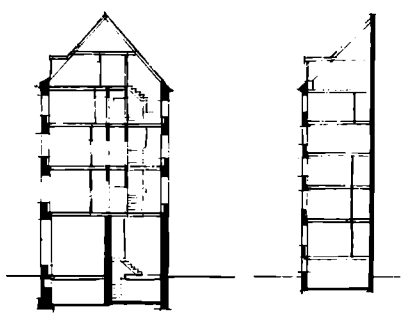

Snit af forhus og sidehus.

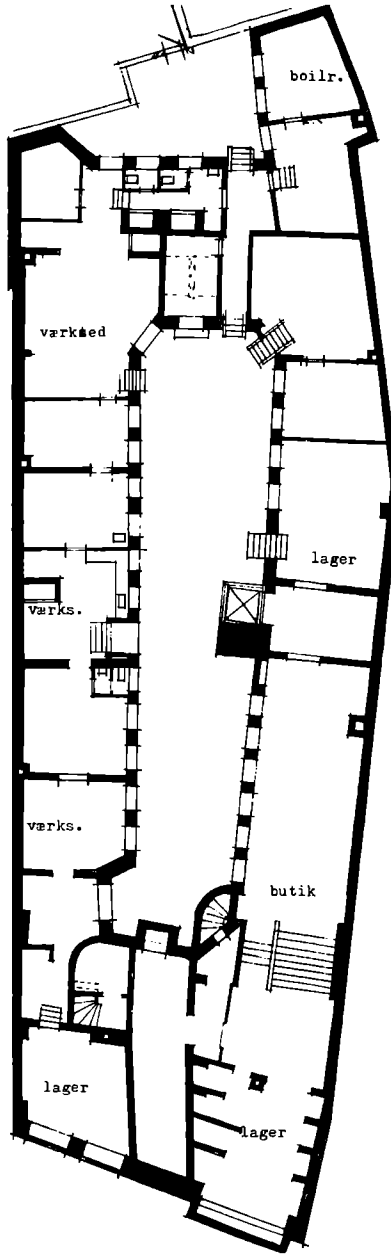

Kælderplan.

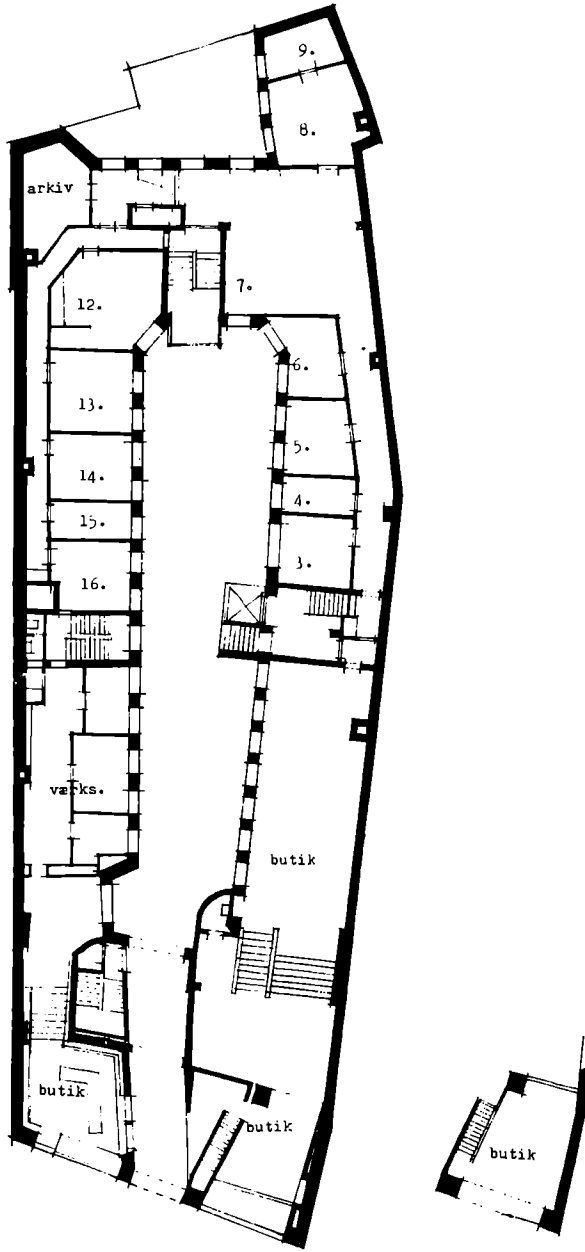

Stueplan og indskudt etage.

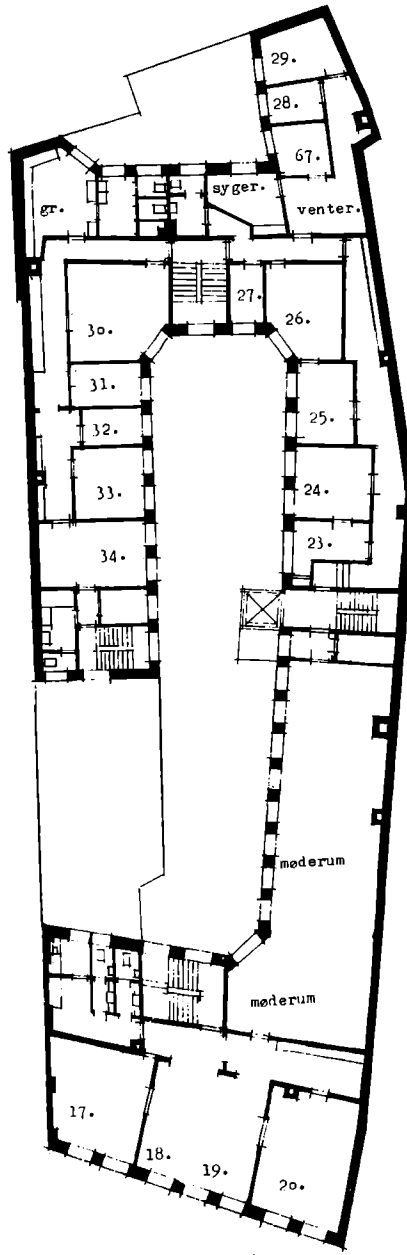
29.
28.
67.
syger.
venter.
gr.
27.
26.
30.
31.
25.
32.
24.
33.
23.
34.
møderum
møderum
17.
18.
19.
20.

1. sal.

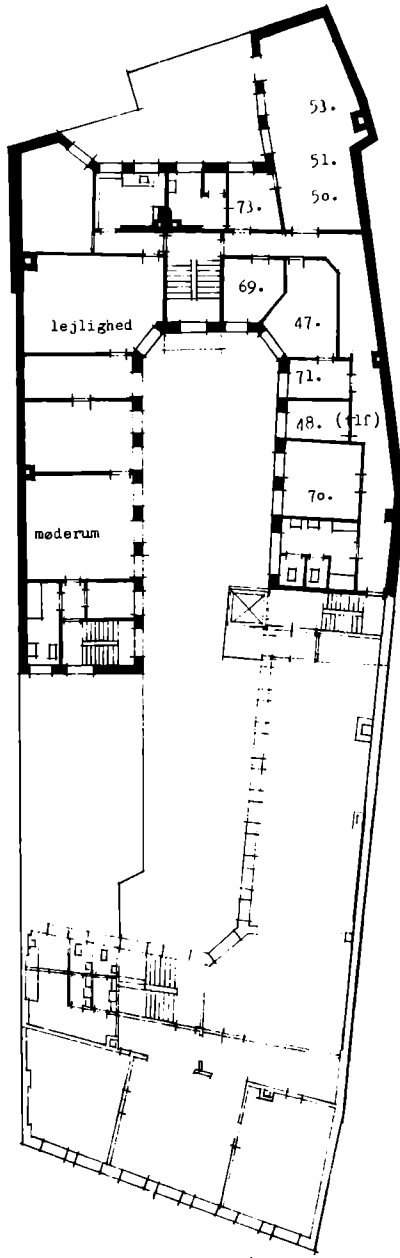

1. og 2. sal.

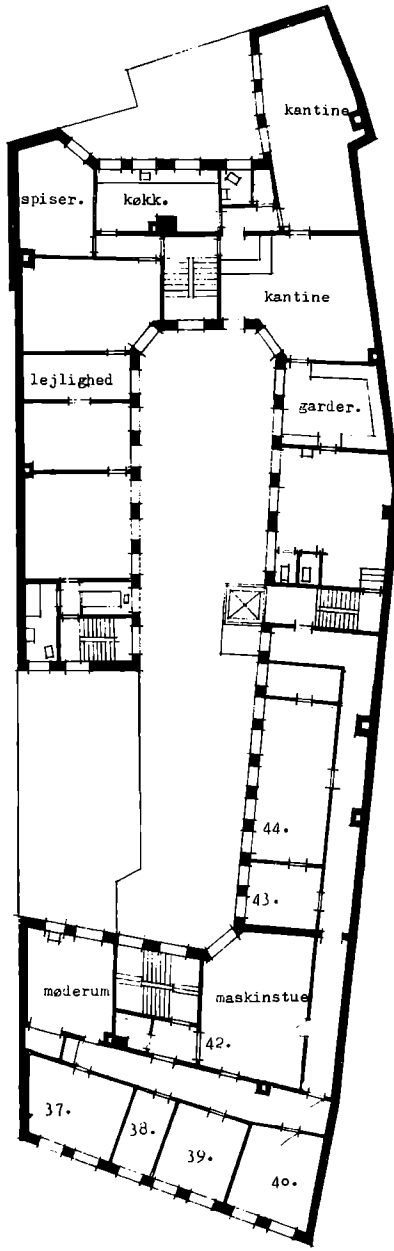
kantine
spiser.
køkk.
kantine
lejlighed
garder.
44.
43.
møderum
maskinstue
42.
37.
38.
39.
40.

2. og 3. sal.

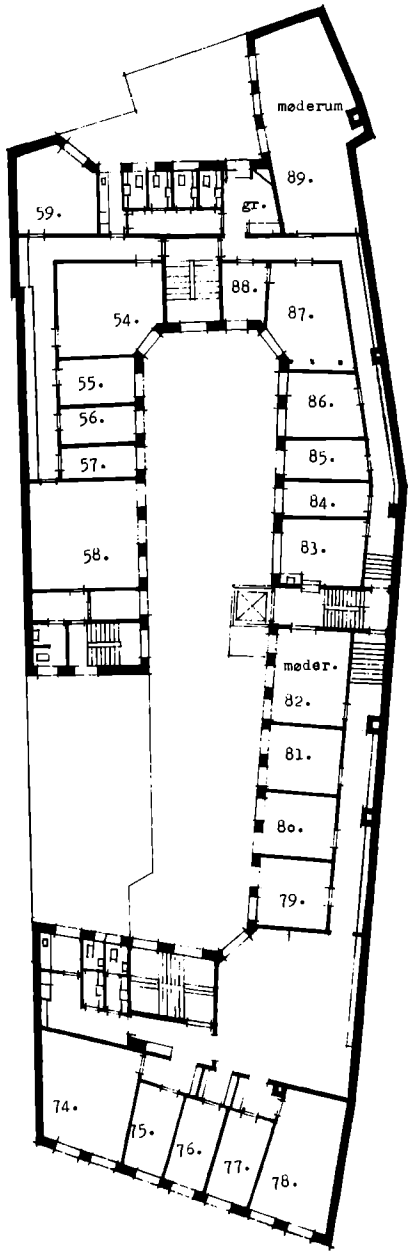
møderum
89.
gr.
59.
88.
87.
54.
55.
86.
56.
85.
57.
84.
58.
83.
møder.
82.
81.
80.
79.
74.
75.
76.
77.
78.

3. og 4. sal.

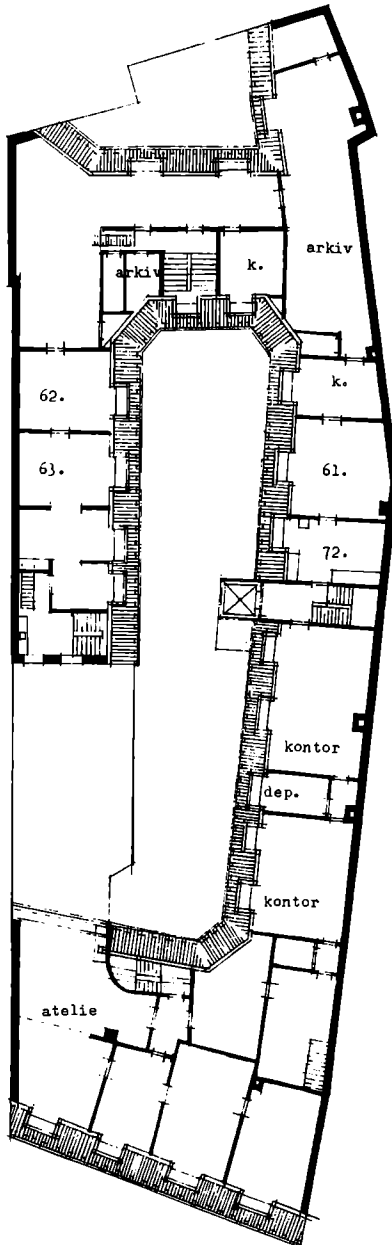

Tagetage.

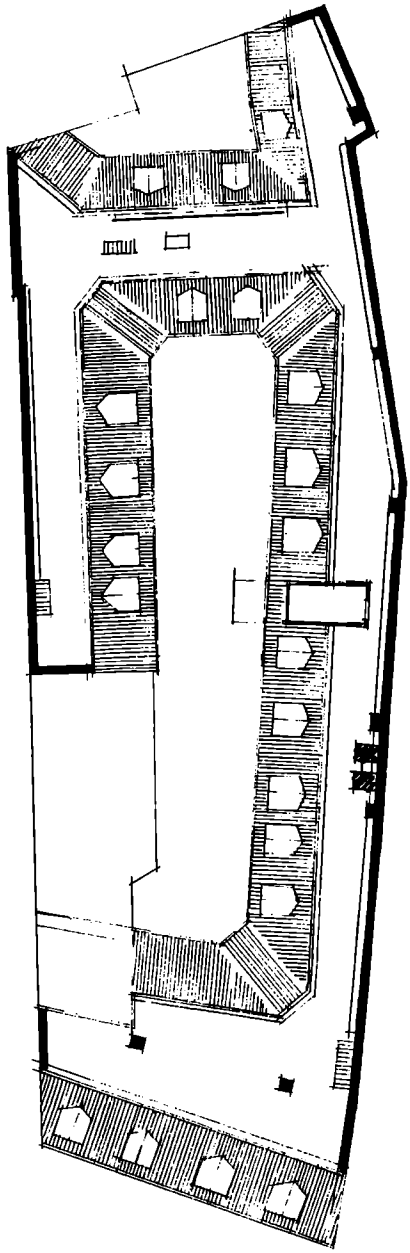

Hanebåndsloft.

Efterskrift

Episode 1300–1400-tallet
Esbern Niclessons sønner var blevet lykkelige ejere af den gode ejendom i Tyskemannegade. Gaden, som var de fremmede købmænds vigtigste kvarter, og som var hovedforbindelsen til byens andet torv, Østertorv (Amagertorv).

De havde netop oplevet, at tyskerne havde lagt København øde i bund og grund, men de trøstede sig med, at handelsgaden nok skulle klare sig.

Et lille skår i glæden var, at dronning Margrethe umiddelbart efter kong Valdemar Atterdags død lod Roskildebispen Niels Jepsen igen blive ejer af København by, hvilket betød stærkere kontrol. Lidet anede de dengang, at de kun skulle eje ejendommen til 1389, hvor Holbec kannik Petrus Jacobus blev den nye ejer, og at han skulle opnå at kong Erik af Pommern i 1417 blev enebesidder af København.

De brødre Niclesson var danskere i den gade, der var så tyskpræget, og dette skyldtes især byrettens skarpe bekæmpelse for at opnå borgerskab, som hindrede de fremmede gæster i at slå sig ned.

Bispeherredømmet trak for København langt snævrere grænser for det borgerlige samliv end ellers i andre af landets købstæder. Men de brødre klarede sig takket være det gode fællesskab i gilder og broderskaber. Gildebrødre – ja, og gildesøstre hjalp hinanden økonomisk. De dyrkede Gud i fællesskab og igennem gildet skaffede de sig en anstændig hedenfart og fornøden hjælp i det hinsidige.

Episode 1600-tallet

København var en malerisk by. Langs de krumme og oftest snævre gader rejste sig rækker af huse og gårde, høje og lave, snart trædende frem i gaden, snart vigende, med fremspringende trapper og karnapper, eller endog småskure byggede helt ud på gaden – og ind imellem dem haver og gårdspladser, der åbnede sig ud mod færdselen. Størsteparten af bygningerne var opførte i bindingsværk, der var malet i brogede farver; hvor husene var mere end eet stokværk høje, var de knægtbyggede og de øvre etager altså udkragede, så husene ludede frem over gaden. To-etages huse var hyppige, men det store flertal af ejendommene kun på eet stokværk. I smågaderne var husene ofte ganske små boder. F.eks. i Teglgårdstræde var 59 huse på højst 3 fag og kun 5 lidt større, samtidig var på et hovedstrøg Amagertorv-Vimmelskaftet kun de to trediedele af bygningerne på over 15 fag.

Brygger Hans Helmer var stolt over at bebo denne gade og over at tilhøre et af de 3 fornemme laug, som var klædebolaug, kræmmerlaug og bryggerlaug.

Medlemmer af bryggerlauget måtte som bekendt nære sig ved bryggeri og maltgøring. De måtte frit fiske og salte som andre borgere, og endelig måtte de sælge humle, hør, hamp, beg, tjære, jern, kobber, tin og alle slags preussiske, russiske og revalske varer. De måtte desuden bytte korn med andre varer til deres eget hus' behov.

Han var glad ved, at Christian IV var en munter konge, for netop nu skulle prins Christian vies til Magdalene Sibylle af Sachsen.

Arrangementet ved festen skulle så vidt vides få et kolossalt omfang. Fremmede fyrster og gesandter var indbudt i stort tal, og foruden dem kom hele den danske og en stor del af den holstenske adel. Fra hans bekendte kræmmerne vidste han, at f. eks. hestene skulle smykkes i panden og i rumpen med adskillige slags fjer med fløjlsstukne kapper. At hestetøjet skulle være fløjlsbeslået, en part også stukket med guld og perler, og adelsmændene og deres svende havde bestilt klæder udstafferede på det prægtigste, den ene smukkere end den anden, med stormhuer og prydede med perler, guld, sølv og statelige fjer, med fløjls kjortler, guldkæder og sølvbeslagne daggerter og sværd.

Fra sin gode bekendt, storkøbmanden Mathias Hansen, som boede længere nede i gaden Amagertorv nr. 6, havde han fået meget at vide herom. Mathias datter Kirstine, som kongen havde besøgt ofte, og med hvem han havde et barn, (Christian Ulrik Gyldenløve) var nu gift med købmand Reinholt Hansen, som nu også var borgmester. Disse to skulle også med til brylluppet.

Meget ville ske ved dette bryllup, og sladderen var stor i København, og Hans Helmer mindes tydelig sladderen om dengang kongen var ude og drikke med adelsmanden Sivert Grubbe. Kongen havde ikke fået nok og ville med hjem til Sivert Grubbes herberge for at drikke videre, hvis han ellers havde nogle smukke piger. Det havde han, og de begyndte igen at drikke. Drikken var imidlertid for stærk, og Sivert Grubbe og en anden adelsmand gik snart under bordet.

Da flasken var tom, slog kongen vinduerne ud. Så gik han hjemad, men undervejs besluttede han at besøge Christen Barnekow. Da døren var lukket, ville han krybe ind ad vin-

duet, men faldt ned og slog sig på sin kårde, så han fik et blåt øje. Næste dag var alle deltagerne i soldet syge. Kongen ville til Helsingør, men nåede ikke længere end til Gammel Vartorv, hvor han måtte gå i seng.

Den gode brygger Hans Helmer ventede sig meget af dette kæmpegilde, der nu stod for døren. Han vidste, at meget af hans store øllager ville gå med til festen, og de gode penge ville strømme ind, for han vidste af erfaring, at når man morer sig ser man ikke så nøje på skillingerne, eller for at bruge et andet ord, skal der være gilde, så lad der være gilde.

Episode 1800-tallet

Borgerskabets unge døtre i kysehætte, kort kjoleliv og højt opbundet bryst, går arm i arm forbi Vimmelskaftet 38, standser op for at se udstillingen i modehandlerske Louises franske butik. De fniser og er glade. Det er sommer og i Københavns smalle stræder og gader, under bindingsværksgårdenes stråtage og de nye huses teglhængte tage, blåner luften i sommervarmen som brænderøg, og på voldene som omgiver residensstaden, står lindetræerne gulgrønne tæt besat med bier, der, drukne af fryd suger honning af de saftige blomster.

To genier, Søren Kierkegaard og Grundtvig yndede at gå fra torvet, hvor Kierkegaard boede, og ned til Kgs. Nytorv. De spadserede også en sådan sommerdag forbi Vimmelskaftet 38, men de kiggede ikke vinduer, eller så på unge fnisende piger, de var optagne af snak. Det er underligt at tænke sig disse to spadsere sammen. Kierkegaards spinkle lidt forvoksede skikkelse, der nervøst kanter sig lidt til siden, så han skubber sin ledsager ud mod rendestenen – eller til den anden side mod butiksruden, alt imedens han gestikulerer med sin tynde spadserestok eller paraplyen – og så Grundtvig, den ældre stoute, apostellignende skikkelse med den svære skægvækst og de afmålte bevægelser. Men de havde berøringspunkter disse to – de var Københavnere – de førte samme kamp. Grundtvig udtalte sig med digterisk begejstring og sandsigende myndighed, medens når Kierkegaard udtalte sig, skete det kun gennem mange fine reflektionsbestemmelser og dyb tænkning.

De to hørte, som de unge piger, også til Vimmelskaftetkvarteret.

Episode 1974

Larmen fra gaden – gågaden – varierer i styrke og rytme, men er alligevel enstonig og ensformig. Musik i hidsig rytme – afvekslende med popsangeres forskellige lydudfoldelser stiger ind imellem op over fra de unges forretning overfor. Med lyden følger ligesom en raslen fra kædetrækket, der lader cowboybukser, pigekjoler, læderbælter, bikinier m.m. føres rundt i butikslokalet.

Gadesælgers råb, unge glade menneskers latter, mange menneskers trin på gadefliserne, en eller flere gademusikanters engelske sange høres, dæmpet snak og latter fra pornoforretningen, for ikke at tale om snakken mellem turister, som kigger på de udstillede varer i guldsmed Fausing og Håndarbejdets Fremme's vinduer. Alle disse mange lyde giver den mærkværdigt evigtvarende lyd til ejendommen Vimmelskaftet 38. Hertil kommer, at sollyset, når det er til stede, ligesom kastes ind i rummene fra de store vinduer. Lyden og lyset føles lidt uvirkelig, og er ialtfald af en særlig karakter.

Kun få år tilbage – før gågaden blev til – var gadens lyd an-

derledes, da var det bilernes larmen, der overdøvede folks trin, og bare 75 år tilbage var hestetrampen på brosten den overdøvende lyd.

Og selve huset – det travle og arbejdende hus – hvor de søde piccoliners rappe fjed høres på trappe og gange og giver ungdom og glæde i huset. De mange skrivemaskiners ensformige lyd går igen og igen, snak og ivrig tale høres, alle er så optagne. Det er et hus, hvor der arbejdes fra kælder til kvist. Lyden fra de arbejdende kontorer krydres med lyde fra marketenderiet, køkkenet, det store guldsmedeværksted, de handlendes snak i butikkerne i stueetagen.

Første gang jeg blev opmærksom på ejendommen var under en juleudstilling dér – en mærkværdig udstilling – et

vinterlandskab strækkende sig næsten uendeligt ind i butikken til højre. Der var ingen reklamer – mærkeligt – ved nærmere studium opdagede man dog et lille Nationalkasseapparat i et hjørne. Det var en kunstners arbejde – kunstmaler Korf.

Mit næste bekendtskab med ejendommen stammer fra et kig fra naboejendommens tagetage, hvor et bladforlag havde til huse, og hvor jeg dengang havde min gang. De unge kontordamer sagde til mig: »Kig ud af vinduet her, og se på hjørnevinduet dernede, se den travlt optagne dame, som aldrig sidder stille i ro – roder i papirer, går op og ned af gulvet, snakker med folk. Vi synes,« sagde pigerne »at det ser ud til at hun har mere at gøre, end hun kan overkomme«. Det var Dansk Sygeplejeråds daværende formand Maria Madsen.

Mit tredie og mere direkte bekendtskab med ejendommen var ved Dansk Sygeplejeråds nuværende formand Kirsten Stallknecht. Hun viste mig huset og påtalte de mangler, hun med sit skarpe blik hurtigt havde opfattet. Huset var nedslidt og alt for upraktisk for det store kontorhold, som var rykket ind i de lokaler, der ikke var beregnet til dette formål. Der måtte ske noget snart, hvilket der da også gjorde.

Men ejendommen har en særlig stemning, fortiden taler ud fra bygningernes mure og rum. Det er denne stemning, jeg her i det forud skrevne har forsøgt at samle. Jeg er gået på spændende jagt i fortiden, en jagt der let kan føre på afveje. Afveje, som dog stadig bliver bragt på rette spor, når fortiden taler ud fra de gamle dokumenter, som findes. Disse dokumenter er mere optegnelser over værdier end historie og kan være kedelig læsning, men de kan ikke undværes i sammenhænget.

Uden hjælp kan en sådan kulegravning af ejendommens historie ikke gøres, og hjælp har jeg fået flere steder fra. Her skal nævnes general Ramsings optegnelser over københavnske registrerede ejendomme hentet ud fra den gamle jordebog, Robert Neiiendams bog om grevinde Danner, bogen »København fra boplads til storby«, Politikens Forlags historiske bøger, Eiler Nystrøms bog om Pricernes theater, Københavns kommunes redegørelse over Københavns tilblivelse, Kraks vejviser, Københavns Bymuseum, Jægerspris Slot samt Det Berlingske Hus.

Den største hjælp har jeg dog modtaget af fuldmægtig i

Vimmelskaftet 1974.

Københavns stadsarkiv, Egil Skall, uden hans hjælp havde jeg ikke fået de historisk rigtige facts, og jeg er ham tak skyldig.

Denne 600 år gamle ejendoms historie angiver en lang række ejere. Den nuværende ejer, Dansk Sygeplejeråd, har vist vilje til at lade ejendommen stå meget længe. Det, der nu produceres i denne bygning, har en hel anden karakter end tidligere. Vimmelskaftet 38 har nu kontakt med hele Danmark – en ny æra for bygningen er skabt – der bliver engang plads for en ny historie.

København, den 1. august 1974.

Tage Werner.

Tage Werner
VIMMELSKAFTET 38
Historien om en ejendom

Udgivet af Dansk Sygeplejeråd
København 1974

Bogen er trykt af Det Berlingske Bogtrykkeri
på Micha-offset 100 g papir
fra De forenede Papirfabrikker
Skriften er Monotype Baskerville
ISBN 87-997136-1-6

Gmk. Nummer

Wimmelskaftet.

28 a' 29. Assessor Burmester, Sønden til Wimmelskaftet 73 Fm 1 Tl. Sønder Søden 13 Fm 7 Tl.

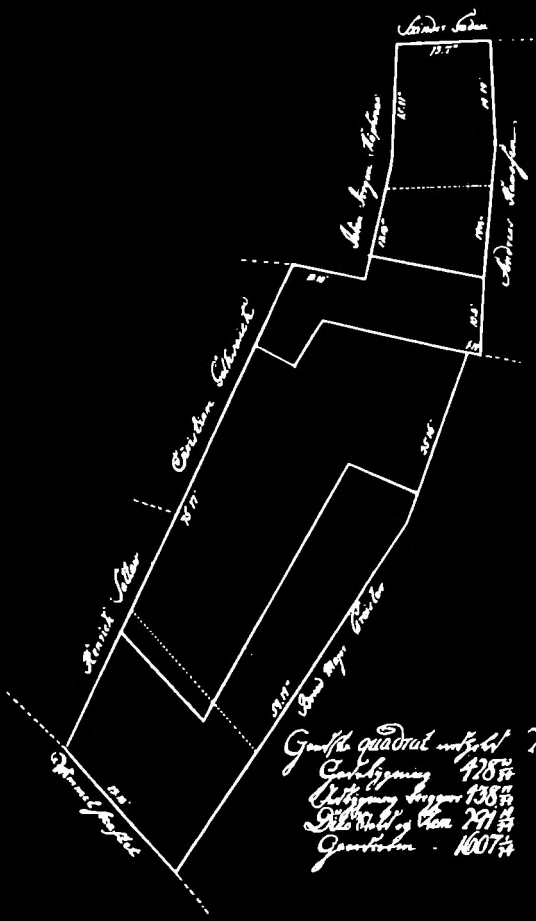
Sønder Søden
13.7"
Wimmelskaftet
Gaarden Gilleneck
Kanick Gitter
Hans Mayer Erben
Gaarden Gilleneck
Gaarden Gilleneck
Gaarden Gilleneck

DANSK SYGEPLEJERÅD